

De Belgische
economie
in 2003

Jaarverslag van de
Federale Overheidsdienst Economie,
K.M.O., Middenstand en Energie

Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie
De Meeûssquare 23
B - 1000 BRUSSEL

tel. +32 (0)2 506 50 64

fax +32 (0)2 513 46 57

Voor de oproepen uit het buitenland:

tel. +32 2 506 51 11

fax + 32 2 514 24 72

Verantwoordelijke uitgever: Fernand SONCK

Wettelijk depot: D/2004/2295/42

Redactie afgesloten op 13/08/2004

881-04

Inhoudstafel

Afkortingen en lexicon	5
Woord vooraf	7
1 ^{ste} deel: Conjuncturele ontwikkeling in België in 2003	9
I Economische ontwikkeling in België	11
I.1 Evolutie van het BBP volgens de bestedingsoptiek	11
I.1.1 Evolutie van het BBP	11
I.1.2 Evolutie van de voornaamste categorieën van uitgaven	12
I.1.2.1 Gezinsconsumptie en factoren die ze beïnvloeden	12
I.1.2.2 Investerings	15
I.1.2.3 Uitvoer	18
I.1.2.4 Invoer	20
I.1.3 Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP ..	22
I.1.4 Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven	23
I.2 Belangrijkste bedrijfstakken	24
I.2.1 Evolutie van de belangrijkste bedrijfstakken	25
I.2.1.1 Industrie	25
I.2.1.2 Bouw	26
I.2.1.3 Diensten	26
I.2.2 Bijdrage van de belangrijkste bedrijfstakken tot de groei van het BBP	27
I.2.3 Relatief gewicht van de belangrijkste bedrijfstakken	29
I.3 Buitenlandse handel	30
I.4 Consumptieprijsen	34
I.5 Arbeidsmarkt	39
I.5.1 Uitzendarbeid	40
I.5.2 Werkloosheid	41
2 ^{de} deel: Structurele macro-economische evaluatie	43
II Structurele aspecten	45
II.1 Bruto binnenlands product per inwoner, indicator van de collectieve rijkdom	45

II.1.1	Opmerkingen	45
II.1.2	BBP per inwoner: belangrijkste componenten	47
II.1.3	BBP per inwoner en totale productiviteit van de factoren	49
II.2	Tewerkstelling: structurele kenmerken	49
II.2.1	Werking van de arbeidsmarkt	52
II.2.2	Evolutie in de arbeidsorganisatie	54
II.3	Bedrijfstakken	58
II.3.1	Structuur van het BBP volgens de bedrijfstakken	58
II.3.2	Productiviteit volgens de bedrijfssectoren	60
II.3.2.1	Vergelijkende Europese benadering	60
II.3.2.2	Productiviteit van de bedrijfssectoren in België	62
II.3.2.3	Productiviteit en kapitaalgoederenvoorraad per tewerkgestelde	64
II.3.2.4	Investerings van de bedrijfssectoren	65
II.3.3	Competitiviteit kosten	67
II.3.3.1	Loonkosten per geproduceerde eenheid: vergeleken Europese benadering ..	67
II.3.3.2	Loonkosten per geproduceerde eenheid in de bedrijfstakken	67
II.3.3.3	Verdeling van de toegevoegde waarde in de bedrijfstakken	70
II.4	Belgische buitenlandse handel	70
II.4.1	Partnerlanden	72
II.4.2	Uitgevoerde producten	72
II.5	Rekeningen van de institutionele sectoren	73
II.5.1	Bedrijfsrekeningen	76
II.5.2	Overheidsrekeningen	76
II.5.3	Gezinsrekeningen	78
II.5.4	Rekeningen van de rest van de wereld	80
II.6	Europese structurele indicatoren	82
II.6.1	Indicatoren van het algemeen economisch klimaat	84
II.6.2	Tewerkstelling	88
II.6.3	Innovatie en onderzoek	91
II.6.4	Economische hervorming	96
II.6.5	Sociale samenhang	105
II.6.6	Leefmilieu	107

Afkortingen en lexicon

AMECO:	Annual Macro Economic Data Base (DG ECFIN, EC)
BBP:	Bruto Binnenlands Product
BLEU:	Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BIPT:	Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie
DBI:	Directe Buitenlandse Investeringsen
EAK:	Enquête over de arbeidskrachten
EC:	Europese Commissie
ESR 1995:	Europees systeem van rekeningen (1995)
EU:	Europese Unie
EUROSTAT:	Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen
FEDERGON:	Federatie van partners voor werk (België)
FOD:	Federale Overheidsdienst
HRW:	Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (België)
ICT:	Informatie- en communicatietechnologie
INR:	Instituut voor de Nationale Rekeningen (België)
IWH:	Institut für Wirtschaftsforschung, Hamburg
NBB:	Nationale Bank van België
NIS:	Nationaal Instituut voor de Statistiek (België)
OESO:	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
RVA:	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (België)
WTO:	World Trade Organisation (Wereldhandelsorganisatie)
driemaandelijke wijziging:	wijziging in procent van het kwartaal vergeleken met het voorgaande kwartaal
jaarlijkse wijziging: skig:	wijziging in procent van een periode vergeleken met dezelfde periode van een jaar eerder seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens

Woord vooraf

In de Europese context van economische integratie en in het internationale raam van globalisatie van het handelsverkeer draagt de vergelijking van de economische prestaties tussen de verschillende landen terecht bij tot het politieke debat en beïnvloedt zij vaak de toekomstige economische beleidslijnen. Het spreekt vanzelf dat zo een vergelijking pas geloofwaardig en echt bruikbaar is als zij gesteund is op een objectieve economische analyse verrijkt met economische indicatoren en parameters die eigen zijn aan een land.

Dit verslag over “de Belgische economie” is bedoeld als referentiemiddel voor de economische analyse van België. De FOD Economie is er dan ook trots op dit bijzonder nuttige en bruikbare werk op basis van zijn deskundigheid steeds opnieuw te kunnen verwezenlijken en zo actief bij te dragen tot het Belgisch economisch debat. Om deze rol efficiënt te vervullen zie ik erop toe dat mijn Departement voor deze opdracht dynamisch en stapsgewijs te werk gaat volgens de behoeften van de beleidsmensen en de verwachtingen van de doelgroepen van dit verslag. Hoewel het trouw is aan de principes en de verwachtingen die aan de grondslag ervan liggen, evolueert het verslag voortdurend zowel wat de vorm als wat de inhoud betreft. Dit is ook weer het geval voor deze vierde uitgave die betrekking heeft op 2003.

Het eerste deel, dat een overzicht geeft van de Belgische economische ontwikkeling in 2003, is vernieuwend in die zin dat er meer aandacht wordt besteed aan typografische afbeeldingen, tabellen en grafieken om het afgelopen conjunctuurverloop beter in beeld te brengen (stijging, versnelling, daling, vertraging, ...) en zo het verslag gebruiksvriendelijker te maken.

Het tweede deel, dat de structurele macro-economische prestaties evalueert, biedt dit jaar twee aanvullende benaderingen. Terwijl de eerste benadering toegespitst is op de Belgische economie als dusdanig, sluit de tweede volstrekt aan bij de evaluatie van de strategie van Lissabon door de Belgische economie te vergelijken met de andere economieën van de Europese Unie op basis van de door Eurostat aangewende Europese structurele referentie-indicatoren.

Een te zwakke werkgelegenheidsgraad bij de oudere actieve bevolking, een zeer hoog productiviteitspeil dat evenwel ongelijk verdeeld is over de verschillende bedrijfstakken, R&D dat achterblijft op de doelstellingen van Lissabon, een sterke integratie in de internationale handel, in het bijzonder met de Europese partners, een uitvoer die toegespitst is op enkele producten waarvoor de vraag traag toeneemt, ... : dit zijn de voornaamste niet al te gunstige trends die uit deze analyse van de Belgische economie in 2003 naar voor komen.

Aangezien deze inleiding natuurlijk niet exhaustief is, verwijs ik naar de gedetailleerde cijfers in deze publicatie, die, naar ik hoop, door de nauwkeurige en originele opstelling ervan zullen bijdragen tot een actief en toekomstgericht economisch beleid.

Lambert Verjus

Voorzitter van het Directiecomité
van de FOD Economie, K.M.O.,
Middenstand en Energie.

1ste deel

Conjuncturele ontwikkeling in België in 2003

I Economische ontwikkeling in België

In 2002 leek België af te stevenen op het **begin van een nieuwe conjunctuurcyclus**. Dat herstel van de economische bedrijvigheid werd echter gedurende het eerste halfjaar van 2003 **onderbroken** door de geopolitieke onzekerheid (oorlog in Irak, stijging van de olieprijs enz.). **Later op het jaar** werden **bemoedigende tekens van herstel** waargenomen.

I.1 Evolutie van het BBP volgens de bestedingsoptiek

Voor het derde jaar op rij kende de Belgische economie in 2003 een zwakke groei, die ruimschoots onder het potentieel van het land bleef.

I.1.1 Evolutie van het BBP

De groei van het BBP op jaarbasis **vertraagde** in het eerste halfjaar 2003 en **herstelde zich achteraf**.

Van kwartaal tot kwartaal vertraagt de groei in de eerste helft van het jaar met resp. 0,1 % en 0 % vooruitgang in de eerste twee kwartalen van 2003 en trekt hij opnieuw aan in het tweede halfjaar met resp. 0,6 % en 0,7 % aangroei in het derde en vierde kwartaal van 2003.

Op jaarbasis ging het driemaandelijks BBP van een aangroei met 1,5 % in het eerste kwartaal van 2003 naar een vooruitgang met 0,8 % in het tweede en derde kwartaal van 2003; daarna ging het weer omhoog tot 1,3 % in het laatste kwartaal van 2003.

Tabel 1. Evolutie van de economische groei (BBP)

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

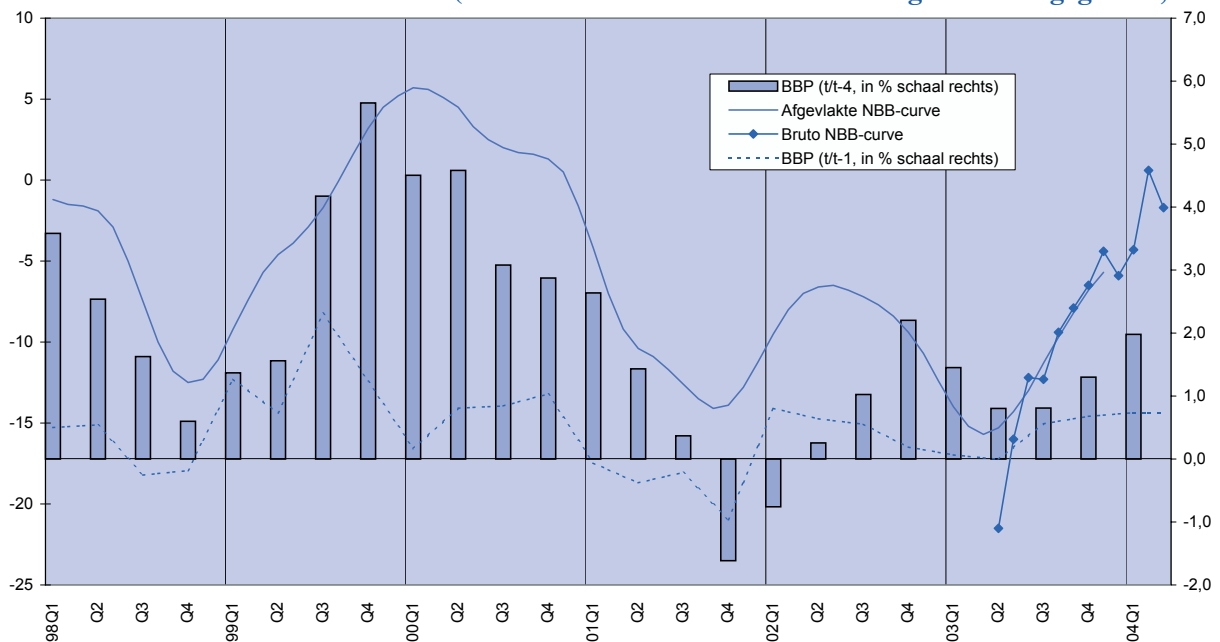
BBP	boven het groeipotentieel		onder het groeipotentieel	
	2000	2001	2002	2003
Groei in %	3,8	0,6	0,7	1,1

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 2. Sleutelementen die aan de basis liggen van de evolutie van de bestedingen binnen het BBP

Elementen	Impact	Gevolg voor het BBP
<ul style="list-style-type: none"> - Internationale omgeving met slechte perspectieven in het eerste halfjaar - Geopolitieke onzekerheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Negatieve invloed op het vertrouwen van de economische actoren - Slabakkende werkgelegenheid 	Weliswaar positieve maar toch enigszins ingehouden investeringen en weinig dynamische consumptie
Herstel van de wereldhandel in het tweede halfjaar	Herstel van de handel maar met een significanter dynamiek bij de invoer	Negatieve bijdrage van de netto-uitvoer

Grafiek 1. Evolutie van het BBP en van de conjunctuurcurve
(voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, in %)

Bron: INR, NBB en berekeningen FOD Economie.

Tabel 3. Waarde van het BBP (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

	2002				2003				miljoen euro
	Versnelling	Vertraging	Stabilisering	Vertraging	Vertraging	Versnelling	Q3	Q4	
t-1	0,8	0,6	0,6	0,2	0,1	0,0	0,6	0,7	2003
t-4	-0,8	0,3	1,0	2,2	1,5	0,8	0,8	1,3	267.480

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

I.1.2 Evolutie van de voornaamste categorieën van uitgaven

De voornaamste **componenten** van het **BBP** hebben zich in **2003 hersteld behalve de overheidsinvesteringen** (basiseffect na de verkiezingscyclus bij de lokale overheid en verkoop van gebouwen door de federale overheid).

I.1.2.1 Gezinsconsumptie en factoren die ze beïnvloeden

Na een matige groei gedurende twee opeenvolgende jaren vertoont de gezinsconsumptie over heel het jaar **2003 een groei van 1,7 %**. Achter die evolutie gaat **echter** een enigszins **verschillend kwartaalprofiel** schuil. Met uitzondering van het eerste kwartaal van 2003 vertonen de consumptieve bestedingen in de daaropvolgende drie kwartalen een

Tabel 4. Voornaamste componenten van het BBP

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

wijziging in %	Gezinsconsumptie	Overheidsconsumptie	Bedrijfsinvesteringen	Investerings in woningen	Overheidsinvesteringen	Uitvoer	Invoer
2002	0,4	1,9	-3,2	-1,7	1,5	1,0	1,2
2003	1,7	2,8	1,9	1,4	-6,1	2,3	4,0

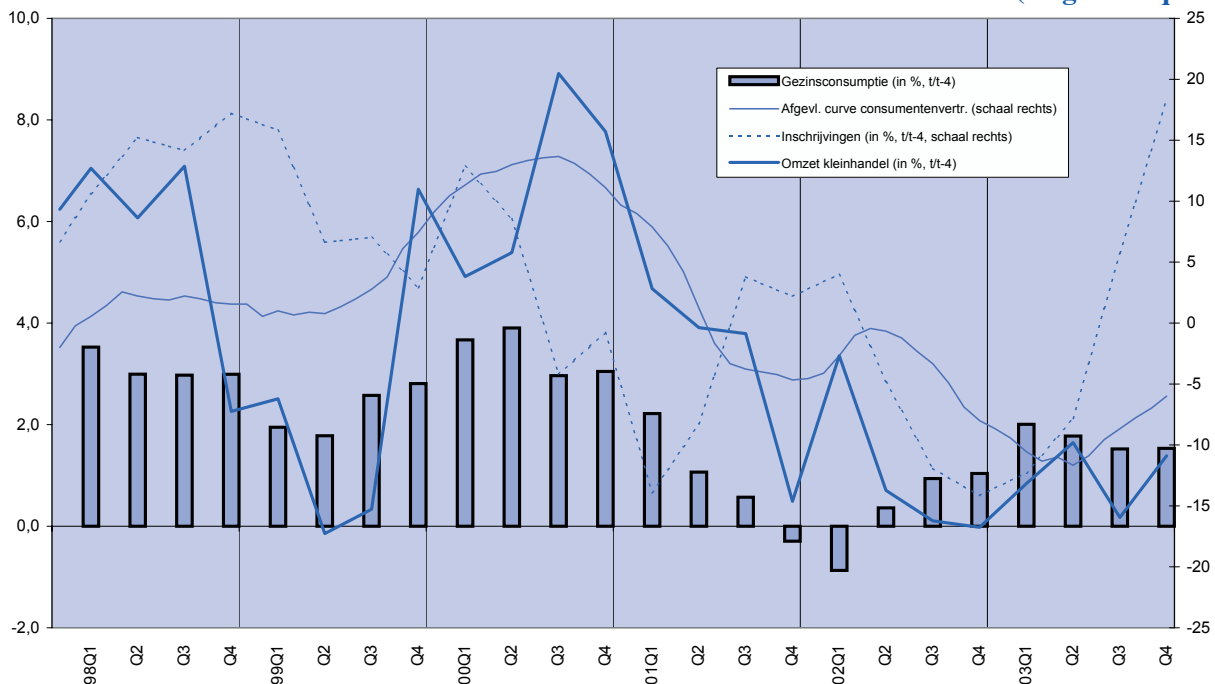
Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 5. Sleutelementen die aan de basis liggen van de evolutie van de consumptie

Elementen	Rechtstreekse impact	Gevolgen voor de consumptie
Zwakke evolutie van het beschikbaar inkomen	Geringere evolutie van de consumptie	De consumptie bleef aanhouden door het inhaaleffect na de zwakte van de laatste twee jaren en de afnemende spaarquote
Afnemende binnenlandse werkgelegenheid	Heeft een negatieve invloed op het consumentenvertrouwen	Remt de consumptie af
Toenemende werkloosheid		
Onzeker klimaat		
Olieprijzen Oorlog in Irak Dreigende herstructureringen van ondernemingen		
Opklarende beurs sinds het voorjaar 2003	Heeft een positieve invloed op het consumentenvertrouwen	Bevordert de consumptie

Grafiek 2. Gezinsconsumptie, curve van het consumentenvertrouwen, inschrijvingen en omzet in de kleinhandel

(volgens enquêtes)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 6. Waarde van de consumptieve particuliere bestedingen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

		2002				2003				miljoen euro
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
t-1	Vertraging	Vernelling		Vertraging		Vernelling	Vertraging	Stabilisering	Vertraging	
		-0,3	0,6	0,7	0,0	0,7	0,4	0,4	0,0	
t-4		2002				2003				
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	Vertraging	Vernelling		Vertraging		Vernelling	Vertraging	Stabilisering		
		-0,9	0,4	0,9	1,0	2	1,8	1,5	1,5	146.529

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

voornamelijk vertragend profiel, zowel op jaarbasis als op kwartaalbasis.

Na de heropleving in het eerste kwartaal van 2003 vertonen de consumptieve particuliere bestedingen van kwartaal tot kwartaal een nagenoeg constante vertraging, die van een stijging met 0,7 % in het eerste kwartaal naar een nulgroei in het laatste kwartaal gaat.

Op jaarbasis zetten de consumptieve bestedingen in het eerste kwartaal van 2003 het herstel voort dat in het tweede kwartaal van 2002 was ingezet. Tijdens de twee volgende kwartalen gaan ze weer achteruit, om in het laatste kwartaal van 2003 te stabiliseren. Op die manier ging de groei van de

consumptie van 2,0 % in het eerste kwartaal van 2003 naar 1,5 % in het laatste kwartaal van 2003.

Evolutie van de voornaamste consumptie-indicatoren

Hoewel de **voornaamste indicatoren** die aan de basis liggen van de evolutie van de consumptieve bestedingen zich **in de loop van 2003** hersteld hebben (met uitzondering van de omzet in het derde kwartaal), zijn de **consumptieve** bestedingen in **2003 niet** aanmerkelijk gestegen.

In december 2002 was het *consumentenvertrouwen* negatief; het bedroeg -8 punten. Een jaar later bedroeg het ondanks het waargenomen herstel

Tabel 7. Evolutie van de indicatoren van de consumptie (kwartaalgemiddelde voor het vertrouwen en schommelingen in % op jaarbasis voor de andere waarden)

		2002		2003			
		Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Consumenten- vertrouwen	<i>Achteruitgang</i>			<i>Herstel</i>			
		-2	-5	-13	-10	-10 (-9,7)	-9
Inschrijvingen (NIS)	<i>Vertraging</i>			<i>Herstel</i>			
		-11,9	-14,1	-12,3	-7,8	5,7	18,3
Omzet kleinhandel (enquêtes)	<i>Vertraging</i>			<i>Herstel</i>	<i>Vertraging</i>		<i>Herstel</i>
		0,1	0	0,8	1,6	0,2	1,4

Bron: NBB, NIS en berekeningen FOD Economie.

-6 punten, een **totale vooruitgang met slechts 2 punten**.

Na een sterke achteruitgang in het tweede halfjaar van 2002, herstelde het aantal *inschrijvingen van nieuwe voertuigen* zich daarna weer. Het ging van een achteruitgang op jaarbasis met 12,3 % in het eerste kwartaal van 2003 naar een vooruitgang met 18,3 % in het laatste kwartaal van 2003. Over het hele jaar ligt het aantal inschrijvingen volgens de door het NIS gepubliceerde cijfers nochtans **2 % lager dan in 2002**.

Hoewel de kwartaaltrend in het grootste deel van 2003 stijgend was, ging het *omzetindexcijfer in de kleinhandel* (berekend door het NIS op basis van enquêtes) **in totaal slechts met 1 % vooruit** tegenover de overeenkomstige waarde in 2003; dat ligt **in dezelfde grootteorde als in 2002**.

I.1.2.2 Investerings

Na een inkrimping met 2,5 % in 2002, **steeg de bruto vaste kapitaalvorming** over heel het jaar **2003** met 1,2 %. Terwijl de **overheid** in 2002 de enige institutionele sector was waar in 2002 een stijging werd genoteerd, is zij in 2003 de **enige waar er geen groei was**. Die werd belemmerd door de verkoop van openbare gebouwen.

A Investerings in woningen

De investeringen in woningen gingen **na twee jaar achteruitgang op rij weer vooruit**. De groei ervan bedroeg in 2003 1,4 %, na een achteruitgang met 1,7 % in 2002.

Hoewel de dalende **hypotheekrente** ook een gunstig effect heeft op de vraag naar woningen, had zij

Tabel 8. Bruto vaste kapitaalvorming

(schommeling in %, t.o.v. het vorige jaar)

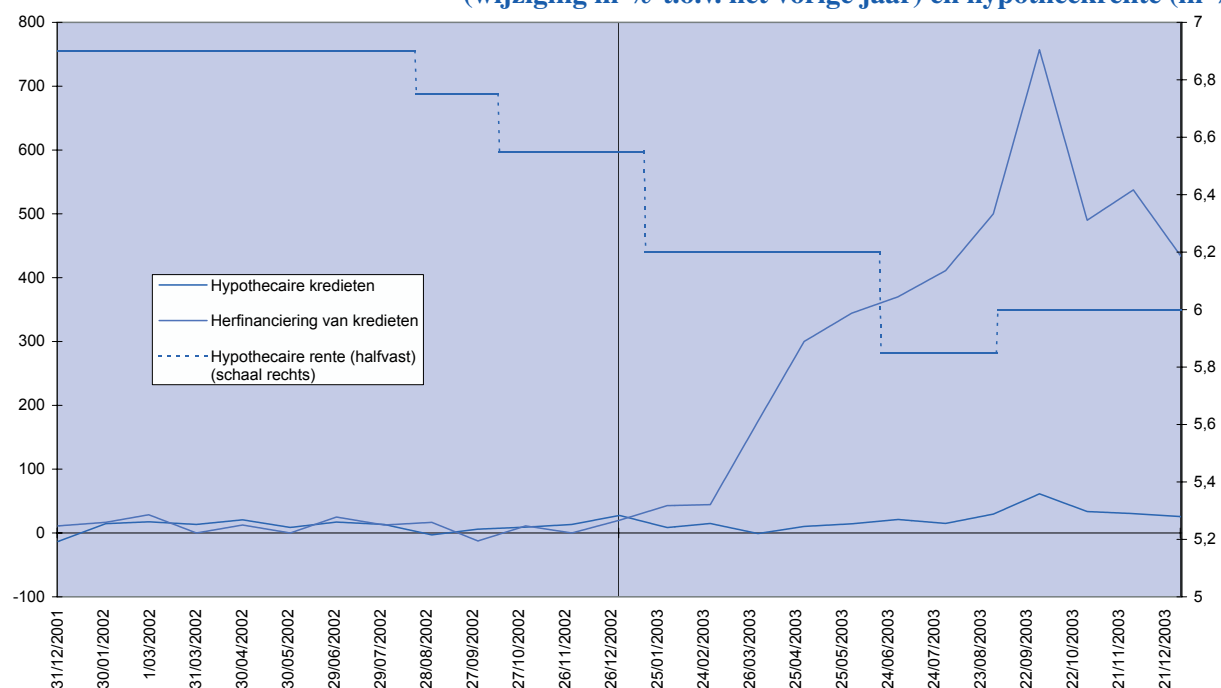
wijziging in %	Bruto vaste kapitaalvorming	Bedrijfsinvesteringen	Investerings in woningen	Overheidsinvesteringen
2002	-2,5	-3,2	-1,7	1,5
2003	1,2	1,9	1,4	-6,1

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 9. Sleutelementen die aan de basis liggen van de evolutie van de investeringen in woningen

Elementen	Rechtstreekse impact	Gevolgen voor de investeringen
<i>Lage hypotheekrente</i>	Heeft een <i>gunstige invloed</i> op de <i>aankoop</i> van onroerend goed of op de <i>herfinanciering</i> van leningen	<i>Groei</i> van de <i>investeringen in woningen</i> , versterkt door het <i>inhaal-effect</i> na twee jaar achteruitgang
<i>Zwakke vooruitgang van het beschikbaar inkomen</i>	Kan <i>uitstel</i> van <i>bepaalde projecten</i> tot gevolg hebben	<i>Inhaal-effect</i> heeft het <i>rijkdomeffect</i> enigszins <i>gecompenseerd</i>
<i>Afnemende binnenlandse werkgelegenheid</i>	Heeft een <i>negatieve invloed</i> op het consumentenvertrouwen	<i>Inhaal-effect</i> heeft het <i>afremmend effect</i> van de achteruitgang van het vertrouwen enigszins <i>afgezwakt</i>
<i>Toenemende werkloosheid</i>		
<i>Onzeker klimaat</i>		
<i>Olieprijzen</i> <i>Oorlog in Irak</i> <i>Dreigende herstructurerings van ondernemingen</i>		
<i>Opklarende beurs sinds het voorjaar 2003</i>	Heeft een <i>positieve invloed</i> op het consumentenvertrouwen	<i>Bevordert</i> de <i>investeringen in woningen</i>

Grafiek 3. Hypothecaire kredieten, herfinanciering van kredieten (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar) en hypotheekrente (in %)

Bron: INR, NBB en berekeningen FOD Economie.

Tabel 10. Waarde van investeringen in woningen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

	2002				2003				miljoen euro
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
t-1	Vernsneling Vertraging Vernsneling 0,0 -1,0 -0,4 0,0				Vernsneling Vertraging Vernsneling 0,7 0,9 0,4 0,5				2003
t-4	Stabilisering Vertraging -0,9 -1,8 -2,4 -1,4				Vernsneling -0,7 1,3 2,0 2,5				

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

vooral een stijging van de herfinancieringen van leningen tot gevolg. Het aantal gereguleerde hypothecaire kredieten voor nieuwbouw, aankoop of verbouwing van woningen steeg in 2003 met 49 %, tegen een stijging met 10,5 % het jaar voordien, maar de stijging van het aantal herfinancieringen van bestaande kredieten was bepaald spectaculair: 366,7 % in 2003, tegen 10,5 % in 2002.

Op kwartaalbasis hebben de investeringen in woningen in het eerste halfjaar van 2003 het herstel;

dat in het derde kwartaal van 2002 was ingezet, voortgezet; na een vertraging in het derde kwartaal volgde weer een versnelling in het laatste kwartaal van 2003.

Op jaarbasis zette het herstel van de investeringen in woningen zich in de vier kwartalen van 2003 door, van een achteruitgang met 0,7 % in het eerste kwartaal tot een stijging met 2,5 % in het laatste.

B. Bedrijfsinvesteringen

De bedrijfsinvesteringen zijn met 1,9 % **voortgegaan na een significante achteruitgang** met 3,2 % in 2002.

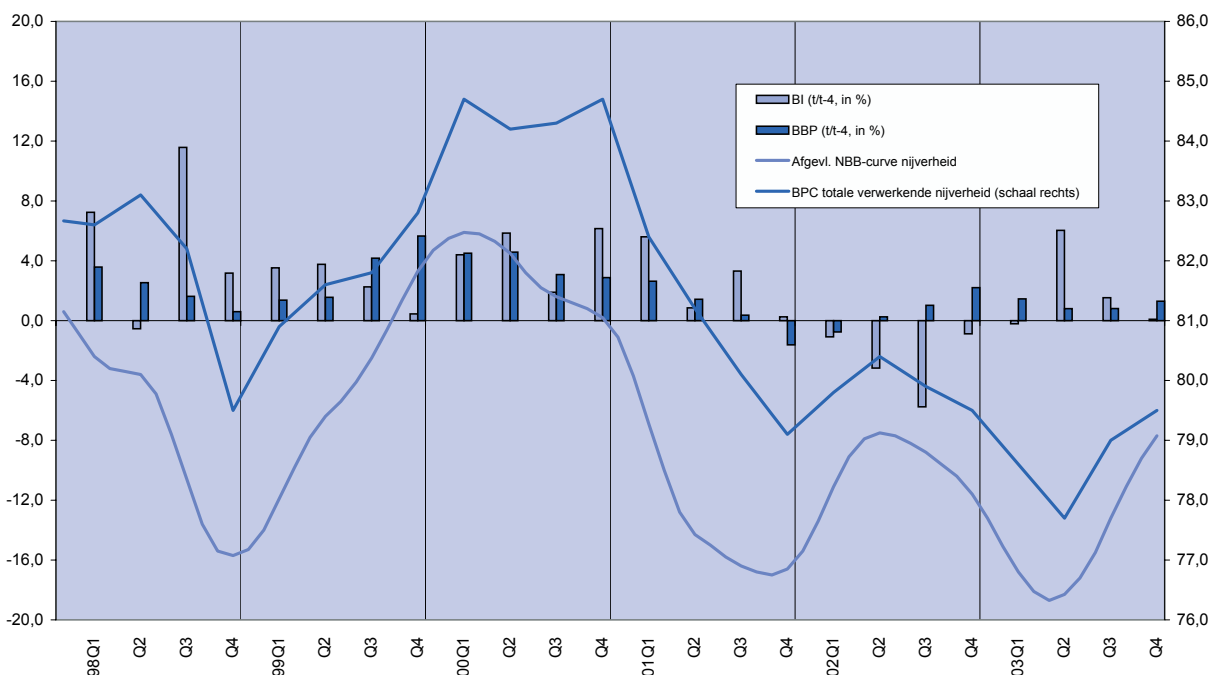
Zoals blijkt uit grafiek 4 heeft het productieapparaat enige tijd nodig om zich aan de evolutie van de activiteit aan te passen. Als gevolg van **overinvestering** in de **jaren negentig** is de benuttingsgraad van de productiecapaciteit (**BPC**) **sinds 2001 sterk**

gedaald (met uitzondering van een heropleving in het eerste halfjaar van 2002 als gevolg van een herneming van de activiteit, die kort daarna weer stilviel). In juni 2003 waren de BPC met 74,7 % teruggevallen naar hun peil van december 1983. **Het herstel van de economische bedrijvigheid** in het tweede halfjaar van 2003 **ging weer gepaard met een stijging van de BPC**. De **bedrijfsinvesteringen** liepen in 2003 **enigszins achterop op de evolutie van de BPC** en van de (afgevlakte) **indicator van het ondernemersvertrouwen**.

Tabel 11. Sleutelementen die aan de basis liggen van de evolutie van de bedrijfsinvesteringen

Elementen	Rechtstreekse impact	Gevolgen voor de investeringen
Lage rentevoeten	Vergemakkelijkt de financiering van de bedrijfsinvesteringen	Bevordert de bedrijfsinvesteringen, die desondanks nog matig blijven in afwachting van een duurzaam herstel
Herstel van de BPC in het tweede halfjaar	Investeren om zo nodig de productiecapaciteiten te vergroten	Bevordert de groei van de bedrijfsinvesteringen
Verbetering van de rentabiliteit van de ondernemingen	Groei van de financieringsmiddelen voor investeringen	
Betere vooruitzichten voor de vraag in het tweede halfjaar (afgevlakte NBB-curve)	Groei van de productie en van de BPC	

Grafiek 4. Bedrijfsinvesteringen, conjunctuurcurve van de nijverheid, benuttingsgraad van de productiecapaciteit (BPC)

Bron: INR, NBB en berekeningen FOD Economie.

Tabel 12. Bedrijfsinvesteringen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

	2002				2003				miljoen euro 2003
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
t-1	Vernelling		Vertraging		Vertraging		Vernelling		
	1,3	-4,4	-0,5	2,9	2,0	1,6	-4,7	1,4	
t-4	2002				2003				
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	Vertraging				Vernelling		Vertraging		
	-1,1	-3,2	-5,8	-0,9	-0,2	6,0	1,5	0,1	35.276

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Van kwartaal tot kwartaal bleef het groeitempo van de bedrijfsinvesteringen afnemen van het eerste tot het derde kwartaal 2003. De achteruitgang bedroeg zelfs 4,7 %; een lichte stijging vond pas in het laatste kwartaal plaats, met 1,4 %.

Op jaarbasis zetten de bedrijfsinvesteringen in het eerste halfjaar van 2003 hun in het laatste kwartaal van 2002 ingezette herstel voort maar gaan opnieuw achteruit in de twee volgende kwartalen. Van een achteruitgang met 0,9 % in het laatste kwartaal van 2002 gingen ze naar een stijging met 6 % in het tweede kwartaal 2003 en vielen dan terug op een groei met 0,1 % in het laatste kwartaal van 2003.

Overigens is het **productieve investeringscijfer** (aandeel van de vaste investeringen van de ondernemingen in het BBP), dat op een voldoende hoog niveau moet blijven om het groeipotentieel van de economie niet in het gedrang te brengen, in 2003 opnieuw gedaald. Het bedroeg 13,2 %, een lichtjes lagere waarde dan in 1996 (13,5 %).

I.1.2.3 Uitvoer

De uitvoer van goederen en diensten is in 2003 gemiddeld met 2,3 % gestegen, na een tot 1,0 % beperkte groei het jaar tevoren. Dat weerspiegelt de **verbetering van de internationale context**. Onder invloed van de Verenigde Staten maar ook van de stijgende vraag in China en andere dynamische economieën in Azië, was **er een levendige versterking van de wereldhandel**, die zich **uitbreidde** naar de

grote economieën. Die groei was nochtans niet even intens in alle regio's.

In de eurozone als geheel kwam het herstel van de economische bedrijvigheid later en was het beperkter. De intra-Europese vraag, die in de eerste drie kwartalen van 2003 erg zwak was, groeide tegen het einde van het jaar nog met 0,7 % onder invloed van de stijging van de investeringen en de voorraden (kwartaalsgewijze evolutie). Bij onze belangrijkste handelspartners Nederland, Duitsland, Italië en Frankrijk was de schommeling van het BBP op kwartaalbasis zelfs negatief in de eerste helft van 2003; daarna trok ze weer aan.

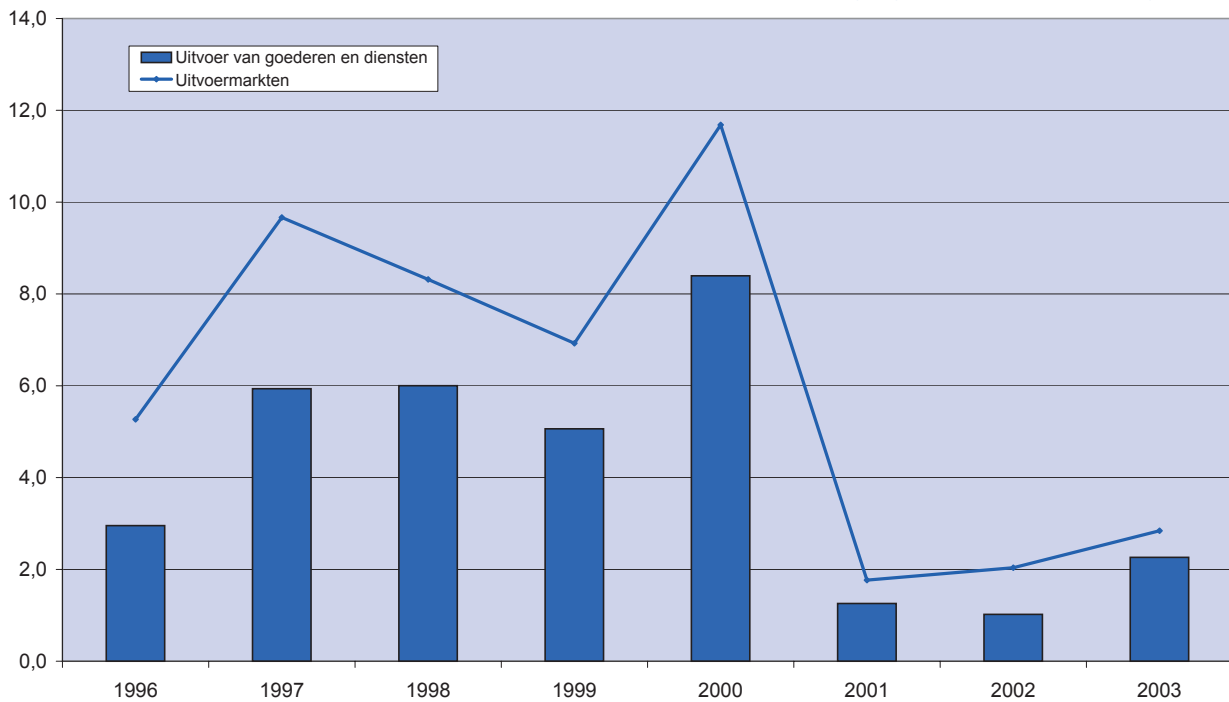
Anderzijds hebben **de lidstaten van de Europese Unie niet volledig kunnen profiteren van het aantrekken van de wereldeconomie** als gevolg van de sterke euro, die een remmende invloed uitoefende op de uitvoerprestaties en op een nog weifelend Europees herstel.

De consequenties van de schommelingen van de wisselkoersen zijn immers verschillend naar gelang van de exportgerichtheid van de economieën en de omvang van de handel met markten buiten de eurozone.

In vergelijking met de resultaten van het jaar voordien is de kloof tussen de uitvoer en de uitvoermarkten in de loop van 2003 kleiner geworden. **Het verlies van marktaandeel voor België was bijgevolg kleiner dan in 2002** (zie grafiek 5).

Grafiek 5. Uitvoer en uitvoermarkten

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR, OESO en berekeningen FOD Economie.

Tabel 13. Sleutelementen die aan de basis liggen van de evolutie van de uitvoer

Elementen	Rechtstreekse impact	Gevolgen voor de uitvoer
<i>Internationale omgeving met goede perspectieven</i>	Opleving van de intra-Europese handel	Groei van het uitvoervolume
	<i>Opleving van de Europese industriële productie tegen het einde van het jaar</i>	<i>Herleving van de intra-Europese industriële handel</i>
<i>Herstel van de reële wisselkoers van de euro</i>	<i>Negatieve consequenties voor het concurrentievermogen - prijzen kunnen aan de oorzaak liggen van een verslechtering van de concurrentiepositie van onze producten</i>	<i>Impact van de waardestijging van de Europese munt werd gecompenseerd door het aantrekken van de wereldeconomie</i>
	De ondernemers corrigeren hun <i>vraagverwachtingen naar beneden</i>	<i>Het inkomenseffect heeft het gehaald op het prijseffect</i>

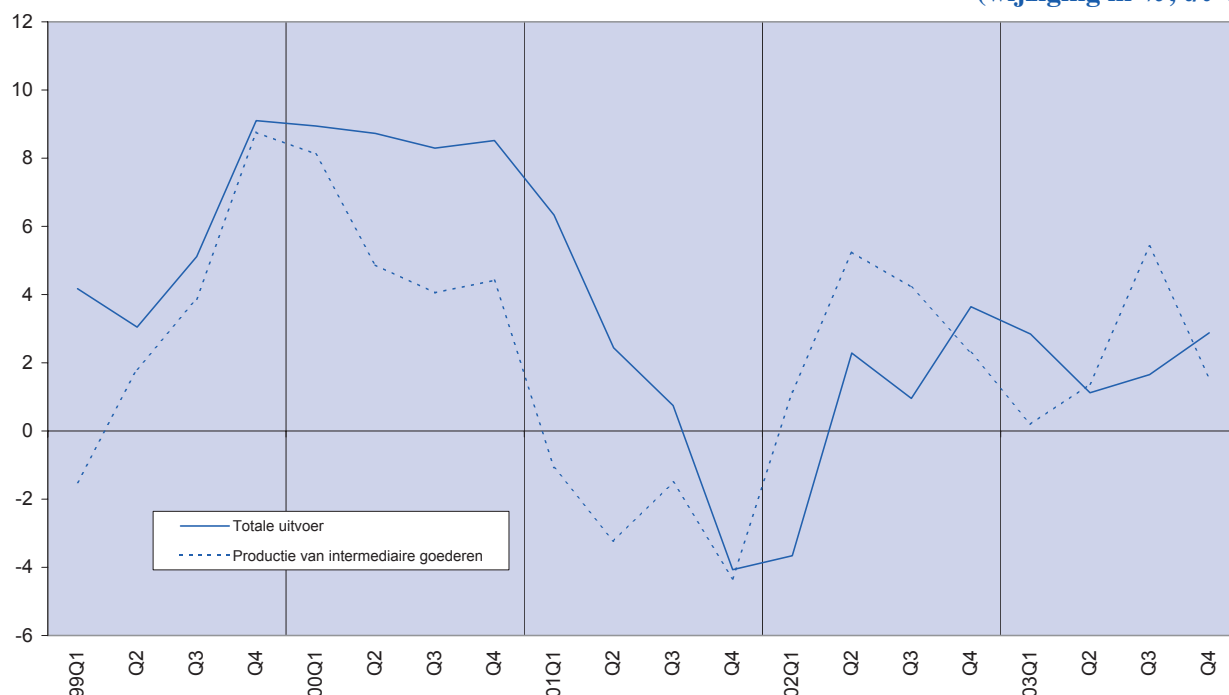
Van kwartaal tot kwartaal is onze uitvoer van goederen en diensten in het derde kwartaal achteruitgegaan met 0,6 %; tegen het einde van het jaar ging hij weer vooruit (+1,9 %).

Die evolutie weerspiegelt niet alleen de heropleving van de conjunctuur op wereldvlak, die aan de overkant van de Atlantische Oceaan vroeger kwam, maar ook de invloed van de stijging van de reële wisselkoers van de euro op de concurrentiepositie van onze producten.

De evolutie **op jaarbasis** toont aan dat de totale uitvoer na een achteruitgang in de eerste helft van 2003 weer aangeknoopt heeft bij de stijgende trend. Die evolutie werd hoofdzakelijk bepaald door het aantrekken van de activiteit bij de meerderheid van onze belangrijke handelspartners. De uitvoer binnen de zone leed onder de invloed van de quasi-stagnatie van de intra-Europese vraag gedurende het grootste gedeelte van het jaar.

Grafiek 6. Uitvoer en productie van intermediaire goederen

(wijziging in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 14. Waarde van de uitvoer (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

t-1	2002				2003				miljoen euro 2003
	Versnelling Q1	Vertraging Q2	Versnelling Q3	Versnelling Q4	Vertraging Q1	Versnelling Q2	Vertraging Q3	Versnelling Q4	
	0,6	3,5	-1,1	0,7	-0,2	1,8	-0,6	1,9	
t-4	2002				2003				219.782
	Versnelling Q1	Vertraging Q2	Versnelling Q3	Versnelling Q4	Vertraging Q1	Versnelling Q2	Vertraging Q3	Versnelling Q4	
	-3,7	2,3	1,0	3,6	2,8	1,1	1,7	2,9	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

De groei van de buitenlandse vraag naar België toe in zijn geheel ging van +2,8 in het begin van het jaar via 1,1 % in volume in het tweede en 1,7 % in het derde kwartaal naar 2,9 % in het vierde.

Onder de positieve invloed van de heropleving van de vraag op wereldvlak en de opnieuw op gang komende industriële conjunctuur in Europa, ging de industriële productie van intermediaire goe-

deren, die grotendeels gericht is op de buitenlandse markten, van een groei met 0,2 % op jaarbasis in het eerste kwartaal 2003 naar een groei met 5,4 % in het derde kwartaal; daarna ging de curve in de laatste maanden weer neerwaarts (zie grafiek 6).

I.1.2.4 Invoer

Na een groei van 1,2 % in volume over het hele jaar 2002 verdriedubbelde de invoer van goederen

en diensten ruim in 2003. Dat resulteerde in een groei van 4,0 %.

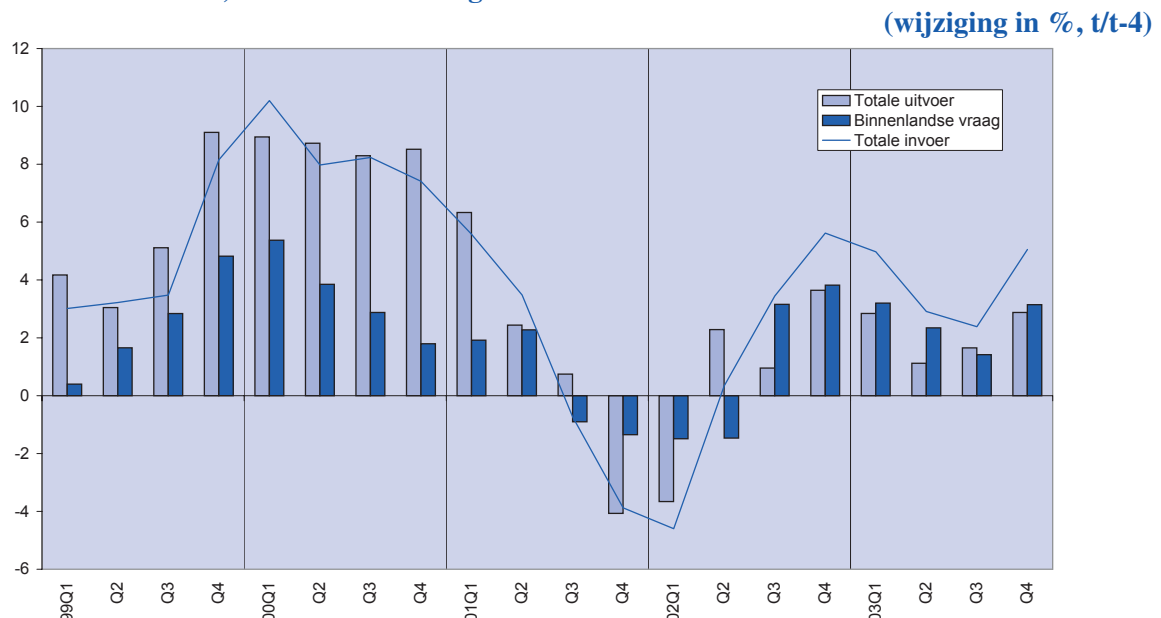
Onder invloed van de stijgende vraagvooruitzichten in de verwerkende industrie enerzijds en van de heropleving van de binnenlandse bestedingen anderzijds **werd de groei van de invoer van kwartaal tot kwartaal sterker**. De totale invoer ging van een kwartaalschommeling van -0,1 % in het begin van 2003 via een groei met 0,7 % in het tweede kwartaal naar een sprong van 3,6 % in het laatste kwartaal van het voorbije jaar.

Zoals blijkt uit grafiek 7 volgt de invoer van goederen en diensten de evolutie van de finale vraag.

Dat wijst op het belang van de handel tussen ondernemingen en industrieën. Een gedeelte van de invoer wordt onmiddellijk geconsumeerd of geïnvesteerd maar een ander deel wordt opgenomen in het productieproces om na verwerking opnieuw uitgevoerd te worden. In werkelijkheid zit er in de uitvoer een bijzonder hoge component die uit invoer afkomstig is.

Onder invloed van de sterkere uitvoer op het einde van 2003 en van een steviger binnenlandse vraag groeide de invoer **op jaarbasis** in het laatste kwartaal met 5,1 %, tegen +2,4 % in het kwartaal daarvoor.

Grafiek 7. Uitvoer, binnenlandse vraag en invoer

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 15. Waarde van de invoer (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

t-1	2002				2003				miljoen euro 2003
	Versnelling		Vertraging		Vertraging		Versnelling		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	0,5	2,8	1,3	0,9	-0,1	0,7	0,8	3,6	
t-4	2002				2003				213.016
	Versnelling		Vertraging		Vertraging		Versnelling		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	-4,6	0,3	3,4	5,6	5,0	2,9	2,4	5,1	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

I.1.3 Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP

Hoewel de groei van het BBP in 2003 (1,1 %) niet significant hoger was dan in 2002 (0,7 %), was de bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven wel enigszins verschillend.

Terwijl de groei van de economische bedrijvigheid in 2002 vooral geschraagd werd door de voorraad-aanvulling, bleek in 2003 de binnenlandse vraag het voornaamste element van bijdrage tot de groei van het BBP. Die groei werd met 1,4 procentpunt verkleind door de netto-uitvoer.

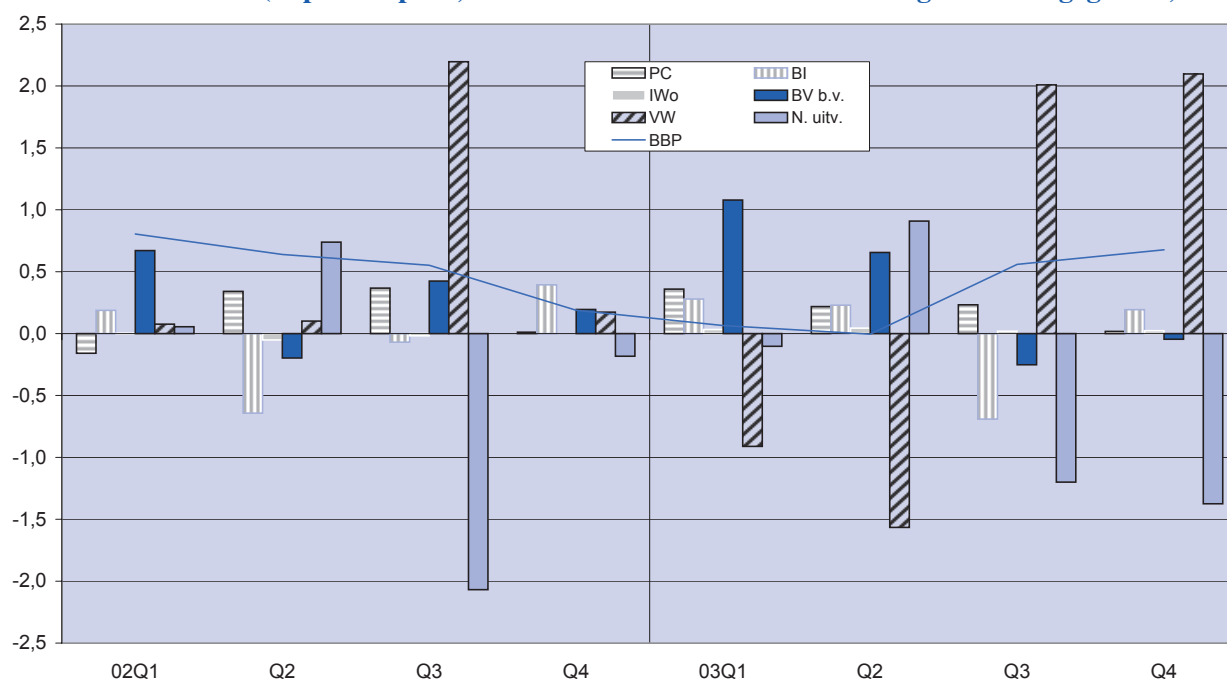
Van kwartaal tot kwartaal zien we enkel bij de voorraadwijziging een evolutie die deze van het BBP volgt. In het eerste halfjaar van 2003 wordt de bijdrage van de voorraden tot de groei van het BBP steeds minder groot tot zelfs negatief; die evolutie is omgekeerd in het tweede halfjaar. Het profiel is net omgekeerd voor de bijdrage van de netto uitvoer tot de groei, met een stijging in het eerste en een vertraging in het tweede halfjaar. Achter de sterkere negatieve bijdrage van de netto uitvoer gaat echter een heropleving van de handel in het laatste kwartaal van 2003 schuil. Daarbij vertoont de invoer echter meer dynamiek dan de uitvoer.

De bijdrage van de binnenlandse vraag tot de groei van het BBP vertoont een opleving in het eerste kwartaal, gevolgd door een verzwakking tijdens

Tabel 16. Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP

	Voornaamste element van bijdrage tot de groei	Voornaamste element van afremming van de groei
2002	Voorraadwijziging (0,7 procentpunt)	BVK buiten voorraden (0,5 procentpunt)
2003	Binnenlandse vraag buiten voorraden (1,8 procentpunt)	Netto uitvoer (1,4 procentpunt)

Grafiek 8. Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP (in procentpunt, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, t/t-1)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 17. Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP (in procentpunt, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

t-1	2002		2003			
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Binnenlandse vraag buiten voorraden	0,4	0,2	1,1	0,7	-0,3	0,0
Voorraadwijziging	2,2	0,2	-0,9	-1,6	2,0	2,1
Netto-uitvoer	-2,1	-0,2	-0,1	0,9	-1,2	-1,4
BBP	0,6	0,2	0,1	0,0	0,6	0,7
t-4	2002		2003			
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Binnenlandse vraag buiten voorraden	0,0	1,1	1,5	2,4	1,7	1,4
Voorraadwijziging	3,0	2,6	1,6	-0,1	-0,3	1,6
Netto-uitvoer	-2,0	-1,5	-1,6	-1,4	-0,6	-1,8
BBP	1,0	2,2	1,5	0,8	0,8	1,3

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

de twee volgende kwartalen, waarbij de bijdrage zelfs negatief is in het derde kwartaal. In het laatste kwartaal herstelt zij enigszins (nulbijdrage).

Op jaarbasis vertonen opnieuw enkel de voorraadwijzigingen, wat hun bijdrage tot de groei betreft, een evolutie parallel met de economische bedrijvigheid. De binnenlandse vraag vertoont daarentegen een omgekeerde evolutie vergeleken met het BBP, nl. een stijgende bijdrage in het eerste halfjaar en vervolgens een vertraging in het tweede.

Hoewel de bijdrage van de netto uitvoer tot de groei negatief is, gaat ze in het tweede en derde kwartaal vooruit om daarna nog meer in te krimpen in het laatste kwartaal van 2003. Net als op kwartaalbasis gaat achter de negatieve bijdrage van de netto uitvoer een groeiende dynamiek van de uitvoer in het tweede kwartaal schuil.

1.1.4 Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven

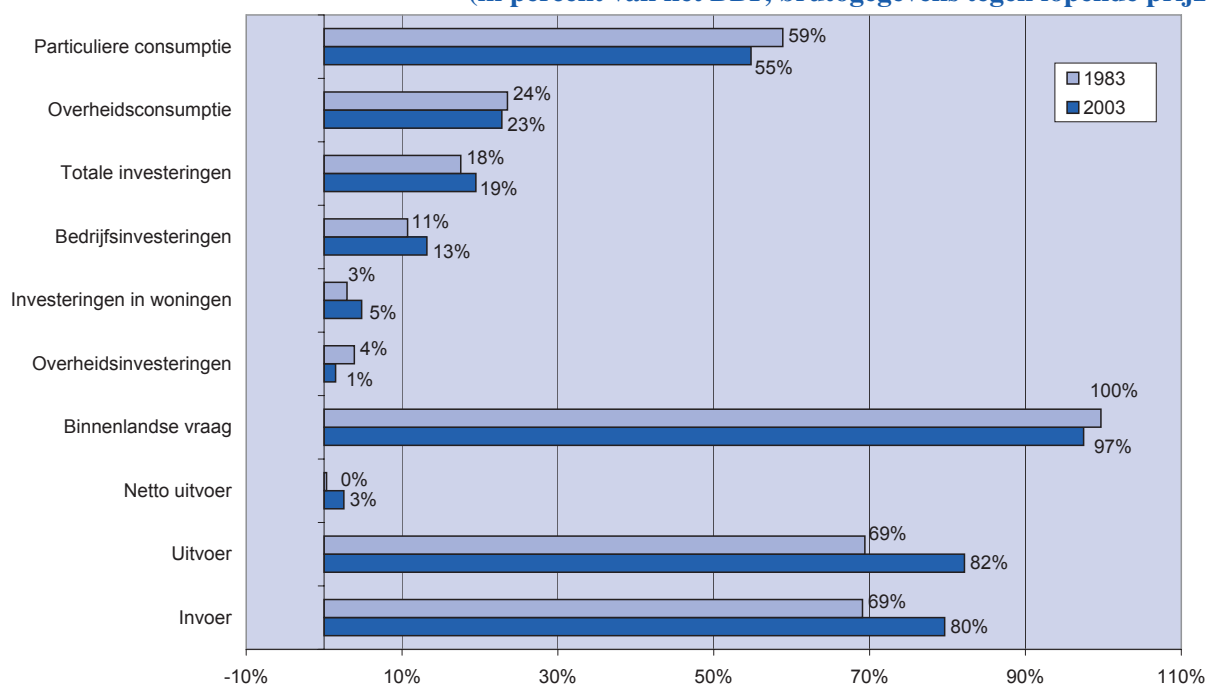
Het aandeel van de binnenlandse vraag in het BBP, dat begin van de tachtiger jaren nog 103 % van het

BBP bedroeg, is in 2003 tot 97 % gedaald; dat is een vermindering met 6 procentpunten. Zoals blijkt uit grafiek 9, is het relatieve gewicht van de binnenlandse vraag in het BBP tussen 1983 en 2003 gedaald ten voordele van de buitenlandse handel. Over een periode van twintig jaar is de ratio van de uitvoer en de invoer tot het BBP aanzienlijk gestegen. Zij bedraagt in 2003 respectievelijk 82 % en 80 %, terwijl dat in 1983 voor beide componenten slechts 69 % was.

Zowel de uitvoer als de invoer liggen aan de basis van het gestegen gewicht van de buitenlandse handel in het BBP. De eerste component ging nochtans sterker vooruit over heel de beschouwde periode. Het relatieve gewicht van de uitvoer ging van 69 % van het BBP in 1983 naar 82 % in 2003, terwijl dat van de invoer in dezelfde periode steeg van 69 % naar 80 %. Dat is een winst van 13 procentpunten voor de uitvoer en van 11 procentpunten voor de invoer.

De analyse van de uitsplitsing van de binnenlandse vraag toont een achteruitgang van de uitgaven voor finale consumptie. De investeringen daarentegen stijgen. **Achter die groei gaat echter een verschillende dynamiek schuil voor de verschillende soorten investeringen.**

Grafiek 9. Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven in 1983 en 2003 (in percent van het BBP, brutogegevens tegen lopende prijzen)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 18. Relatief gewicht van de verschillende componenten (in % van het BBP)

	Particuliere consumptie	Overheidsconsumptie	Bedrijfsinvesteringen	Investerings in woningen	Overheidsinvesteringen	Uitvoer	Invoer
1983	58,9	23,5	10,7	2,9	3,9	69,4	69,1
2003	54,8	22,8	13,2	4,8	1,5	82,2	79,6
Evolutie	<i>Verlies</i>	<i>Verlies</i>	Winst	<i>Verlies</i>	<i>Verlies</i>	Winst	Winst

De particuliere consumptie heeft aan belang ingeboet. Haar gewicht in het BBP gaat van 59 % in 1983 naar 55 % in 2003. De consumptie van de overheid is lichtjes achteruitgegaan en bedraagt nu 23 % van het BBP.

De totale investeringen hebben echter in de beschouwde periode 1 procentpunt gewonnen. Het aandeel van de investeringen in woningen en van de bedrijfsinvesteringen ging tussen 1983 en 2002 met 2 procentpunten vooruit, terwijl dat van de overheidsinvesteringen met 3 procentpunten achteruitging, van een relatief gewicht van 4 % naar 1 % in dezelfde referentieperiode.

I.2 Belangrijkste bedrijfstakken

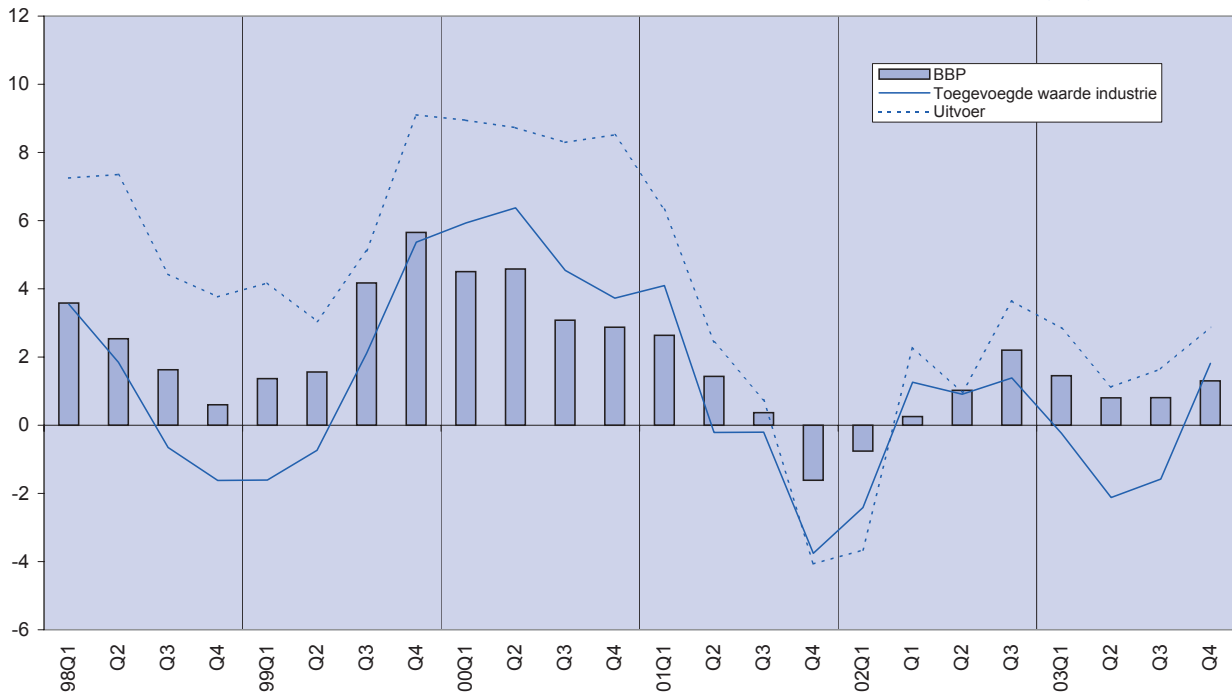
Het belang van de verwerkende nijverheid voor de Belgische economie is afhankelijk van de vele nevendiensten die zij doet ontstaan. Hoewel de Belgische economie een diensteneconomie is, blijft de industriële stimulus evenwel belangrijk.

Zoals blijkt uit grafiek 10, bestaat er een nauwe correlatie tussen de bewegingen van de toegevoegde waarde van de industrie en de uitvoer. Dit verloop wordt verklaard door het feit dat de industriële productie vooral gericht is op de buitenlandse markten. De uitvoer is immers een uiterst belangrijke bron van bedrijvigheid voor de verwerkende sector.

Grafiek 10. BBP, uitvoer en toegevoegde waarde van de industrie

(wijziging in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

I.2.1 Evolutie van de belangrijkste bedrijfstakken

De wijzigingen in de bedrijvigheid van de diensten- en de industriële sector beïnvloedden het verloop van het BBP aanzienlijk. De toegevoegde waarde in de dienstensector evolueerde van een gemiddelde groei van 0,1% in 2002 naar 1,7% in 2003. De toegevoegde waarde in de industrie daarentegen daalde met 0,6% in 2003, na een stijging met 0,4% het jaar ervoor. De bedrijfstak die de landbouw, de jacht, de bosbouw en de visserij groepeerde, ging van + 12,1% in 2002 over naar +3,1% in reële termen, terwijl de bouwnijverheid zich lichtjes herstelde: van -0,9% in 2002 naar -0,1% in 2003.

I.2.1.1 Industrie

De kwartaaldynamiek van de industriële bedrijvigheid verschilt van die welke voor 2002 werd opgetekend. Na een stijging in het eerste halfjaar van 2002 **vergeleken met het voorgaande kwartaal** was de toegevoegde waarde in de industrie minder uitgesproken gedurende vier opeenvolgende kwartalen vooraleer in het derde en het laatste kwartaal van 2003 weer op te leven.

De industriële bedrijvigheid vertraagde in het eerste halfjaar van 2003 **ten opzichte van het jaar voordien** en versnelde opnieuw in het tweede halfjaar. De productie in die sector, **die sterk afhangt van**

Tabel 19. Bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

% wijziging	Landbouw	Industrie	Bouw	Diensten
2002	12,1	0,4	-0,9	0,1
2003	3,1	-0,6	-0,1	1,7
	<i>Vertraging</i>	<i>Vertraging</i>	Versnelling	Versnelling

Tabel 20. Toegevoegde waarde in de industrie in werkelijke prijzen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

	2002				2003				millions d'euros
t-1	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	2003
	Versnelling		Vertraging		Stabilisatie		Versnelling		
	1,4	1,6	0,0	-1,6	-0,3	-0,3	0,5	1,8	
t-4	2002				2003				51.417
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	Versnelling		Vertraging	Versnelling	Vertraging		Versnelling		
	-2,4	1,3	0,9	1,4	-0,2	-2,1	-1,6	1,8	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

de evolutie van de buitenlandse markten, ging met 0,2% en 2,1% achteruit in respectievelijk het eerste en het tweede kwartaal en steeg vervolgens met 1,8% op het einde van het jaar vergeleken met het voorgaande jaar.

I.2.1.2 Bouw

Na een hoogtepunt van 2,3% op het einde van 2002 **ten opzichte van het vorige kwartaal** slonk de bouwactiviteit in volume gedurende twee opeenvolgende kwartalen. Deze bedrijfstak ging met 6,0% achteruit in het tweede kwartaal van 2003 en steeg met 1,7% en met 1,4% in respectievelijk het derde en het vierde kwartaal.

Ten opzichte van het jaar ervoor steeg de bouwactiviteit met 3,9% in de eerste drie maanden van 2003 om nadien weer af te nemen. De daling van de toegevoegde waarde was bijzonder uitgesproken in het laatste kwartaal van 2003: de bouwactiviteit lag 3,4% lager dan het niveau van het overeenkomstige kwartaal van het jaar ervoor.

I.2.1.3 Diensten

Voornameijk onder invloed van het herstel van de "financiële activiteiten, de immobiliën, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening" schraagde vooral de dienstensector de economische bedrijvigheid in het besproken jaar.

Tableau 21. Toegevoegde waarde in de bouwsector in werkelijke prijzen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

	2002				2003				Miljoen euro
t-1	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	2003
	Vertraging		Versnelling		Vertraging		Versnelling		
	-1,7	0,1	1,8	2,3	-0,3	-6,0	1,7	1,4	
t-4	2002				2003				11.866
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
	Vertraging		Versnelling		Vertraging				
	-4,1	-2,5	-0,2	2,5	3,9	-2,5	-2,6	-3,4	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 22. Toegevoegde waarde in de dienstensector in werkelijke prijzen (in miljoen euro) en evolutie in vaste prijzen (in %)

		2002				2003				Miljoen euro
t-1		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
		Versnelling	Vertraging	Versnelling	Vertraging	Versnelling	Stabilisatie	Vertraging		
		0,3	0,2	0,5	0,3	0,4	0,6	0,6	0,3	
		2002				2003				Miljoen euro
t-4		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
		Vertraging		Versnelling		Versnelling		Stabilisatie		
		-0,7	-0,3	0,2	1,3	1,4	1,8	1,9	1,9	180.369

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

In tegenstelling tot de industriële bedrijvigheid, waarvoor in het eerste halfjaar nog negatieve waarden werden opgetekend, steeg de toegevoegde waarde in de dienstensector vanaf begin 2003. **Vergeleken met het vorige kwartaal** groeide de dienstenactiviteit tot +0,6% in het derde kwartaal van 2003 en nam ze lichtjes af in het volgende kwartaal (+0,3%).

Uit de wijzigingen **ten opzichte van het voorgaande jaar** blijkt een geleidelijke versterking van de toegevoegde waarde van de diensten. Vergelijken met het vorige jaar werd er in het derde kwartaal van 2002 een groei met 0,2% opgetekend, die versnelde tot 1,4% in het eerste kwartaal van 2003 en tot 1,9% gemiddeld in het tweede halfjaar van 2003.

Deze ontwikkeling is voornamelijk toe te schrijven aan het gunstiger verloop van de *“financiële activiteiten, de immobiliën, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening”* en aan de component *“overheidsdiensten en onderwijs”*.

De tak *“handel, vervoer en communicatie”*, die ongeveer 30% van alle diensten vertegenwoordigt, verloor daarentegen aan dynamiek vanaf eind 2002. De productie in die tak, die in de eerste maanden van 2003 met +1,5% steeg vergeleken met een jaar voordien, brokkelde met 0,9% af in het derde kwartaal. De kwartaalgegevens wijzen op een nulgroei in het laatste kwartaal.

I.2.2 Bijdrage van de belangrijkste bedrijfstakken tot de groei van het BBP

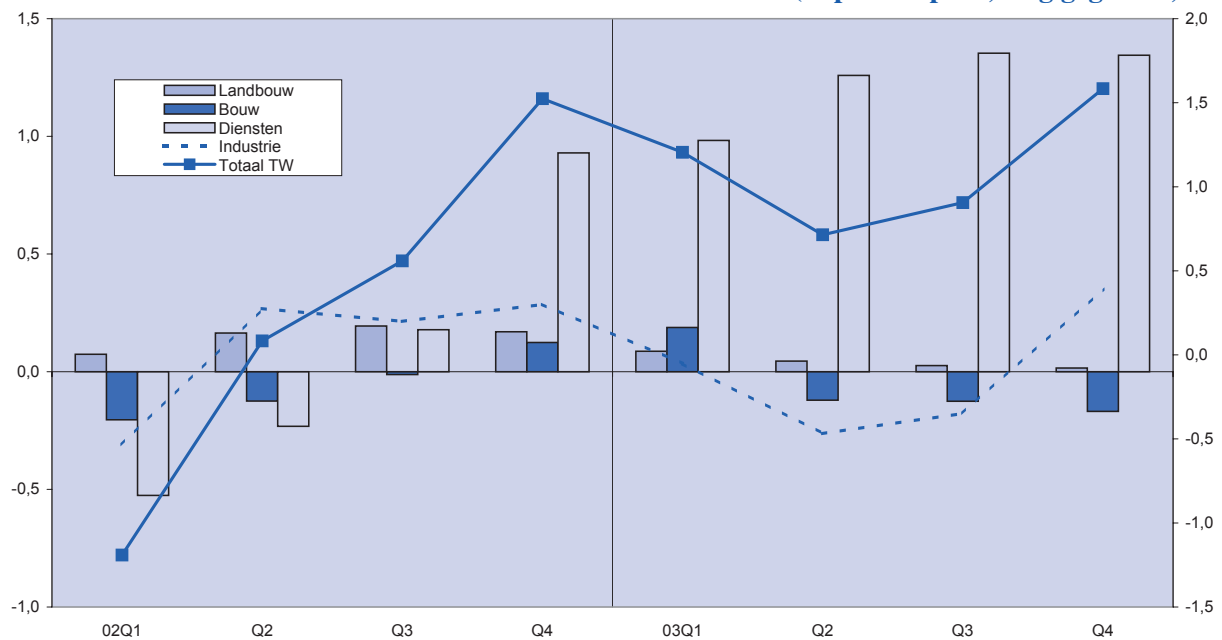
De bijdrage van de belangrijkste bedrijfstakken in 2003 verschilt licht van die van 2002.

Terwijl de groei van de economische bedrijvigheid in 2002 voornamelijk geschraagd werd door de primaire sector, droegen vooral de diensten bij tot de BBP-groei in 2003 en meer bepaald de *“financiële activiteiten, de immobiliën, de*

Tabel 23. Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de BBP-groei

	Element dat het meest bijdraagt tot de groei	Element dat het minst bijdraagt tot de groei	Groei van de som van de toegevoegde waarden
2002	Landbouw, jacht, bosbouw en visserij (0,15 procentpunt)	Bouw (-0,05 procentpunt)	0,2 %
2003	Alle diensten samen (1,2 procentpunt)	Industrie (-0,1 procentpunt)	1,1 %

Grafiek 11. BBP en bijdrage van de belangrijkste activiteiten tot de BBP-groei
(in procentpunt, skig gegevens, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 24. Bijdrage van de belangrijkste bedrijfstakken tot de economische groei
(in procentpunt, skig gegevens, t/t-1)*

t-1	2002		2003			
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Industrie	0,0	-0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,4
Bouw	0,1	0,1	0,0	-0,3	0,1	0,1
Diensten	0,3	0,2	0,3	0,4	0,4	0,2
Totaal TW	0,4	0,0	0,2	0,1	0,6	0,7
t-4	2002		2003			
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Landbouw	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
Industrie	0,2	0,3	-0,1	-0,5	-0,3	0,4
Bouw	0,0	0,1	0,2	-0,1	-0,1	-0,2
Diensten	0,2	0,9	1,0	1,3	1,4	1,3
Totaal TW	0,6	1,5	1,2	0,7	0,9	1,6

* Aangezien één cijfer na de komma het werkelijke verloop soms niet duidelijk weergeeft, werd rekening gehouden met twee cijfers na de komma voor de inkleuring van de vakken.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

verhuursector en de zakelijke dienstverlening". De industrie daarentegen deed de groei met 0,1 procentpunt afnemen.

Hoewel de industrie negatief bijdroeg tot de groei van de bedrijvigheid in 2003, blijft het conjunctuurverloop van het BBP sterk beïnvloed door deze sector, wat in de grafiek duidelijk tot uiting komt van kwartaal tot kwartaal, maar nog meer vergeleken met het voorgaande jaar.

Ten opzichte van het voorgaande kwartaal werd enkel voor de industrie hetzelfde verloop vastgesteld als voor alle toegevoegde waarden samen in termen van bijdrage tot de groei in 2003, d.i. een steeds belangrijker bijdrage, met uitzondering van het tweede kwartaal.

De bijdrage van de diensten tot de economische groei nam toe in de eerste drie kwartalen van 2003, maar vertraagde in het laatste kwartaal.

In tegenstelling tot de twee voornoemde sectoren slonk de bijdrage van de bouwnijverheid tot de groei van de bedrijvigheid, uitgezonderd in het derde kwartaal.

Enkel de industriesector volgt van kwartaal tot kwartaal maar ook **ten opzichte van het jaar ervoor** hetzelfde verloop als de economische bedrijvigheid in termen van bijdrage tot de groei, d.i. een steeds minder belangrijke bijdrage in het eerste halfjaar en omgekeerd voor het tweede halfjaar.

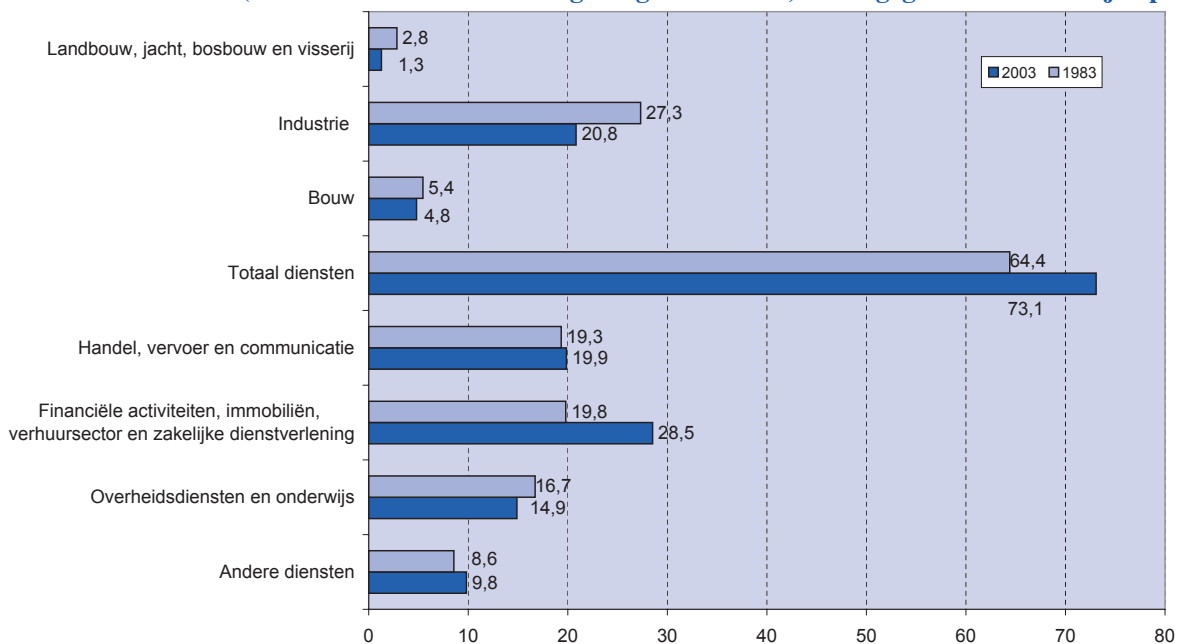
De diensten vertonen hetzelfde verloop als dat in het vorige kwartaal, namelijk een steeds belangrijker bijdrage in de eerste drie kwartalen, gevolgd door een lichte vertraging in het laatste kwartaal.

Uitgezonderd in het eerste kwartaal van 2003 nam de bijdrage van de bouwnijverheid tot de economische groei af in 2003 en werd hij zelfs negatief.

I.2.3 Relatief gewicht van de belangrijkste bedrijfstakken

Zoals vermeld werd in de vorige paragraaf, droegen vooral de diensten bij tot de economische groei in 2003. Wat is hun relatief aandeel in het BBP? Kan men spreken van een afname van het aantal industrieën? Hierna wordt getracht een beeld te schetsen van het verloop van de belangrijkste bedrijfstakken

Grafiek 12. Relatief gewicht van de voornaamste bedrijfstakken
(in % van het totaal van toegevoegde waarden, bruto gegevens in werkelijke prijzen)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 25. Relatief aandeel van de voornaamste bedrijfstakken
(in % van het totaal van toegevoegde waarden)

	Landbouw, jacht, bosbouw en visserij	Industrie	Bouw	Diensten				
				Totaal	Handel, vervoer en communicatie	Financiële activiteiten, immobiliën, verhuur en zakelijke dienstverlening	Overheids- diensten en onderwijs	Andere diensten
1983	2,8	27,3	5,4	64,4	19,3	19,8	16,7	8,6
2003	1,3	20,8	4,8	73,1	19,9	28,5	14,9	9,8
Evolutie in %	<i>verlies</i>	<i>verlies</i>	<i>verlies</i>	winst	winst	winst	<i>verlies</i>	winst
	-55	-24	-12	13	3	44	-11	15

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

in termen van relatief gewicht in het BBP over een periode van twintig jaar.

Grafiek 12 geeft belangrijke wijzigingen weer in het relatief gewicht van de verschillende bedrijfstakken over een periode van 20 jaar.

Hoewel de industrie in 1983 nog 27,3% van de totale toegevoegde waarde vertegenwoordigde, was dit in 2003 nog slechts 20,8%, d.i. een afname met ongeveer een vierde van haar relatief gewicht over de beschouwde periode.

Het relatieve aandeel van de bouwnijverheid en van de primaire sector, waartoe de landbouw, de jacht, de bosbouw en de visserij behoren, in de totale toegevoegde waarde daalde van respectievelijk 5,4% en 2,8% in 1983 naar 4,8% en 1,3% in 2003, d.i. een afname met 12% voor de bouw en met ongeveer 55% voor de primaire sector.

In tegenstelling tot de industrie nam het relatieve aandeel van de diensten in de totale toegevoegde waarde de laatste twintig jaar toe van 64,4% in 1983 tot 73,1% in 2003, wat neerkomt op een verhoging met 13%. Dit verloop verbergt echter belangrijke wijzigingen in de samenstelling van die sector. Zo steeg het relatieve aandeel van de “*financiële activiteiten, de immobiliën, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening*” met 44% (van 19,8% in 1983 naar 28,5% in 2003). Voor de component “*overheidsdiensten en onderwijs*” werd een daling van 11% opgetekend, hetgeen neerkwam op 14,9% van de toegevoegde waarde in 2003 tegen 16,7% in

1983. Het aandeel van de “*andere diensten*” (gezondheidszorg, collectieve, sociale, persoonlijke en huishoudelijke diensten) in de totale toegevoegde waarde steeg in twintig jaar van 8,6% naar 9,8%, wat een groei met 15% betekent.

I.3 Buitenlandse handel

Volgens de maandstatistieken over de buitenlandse handel steeg de uitvoer van goederen met 1,0% in waarde over het hele jaar 2003, na een toename met 0,1% in 2002 ten opzichte van het jaar ervoor. De voor Europese partnerlanden bestemde goederen, die ongeveer drie kwart van onze uitvoer vertegenwoordigen, stegen met gemiddeld 1,8% in het besproken jaar, na een daling met 1,5% in 2002, terwijl de uitvoer naar de economieën van buiten de Europese Unie verminderde van +4,9% in 2002 naar -1,4% in 2003.

Zoals blijkt uit tabel 26, hadden de leveringen van producten aan EU-landen een gunstige invloed op de groei van de totale uitvoer: 1,3 procentpunt over heel 2003.

Voorals Duitsland, Frankrijk en Spanje droegen bij tot de buitenlandse vraag voor België met respectievelijk +0,9, +0,6 en +0,3 procentpunt gemiddeld.

De uitvoer naar markten buiten de Europese Unie daarentegen beknotten de groei van de totale uitvoer in 2003 (-0,4 procentpunt), na een positieve bijdrage het jaar ervoor (+1,2 procentpunt). Met uitzondering

Tabel 26. Uitsplitsing van de Belgische uitvoer volgens de voornaamste uitvoermarkten (bijdrage in procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

		Europese Unie	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Verenigd Koninkrijk	Italië	Buiten EU waarvan	Azië	Amerika waarvan VS	Andere Europese landen	Afrika	
2002	Bijdrage	-1,1	-1,2	-0,3	0,1	0,5	0,0	1,2	1,0	0,0	-0,1	0,2	0,0
2003	Bijdrage	1,3	0,9	0,6	0,1	-0,6	0,0	-0,4	-0,1	-0,7	-0,4	0,5	-0,1
	Aandeel in de totale uitvoer (in %)	74,3	17,3	17,3	12,8	8,9	5,6	25,7	9,4	6,2	4,7	7,0	1,8

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

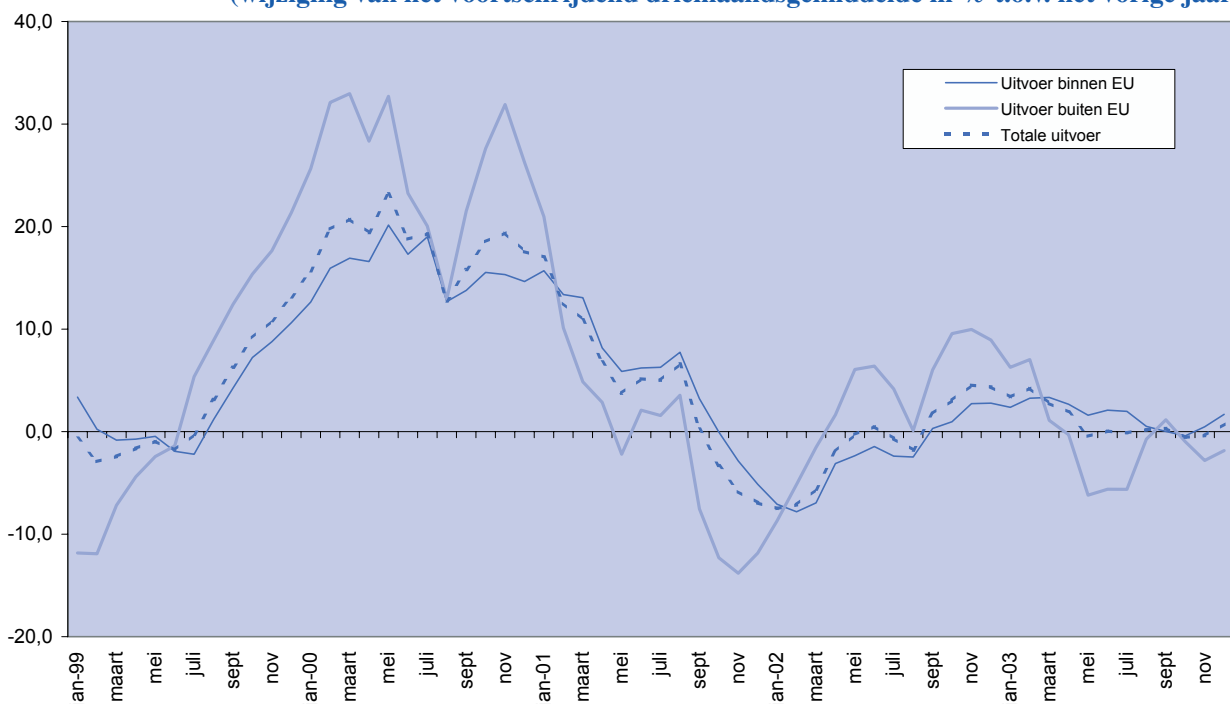
van de uitvoer naar de *andere Europese landen* nam deze naar andere geografische gebieden af. De uitvoer naar de eerstgenoemde groep steeg met 2,8% in 2002 en met 7,3% in 2003. Diezelfde groep nam 7,0% van onze uitvoer in 2003 voor zijn rekening en omvat de laatste toetgetreden landen die in 2003 nog geen lid waren van de Europese Unie.

Uit de analyse van de kwartaalgegevens blijkt nogmaals de sterke afhankelijkheid van de Belgische

economie van de conjunctuurschommelingen in de EU-lidstaten en haar opmerkelijke openheid voor de internationale handel buiten de EU.

Na een stijging met 4,4% in het laatste kwartaal van 2002 vergeleken met het voorgaande jaar vertraagde de groei van de goederenuitvoer in waarde tot in het tweede kwartaal van 2003. De volgende kwartalen werden gekenmerkt door een lichte groeiversnelling (+0,7% in het laatste kwartaal).

Grafiek 13. Totale uitvoer, binnen en buiten de EU (wijziging van het voortschrijdend driemaandsgemiddelde in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

De goederenstromen volgden en versterkten de wijzigingen in de economische bedrijvigheid in 2003.

De toename in volume van de goederenuitvoer vertraagde tijdens het grootste deel van het afgelopen jaar: van +4,8% in het laatste kwartaal van 2002 vergeleken met een jaar eerder naar +2,6% in het derde kwartaal van 2003. Op het einde van het jaar was de groei gestager (gemiddeld +3,6% in het laatste kwartaal van 2003).

Als teken van heropleving van de industriële bedrijvigheid en de handel binnen Europa **steeg de uitvoer van goederen** naar landen van de Europese Unie met 1,7% **in het laatste kwartaal van 2003** vergeleken met het vorige jaar, na een nulgroei in het kwartaal daarvoor.

Zoals blijkt uit grafiek 14, droegen de Europese partners tijdens het grootste deel van 2003 meer bij tot de buitenlandse vraag dan de markten buiten Europa. Zo trok onze handel op het einde van het jaar voornamelijk voordeel uit de goederenvraag van Duitsland, Spanje, Frankrijk en Oostenrijk.

Onze extra-Europese **uitvoer**, die benadeeld werd door de **sterke** effectieve koers van de **euro**, daalde met 1,9% in het vierde kwartaal van 2003, na een stijging met 1,2% in het derde kwartaal van datzelfde jaar en met 8,9% in het laatste kwartaal van 2002.

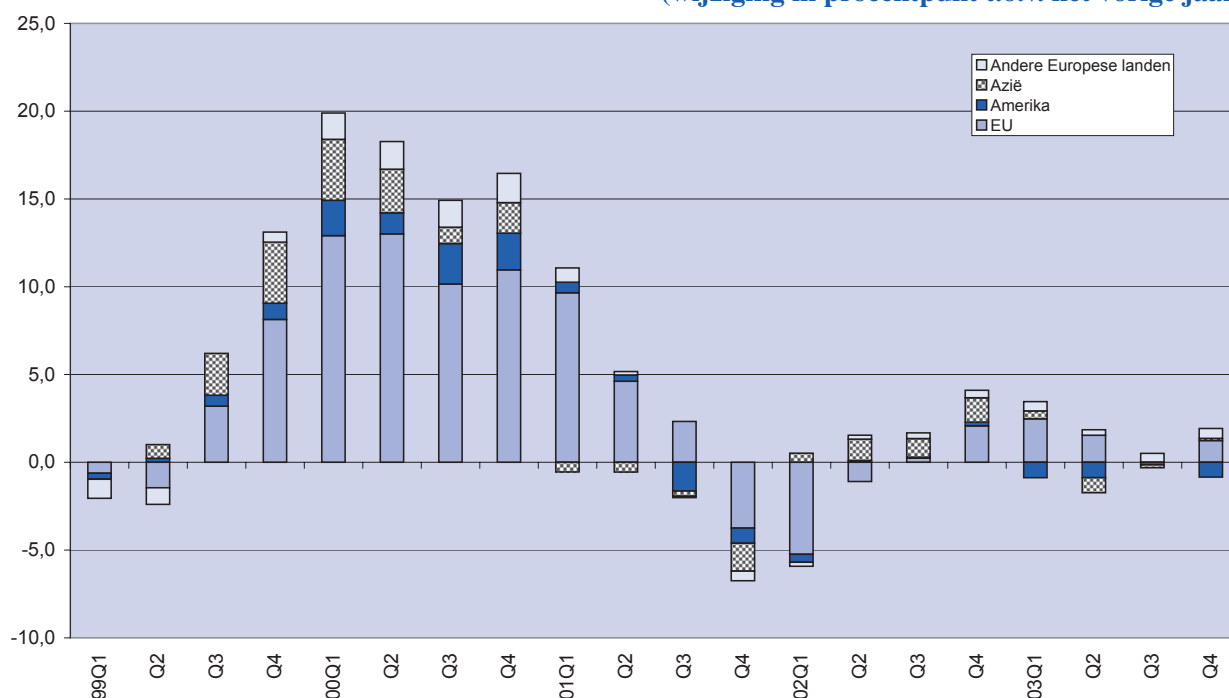
Gedeeltelijk onder invloed van de gedaalde uitvoer naar de Verenigde Staten en Canada deden de extra-Europese markten in het vierde kwartaal van 2003 de uitvoergroei met 0,5 procentpunt in waarde dalen.

De bijdrage van de groep “andere Europese landen” tot de groei van de goederenuitvoer vergrootte daarentegen in de tweede helft van het jaar. Vooral door toedoen van Turkije en Polen bedroeg hij 0,5 en 0,6 procentpunt in respectievelijk het derde en het vierde kwartaal van 2003.

De uitvoer naar Israël, Hongkong, China en Thailand gaf tevens een impuls aan de groei van de Aziatische markten op het einde van het besproken jaar.

De indeling van de uitvoer naar grote economische categorieën toont aan dat de uitvoer van “con-

Grafiek 14. Bijdrage tot de groei van de uitvoer volgens geografische verdeling (wijziging in procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

sumptiegoederen”, die ongeveer 20% van het totaal vertegenwoordigen, met gemiddeld 1,7% toename in 2003, na een groei met 2,5% in 2002 (cf. grafiek 15). Voor de component “*andere niet-duurzame consumptiegoederen*” werd de belangrijkste verhoging binnen deze categorie opgetekend (+4,3% in het beschouwde jaar).

Vergeleken met een jaar voordien liep de uitvoer van “*consumptiegoederen*” van +3,5% in het derde kwartaal van 2002 terug tot +1,1% in het tweede kwartaal van 2003 en kwam hij uit op +2,9% en +0,9% in respectievelijk het derde en het vierde kwartaal van 2003.

De uitvoer van “*intermediaire goederen*” nam aanhoudend af tijdens de eerste drie kwartalen van 2003, waarna een lichte verbetering volgde. Aangezien zij 60% van de totale uitvoer vertegenwoordigen, hadden zij een positieve invloed op de uitvoergroei in 2003 (+0,8 procentpunt).

De uitvoer van “*uitrustingsgoederen*” daarentegen kende een gunstiger verloop in het tweede halfjaar van 2003: -1,4% in het vierde kwartaal vergeleken met een jaar voordien na een afname met 5,8% in het tweede kwartaal van 2003.

De **invoer van goederen** steeg met +1,5% in waarde in 2003 vergeleken met het voorgaande jaar, na een afname met 1,6% een jaar voordien.

Parallel met de versterking van de eindvraag steeg de invoer in volume met 3,8% in 2003, na een beperkte groei van 0,5% in 2002.

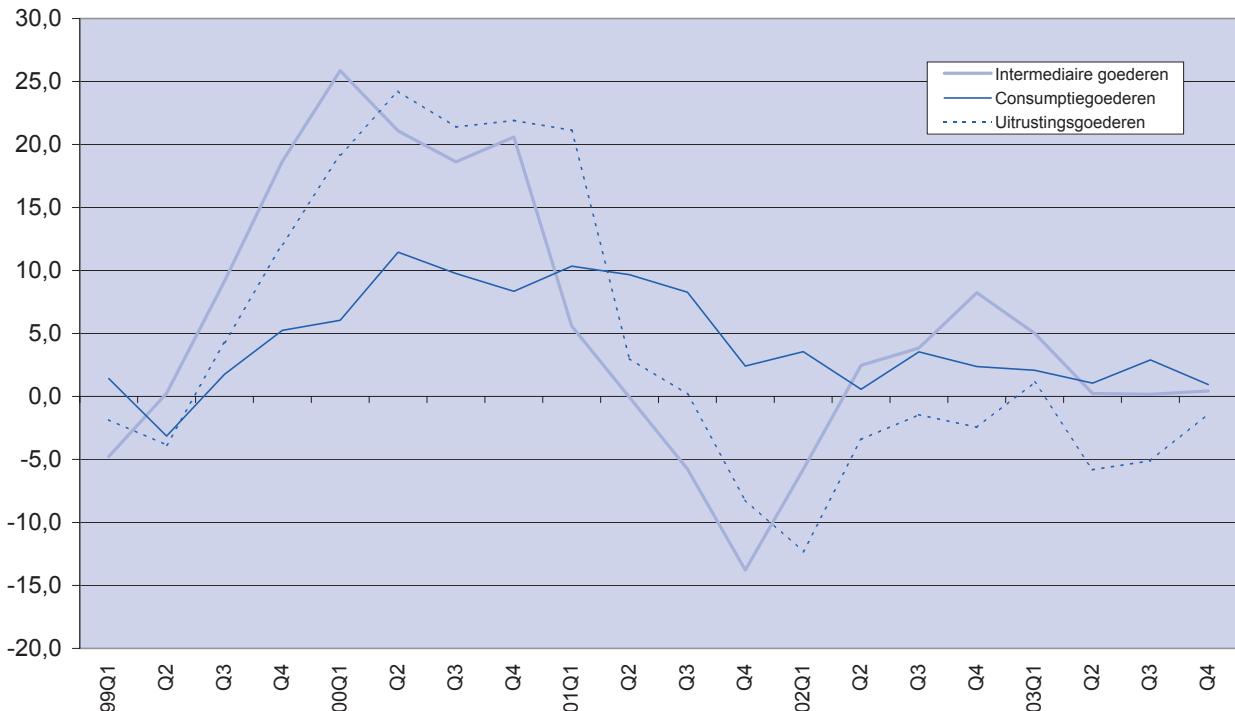
De groei van de goedereninvoer versnelde in volume van +2,1% in het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van een jaar eerder tot +4,0% in het laatste kwartaal.

Overigens nam de jaarlijkse wijziging van het indexcijfer van de eenheidsprijzen bij invoer in de loop van de kwartalen af. Dit verloop werd voornamelijk in de hand gewerkt door de effectieve waardestijging van de Europese munt.

Onder invloed van de sterkere groei van de aankopen in het buitenland **ging het saldo op de handelsbalans lichtjes achteruit in 2003**: het overschot bedroeg 8,7 miljard euro tegen 9,5 miljard euro het jaar ervoor. Terwijl het handelsoverschot intra-EU meer uitgesproken was dan in 2002, slonk het saldo extra-EU gevoelig: van een overschot van 0,1 miljard (66 miljoen) euro in 2002 naar een tekort van 1,0 miljard (992 miljoen) euro in 2003.

Grafiek 15. Uitvoer naar grote economische categorieën

(wijziging in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 27. Uitvoer naar grote economische categorieën
(wijziging in procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

	Q3 2002	Q4 2002	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Consumptiegoederen	3,5	2,4	2,1	1,1	2,9	0,9	2,5	1,7
Intermediaire goederen	3,8	8,2	5,0	0,2	0,2	0,4	2,0	1,5
Uitrustingsgoederen	-1,4	-2,4	1,1	-5,8	-5,1	-1,4	-5,1	-2,8

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 28. Waarde van de invoer (in miljard euro) en verloop van de invoer van goederen in werkelijke prijzen (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Wijziging ten opzichte van het vorige jaar						In miljard euro	
2002		2003				2002	2003
Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4		
0,9	7,3	5,8	-0,6	0,6	0,4	168,2	170,8
Vernelling		Vertraging		Vernelling		Vertraging	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

I.4 Consumptieprijzen

Na een groei met 2,5% in 2001 en met 1,6% in 2002 werd voor **de inflatie**, die gemeten wordt volgens het nationale concept op basis van de wijziging van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen ten opzichte van het voorgaande jaar, **een soortgelijk verloop als in 2003** (1,6%) opgetekend. Voor de periode 2000 tot 2002 bedroeg de inflatie gemiddeld 2,2%.

De onderliggende inflatie (voedingswaren en energieproducten niet meegerekend), die meer zegt over de trend op middellange termijn, **daalde** van 2,2% in 2002 naar 1,7% in 2003. Dit verloop kan met name verklaard worden door de vertraagde economische bedrijvigheid en de gevolgen van de opwaardering van de euro die de ingevoerde inflatie beperkten.

De gezondheidsindex (die gebruikt wordt voor de indexering van de lonen en de uitkeringen en voor de aanpassing van de huurprijzen) waarin tabak, alcohol, benzine en diesel niet inbegrepen zijn, steeg ten opzichte van het voorgaande jaar met 1,5% in

2003, na een stijging met 1,8% in 2002 en 2,7% in 2001 en bleef aldus verder dalen.

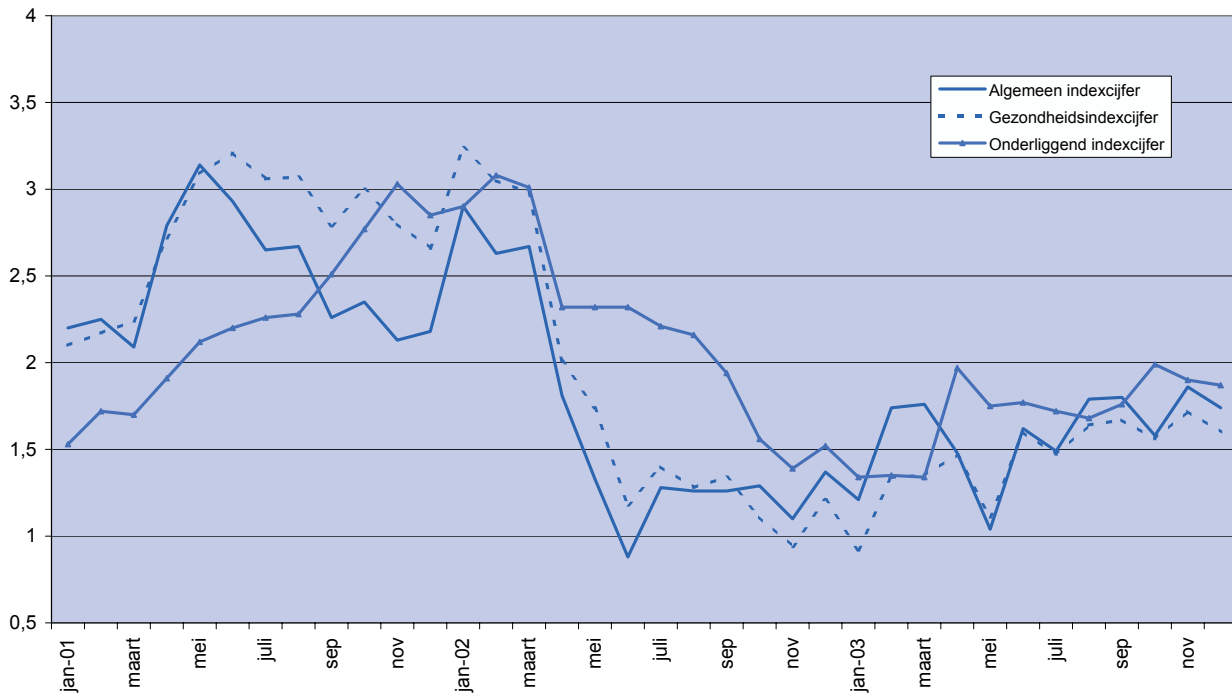
De stijging van het algemeen indexcijfer, waaruit de heropleving van de prijzen voor olieproducten duidelijk blijkt, was gevoelig groter dan de toename van de gezondheidsindex tijdens de eerste drie maanden van het besproken jaar; het verschil kwam neer op 0,4 procentpunt.

In de gezondheidsindex is immers slechts een gedeelte van de indexcijfers voor olieproducten opgenomen: LPG, butaan, propaan en huisbrandolie vertegenwoordigen 10,99 promille van het algemeen indexcijfer tegen 48,88 promille voor alle olieproducten samen.

De groei van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen vertraagde van gemiddeld +1,6% in het eerste kwartaal van 2003 tot +1,4% in het volgende kwartaal om daarna weer te versnellen (+1,7% gemiddeld).

Nadat **de inflatie** een dieptepunt van 1,0% bereikte in mei 2003 en zich in de zomer wist te herstel-

Grafiek 16. Indexcijfer van de consumptieprijzen
(algemeen indexcijfer, gezondheidsindex en onderliggend indexcijfer)
(wijziging in %, t/t-12)

Bron: FOD Economie.

Tabel 29. Indexcijfers van de consumptieprijzen
(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

	Weging	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Voedingswaren	214,31	1,0	1,9	3,0	2,2	2,2	2,0
Niet-voedingswaren	444,33	2,3	0,6	1,0	0,9	0,6	1,2
Diensten	286,08	0,8	2,0	1,7	2,5	2,7	1,7
Huurprijzen	55,28	2,3	2,3	2,2	2,1	2,5	2,2
Algemeen indexcijfer	1000,00	1,6	1,4	1,7	1,7	1,6	1,6
Niet-voedingswaren (zonder olieproducten)	395,89	0,9	1,2	1,1	1,1	1,3	1,1
Gezondheidsindex	916,34	1,2	1,4	1,6	1,6	1,8	1,5

Bron: FOD Economie.

len onder invloed van de stijging van de prijzen voor voedingswaren en niet-voedingswaren om in september uit te komen op 1,8%, bleef ze **schommelen binnen een kleine marge aan het eind van het betrokken jaar**. Maar zoals blijkt uit tabel 29, komt deze **neiging tot stabiliteit** van het algemeen prijspeil **niet in alle categorieën van goederen en diensten tot uiting**.

Groepen van de functionele indeling

Uit de uitsplitsing van het algemeen indexcijfer in vier groepen blijkt dat vooral de voedingswaren en de diensten, die goed zijn voor de helft van de weging van het totale indexcijfer, bijdroegen tot de inflatie in het tweede halfjaar van 2003.

Tabel 30. Gedeeltelijke indexcijfers die in het tweede halfjaar het meest bijdroegen tot de prijzen voor voedingswaren
(wijziging in % en procentpunt t.o.v. het voorgaande jaar)

	Wijziging t.o.v. het vorige jaar						Bijdrage tot de inflatie	
	2002	2003	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Vlees	2,15	1,85	1,50	1,60	1,80	2,40	0,12	0,10
Brood en granen	2,90	2,45	3,15	3,20	2,20	1,30	0,10	0,08
Vers fruit	8,00	5,30	-0,60	2,90	13,60	5,10	0,09	0,06
Suikergoed	1,20	3,80	1,90	4,85	4,40	4,05	0,01	0,05
Groenten (aardappelen inbegrepen)	4,40	2,50	-7,80	-1,70	10,80	8,90	0,07	0,04

Bron: FOD Economie.

Tabel 31. Gedeeltelijke indexcijfers die in het tweede halfjaar het minst bijdroegen tot de prijzen voor voedingswaren
(wijziging in % en procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

	Wijziging t.o.v. het vorige jaar						Bijdrage tot de inflatie	
	2002	2003	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Melk, kaas en eieren	1,40	1,80	1,80	2,10	1,80	1,50	0,04	0,03
Oliën en vetten	-0,30	0,80	0,30	0,70	1,25	0,85	0,00	0,00
Vis	3,10	-1,00	1,50	0,90	-3,50	-2,90	0,04	-0,01

Bron: FOD Economie.

Tabel 32. Voornaamste gedeeltelijke indexcijfers voor de niet-voedingswaren
(wijziging in % en procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

	Wijziging t.o.v. het vorige jaar						Bijdrage tot de inflatie	
	2002	2003	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Tabak	3,5	8,5	5,9	8,8	9,6	9,7	0,05	0,11
Aankoop van voertuigen	1,9	1,4	1,4	1,5	1,5	1,1	0,11	0,08
Producten voor persoonlijke verzorging	1,2	2,4	1,7	2,4	3,3	2,2	0,02	0,04
Waterdistributie	7,6	3,0	2,8	3,8	2,8	2,4	0,07	0,03
Benzine en smeermiddelen	-2,7	0,9	7,2	-3,3	-0,2	-0,1	-0,10	0,03
Toestellen en therapeutisch materiaal	1,0	4,8	4,9	5,2	5,0	3,9	0,00	0,02
Materiaal voor informatieverwerking	-3,2	-6,0	-3,9	-4,7	-6,6	-8,7	-0,01	-0,03
Elektriciteit, gas en andere brandstoffen	-3,2	-0,7	2,6	-2,4	-2,0	-1,0	-0,20	-0,04

Bron: FOD Economie.

In het eerste kwartaal van 2003 bedroeg de groei van de prijzen voor *voedingswaren* +1,0% en versnelde hij de daaropvolgende maanden voornamelijk als gevolg van de stijging van de prijzen voor verse producten. Door de late vorst in de lente en de droogte in de zomer gingen de prijzen voor voedingswaren in het derde kwartaal met 3,0% de hoogte in om in het vierde kwartaal af te zwakken tot +2,2%.

De bijdrage tot de inflatie van deze groep verdrievoudigde van +0,2 procentpunt in het eerste kwartaal van 2003 tot +0,6 procentpunt in het derde kwartaal en daalde tot +0,5 procentpunt in het laatste kwartaal.

De wijziging van de *niet-voedingswaren* ten opzichte van het jaar ervoor werd grotendeels beïnvloed door de evolutie van de prijzen voor energieproducten.

De elektriciteitsstarieven deden voor het tweede opeenvolgende jaar het prijsniveau dalen: ze namen af van 3,0% in 2003 tegen -0,7% het jaar ervoor.

Voor de gastarieven werd een nulgroei opgetekend na een daling met 5% in 2002.

Door de plotselinge prijsstijging van de (vloeibare) brandstoffen in het begin van het jaar vertraagde de groei van de prijzen voor niet-voedingswaren van +2,3% in het eerste kwartaal van 2003 tot +0,6% in het volgende kwartaal en kwam hij in de buurt van 1% in de tweede helft van het jaar.

De bijdrage van die groep tot de inflatie liep terug van +1,0 procentpunt in het eerste kwartaal tot +0,3 procentpunt in het tweede kwartaal en hield halt op +0,4 procentpunt in het derde en vierde kwartaal.

Zoals blijkt uit tabel 32, is de beperkte toename van de prijzen voor *niet-voedingswaren* in het tweede halfjaar voor een deel te wijten aan de groeivertraging van de prijzen voor waterdistributie en de prijsdaling voor energieproducten en informaticamateriaal. Deze wijzigingen konden met name de prijsstijging voor tabaksproducten, die het gevolg was van de verhoogde indirecte belastingen, compenseren.

Grafiek 17. Indexcijfers van de prijzen voor olieproducten

(wijziging in %, t/t-12)

Bron: IWH, FOD Economie.

Na de sterke stijging van de olieprijs (+12,8%) in het eerste kwartaal van 2003 liep het Belgische indexcijfer van de prijzen voor olieproducten in het derde en laatste kwartaal terug tot -0,3% en -0,7% ten opzichte van het jaar ervoor. Deze stijging in het begin van het jaar had te maken met de onzekerheden rond het totale aanbod van ruwe olie op de internationale markten (vrees voor een militaire aanval in Irak, interne spanningen in Nigeria en Venezuela, ...).

Door het heilzame afvlakkingseffect van het "programmacontract" dat de olieprijs voor de Belgische consument regelt, in combinatie met de effectieve opwaardering van de euro kon de ingevoerde inflatie evenwel worden afgezwakt.

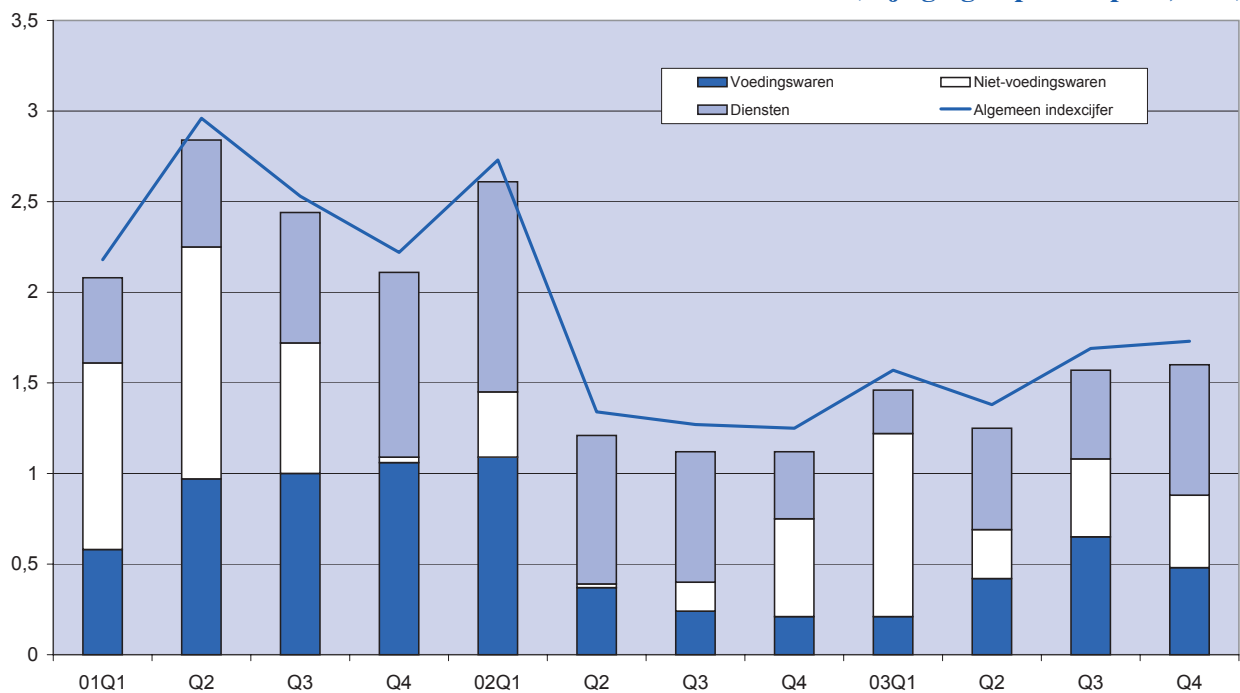
Tijdens het tweede halfjaar deden de geringe voorraden in de geïndustrialiseerde landen samen met het voortdurende onveilige klimaat in Irak de koersen de hoogte ingaan. Deze prijsverhoging deed het Belgische indexcijfer van de olieproducten opnieuw stijgen in augustus en november 2003 (+1,8% t.o.v. het jaar ervoor) en moest de wijzigingen die werden doorgevoerd in de indirecte belastingen op de energieproducten op elkaar afstemmen om tegemoet te komen aan de milieunormen van Kyoto.

De consumptieprijzen voor olieproducten droegen voor 0,1 procentpunt bij tot de inflatie van 1,9% van november 2003 na negatieve bijdragen van 0,2, 0,1 en 0,3 procentpunt voor respectievelijk oktober, september en mei 2003.

De prijsstijgingen voor de *diensten* versnelden en vertraagden afwisselend in de loop van de kwartalen; er werd een stijging van 1,7% opgetekend over het hele jaar 2003 tegen 2,7% het voorgaande jaar. De dienstenprijzen stegen met minder dan 1% in het eerste kwartaal, met 2% in het tweede kwartaal en met 1,7% en 2,5% in de daaropvolgende kwartalen.

Als voornaamste gevolg van de positieve wijziging in de prijzen voor *recreatieve en culturele diensten* in het laatste kwartaal van 2003 steeg de bijdrage van de groep van de diensten tot de inflatie van 0,5 procentpunt in september 2003 naar 0,7 procentpunt in het laatste kwartaal van 2003, waardoor zij de groep werden die het meest bijdroeg tot de inflatie op het eind van het besproken jaar. De afschaffing van het kijk- en luistergeld in Vlaanderen en Brussel, die voor de helft in april en voor de helft in oktober 2002 werd aangerekend (basiseffect) en de vermindering ervan van ongeveer 30% in Wallonië beïnvloedden voor een groot deel het prijsverloop van de recreatieve en culturele diensten.

Grafiek 18. Bijdrage van de voornaamste groepen tot de inflatie
(wijziging in procentpunt, t/t-4)

Bron: FOD Economie.

**Tabel 33. Voornaamste gedeeltelijke indexcijfers voor de diensten
(wijziging in % en procentpunt t.o.v. het vorige jaar)**

	Wijziging t.o.v. het vorige jaar						Bijdrage tot de inflatie	
	2002	2003	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003	2002	2003
Horeca	4,4	3,40	3,8	3,7	3,0	3,2	0,29	0,23
Onderhoud en reparatie	6,5	4,3	4,3	4,4	4,5	4,1	0,12	0,08
Toeristische reizen	4,3	2,4	0,1	4,5	3,1	1,8	0,13	0,07
Verzekeringen	3,5	3,1	4,0	3,4	2,5	2,5	0,07	0,06
Bankdiensten	6,4	12,1	11,3	11,4	12,1	13,7	0,02	0,04
Dienst van geneeskunde	2,0	3,1	3,7	2,9	2,5	3,4	0,02	0,03
Huishoudelijke diensten	4,2	2,7	2,8	2,8	2,8	2,5	0,04	0,03
Kranten en tijdschriften	4,0	2,4	2,4	2,2	2,3	2,8	0,04	0,03
Kap- en schoonheidssalons	4,4	2,8	3,3	2,7	2,8	2,6	0,05	0,03
Diensten voor onderhoud	3,5	3,1	3,8	3,0	3,0	2,6	0,02	0,02
Posterijen	1,6	14,6	16,7	16,7	16,7	8,5	0,00	0,02
Telefoon, telegraaf- en faxdiensten	0,3	0,6	0,1	0,0	0,0	2,1	0,01	0,01
Diensten i.v.m. recreatie en cultuur	-7,2	-8,9	-17,1	-9,5	-9,1	0,0	-0,19	-0,23
Waarvan kijk & luistergeld radio & TV	-30,3	-52,9	-61,5	-52,9	-52,9	-30,3	-0,26	-0,46

Bron: FOD Economie.

Achter de prijsevolutie van de diensten gaan in de loop van de kwartalen een aantal discrepanties schuil.

De aanzienlijke prijsvermindering voor de *recreatieve en culturele diensten* over heel 2003, die voornamelijk het gevolg was van de voor het kijk- en luistergeld doorgevoerde wijzigingen, en de geringere stijging van het indexcijfer voor *buitenlandse reizen*, om enkel die componenten uit te pikken, **zwakten de prijsstijgingen voor deze groep sterk af.**

De prijsstijging voor *hotels, cafés en restaurants* vergeleken met het jaar voordien, die in het laatste kwartaal van 2001 en tijdens heel 2002 gedeeltelijk als gevolg van de overgang naar de chartale euro weer aanzienlijk versnelde, vertraagde in de loop van het besproken jaar. Ten opzichte van het

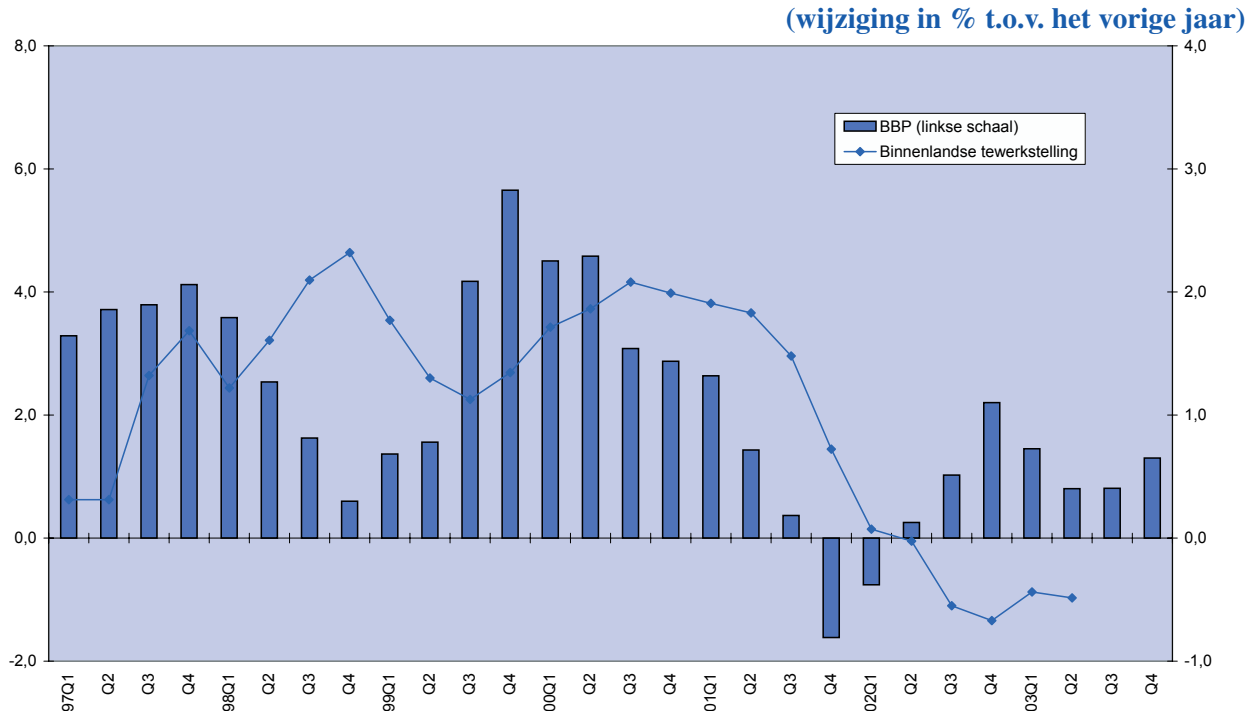
voorgaande jaar stegen zij met 3,8% in het eerste kwartaal, met 3,0% in het derde kwartaal en met 3,2% op het einde van het jaar.

De prijzen voor *bank-, post- en doktersdiensten en de tarieven voor telefoongesprekken* dreven het algemeen prijspeil (op het einde van het jaar) de hoogte in.

I.5 Arbeidsmarkt

Zoals reeds eerder gezegd, bleef het economisch herstel dat aanving in het eerste halfjaar van 2002, niet duren in het tweede halfjaar. De groei van de Belgische economie bleef dus beperkt tot 0,7% in 2002 na 0,6% in 2001. De eerste maanden van 2003, net zoals het tweede halfjaar van 2002, werden gekenmerkt door de geopolitieke onzekerheid, de vrees voor een nieuwe oliecrisis en het begin van de militaire ingreep van Amerika in Irak.

Grafiek 19. BBP en binnenlandse tewerkstelling

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Dit sombere en weinig dynamische klimaat is natuurlijk weinig bevorderlijk voor de arbeidsmarkt. Vergeleken met het jaar ervoor bleef de binnenlandse bezoldigde tewerkstelling het hele jaar 2002 verslechteren. Deze afname zou in dat jaar nog sterker geweest zijn indien de tewerkstelling in de openbare sector niet verder steeg.

Voor 2003 zijn de tewerkstellingsgegevens slechts beschikbaar voor de eerste twee kwartalen. Informatie over de sociale zekerheid werd traditioneel door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) bij de werkgevers verzameld door middel van aangiften op papier. In het kader van e-government werd sinds 1 januari 2003 evenwel een elektronische aangifte, de zogenaamde multifunctionele aangifte (DMFA), ingevoerd. De verwerking van deze nieuwe aangiften zorgt voor heel wat informaticaproblemen, waardoor de update van de databanken van de sociale zekerheid wordt belemmerd.

Deze toestand heeft rechtstreekse gevolgen voor de nationale rekeningen. De cijfers over tewerkstelling en loonmassa steunen immers grotendeels op de statistieken van de RSZ die opgesteld worden op basis van de driemaandelijkse werkgeversaangiften. Het verschijnen van de gegevens over tewerkstel-

ling en loonmassa is dus tijdelijk onderbroken na de eerste twee kwartalen van 2003.

Vergeleken met het voorgaande jaar bleven de tewerkstellingscijfers voor de eerste twee kwartalen van 2003 negatief, namelijk respectievelijk $-0,4\%$ en $-0,5\%$. Wat de tewerkstellingsvooruitzichten betreft, herstelden de seizoengezuiverde bruto curve en de afgevlakte curve zich in het tweede halfjaar vergeleken met hun verloop in het begin van het jaar.

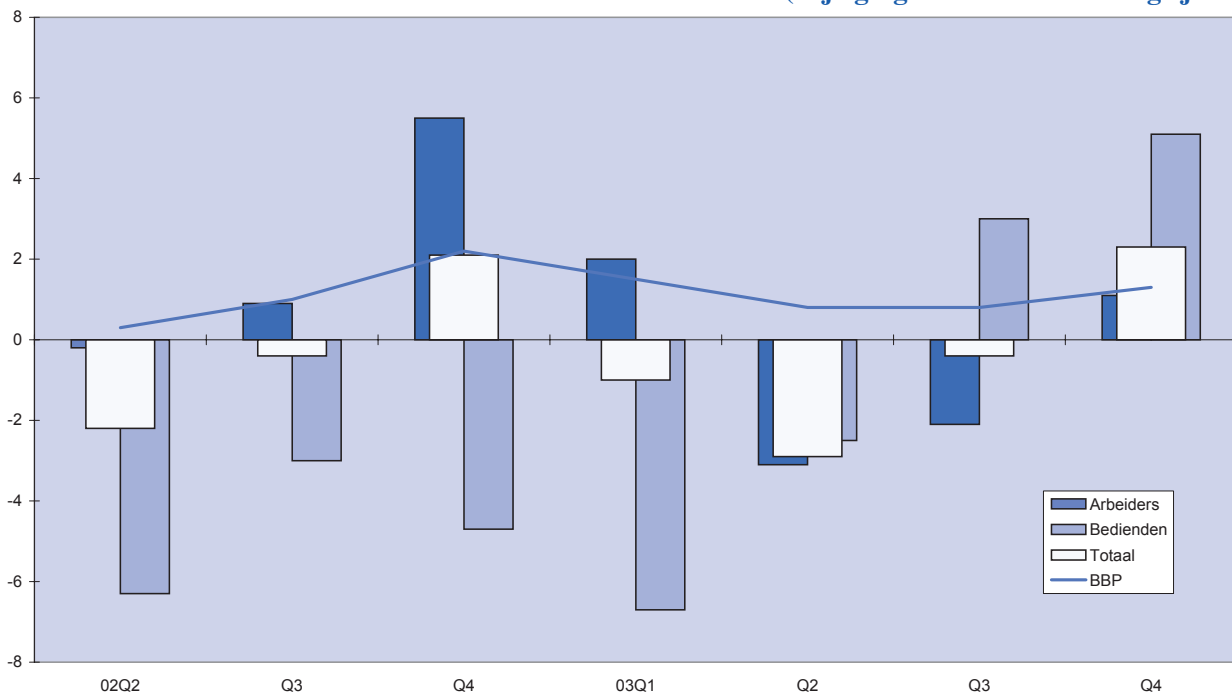
1.5.1 Uitzendarbeid

In de sector van de uitzendarbeid is het bedrijvheidsvolume bijzonder conjunctuurgevoelig. De uitzendarbeid is voor ondernemingen een onmiskenbaar element van flexibiliteit, waardoor zij een tijdelijk personeelsgebrek of een voorbijgaande opstoot van bedrijvigheid kunnen opvangen.

Volgens de door FEDERGON gepubliceerde cijfers was het verloop van de uitzendarbeid in het eerste kwartaal van 2003 negatief **vergeleken met het voorgaande jaar** ($-1,0\%$), na een jaarlijkse positieve groei in het vierde kwartaal van 2002. Deze negatieve evolutie is te wijten aan het segment

Grafiek 20. BBP en aantal gewerkte uren in de segmenten van de uitzendarbeid (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: FEDERGON, conjunctuurnota april 2004 en berekeningen FOD Economie.

bedienden dat afneemt met 6,7%. De bedrijvigheid in het segment arbeiders is positief (+2,0%).

In het tweede kwartaal hield de daling aan (-2,9%) en leek ze meer uitgesproken bij de arbeiders, bij wie de bedrijvigheid kromp met 3,1% in het tweede kwartaal van 2003, na een stijging met 2,0% in het eerste kwartaal. In het segment bedienden daalde de bedrijvigheid minder sterk vergeleken met een jaar eerder: van -6,7% in het eerste kwartaal van 2003 naar -2,5% in het tweede kwartaal.

In het derde kwartaal van 2003, dat gekenmerkt werd door een minder somber economisch klimaat en stijgende conjunctuurindicatoren, herstelde de bedrijvigheid in de sector van de uitzendarbeid zich, maar bleef ze licht negatief (-0,4% vergeleken met een jaar voordien). Alleen het segment arbeiders vertoonde een negatief verloop (-2,1%), terwijl de evolutie in het segment bedienden voor het eerst weer positief werd sinds het derde kwartaal van 2001.

In het vierde kwartaal werd het conjunctuurklimaat gunstiger en versnelde de toename van het aantal gepresteerde uren in de sector van de uitzendarbeid. Vergeleken met het vorige jaar werd voor de sector

voor de eerste maal in het jaar een positieve wijziging opgetekend. Deze stijging van de bedrijvigheid (2,3%) deed zich voor in de twee bedrijvigheidssegmenten.

1.5.2 Werkloosheid

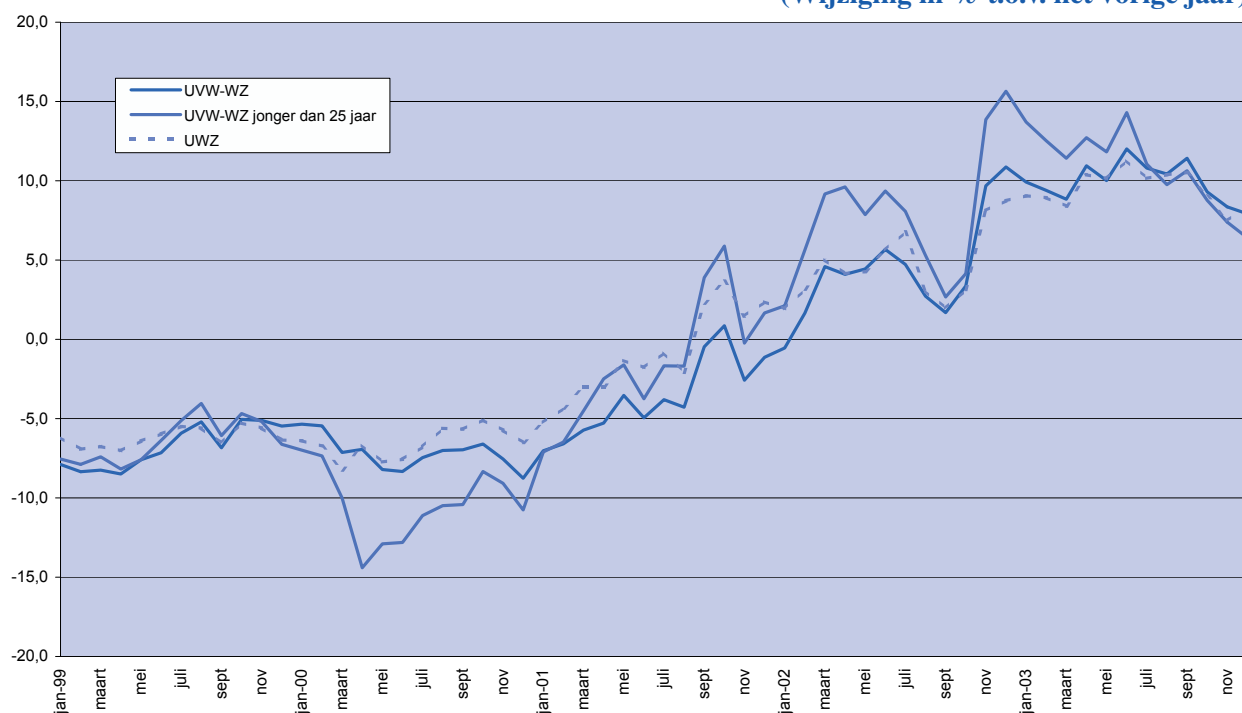
De verslechtering op de arbeidsmarkt heeft sinds midden 2001 een verhoging van het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werkloze werkzoekenden (UVWWZ) als logisch gevolg.

Hoewel de groei van het aantal UVWWZ in het eerste kwartaal van 2003 lichtjes vertraagde vergeleken met het jaar ervoor, hield dit teken van hoop niet aan in het tweede kwartaal, waarin de groeicijfers ten opzichte van het jaar ervoor weer de hoogte gingen om uit te komen op 12% in juni 2003.

De werkloosheidsstatistiek vertoonden positieve tekenen vanaf het tweede halfjaar van 2003. Er was inderdaad een geleidelijke vermindering van het aantal UVWWZ ten opzichte van het voorgaande jaar. Hoewel dit aantal nog steeg met 10,4% in augustus 2003, liep het terug tot 7,9% in december 2003.

Grafiek 21. Werkloosheidsverloop

(Wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: RVA.

De groeivertraging van het aantal werklozen ten opzichte van het jaar voordien is bijzonder uitgesproken en regelmatig in het Vlaams Gewest: van 13,8% in augustus naar 8,6% in december. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was er eveneens een flinke groeivertraging van het aantal UVWWZ: een stijging van 19,1% in augustus tegen 5,5% in december 2003.

Als de werkloosheidscijfers geanalyseerd worden vanuit het oogpunt van non-activiteitsduur, blijkt dat het aantal personen die minder dan een jaar werkloos zijn sterk daalde en zelfs negatief werd in de laatste twee maanden van 2003, vergeleken met het voorgaande jaar. Dit betekent dat het aantal nieuwe werklozen sterk afnam.

Het is ook interessant te zien dat het aantal niet-werkzoekende oudere werklozen vanaf mei 2003 daalde ten opzichte van dezelfde maand van het jaar voordien. Deze daling duurde voort en werd nog sterker in de rest van het jaar, wat erop wijst dat het op oudere werknemers gerichte tewerkstellingsbeleid zijn vruchten begint af te werpen.

Vergeleken met het jaar ervoor volgde de evolutie van het aantal werklozen jonger dan 25 jaar het verloop van het totale aantal UVWWZ, d.i. een opmerkelijke verbetering in het tweede halfjaar van 11,0% jonge werklozen in juli 2003 naar 6,4% in december.

Tabel 34. Evolutie van de uitkeringsgerechtigde volledig werkloze werkzoekenden

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

	Q1 2003	Q2 2003	Q3 2003	Q4 2003
UVWWZ	9,4	11,0	10,9	8,5
Ouderen	1,4	-0,9	-2,4	-3,1
Minder dan een jaar werkloos	12,6	11,4	5,6	-0,9
Jonge werklozen	12,6	13,0	10,5	7,5

Bron: RVA.

2^e deel

Structurele macro-economische evaluatie

II Structurele aspecten

II.1 Het bruto binnenlands product per inwoner, indicator van de collectieve rijkdom

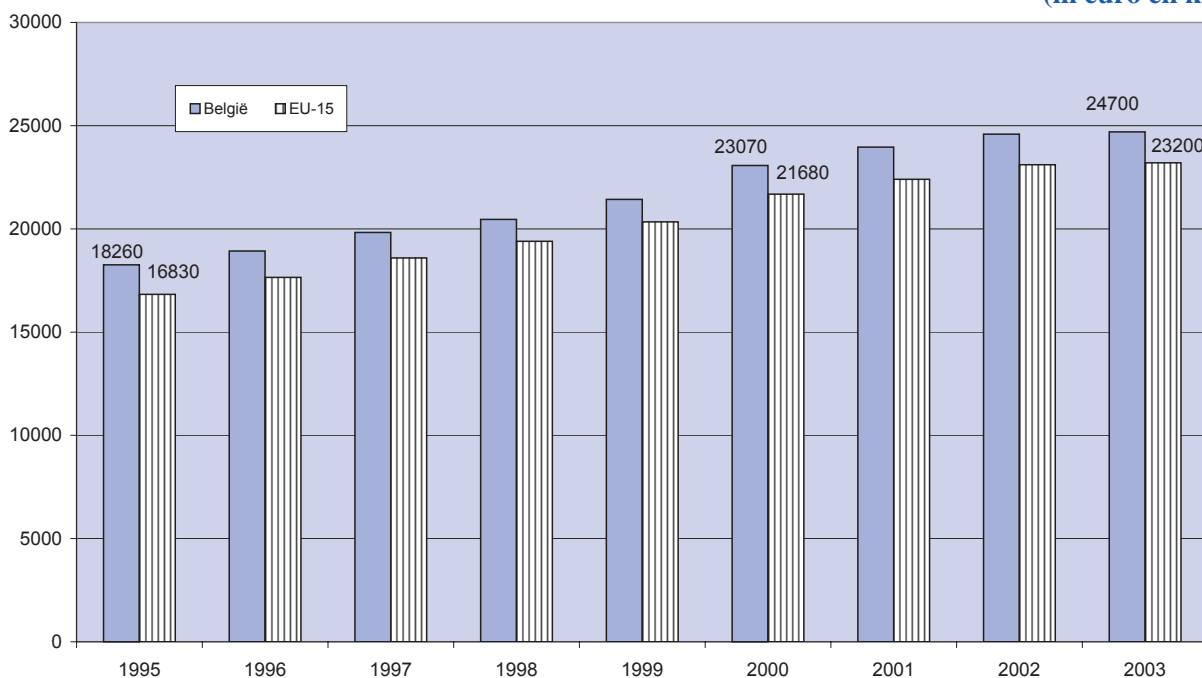
II.1.1 Opmerkingen

Het bruto binnenlands product per inwoner is een van de –meeste gebruikte- methoden voor de beoordeling van de economische ontwikkeling en in het bijzonder van de capaciteit van een nationale economie om een collectieve rijkdom te creëren die ten goede komt aan de gehele bevolking.

Het BBP drukt de waarde van de op het nationaal territorium geproduceerde goederen en diensten uit in cijfers. Het vormt vooral een weerspiegeling van de activiteit die er wordt ontwikkeld. Het is de best geharmoniseerde statistische indicator ter verzekering van een internationale vergelijking van de prestaties van de nationale economieën. Naar het aantal inwoners toe geeft het BBP de collectief geproduceerde rijkdom weer.

Volgens de ramingen van Eurostat bedroeg het BBP per inwoner in koopkrachtpariteit (kkp) voor ons land 24.700 euro in 2003, tegenover 23.200 euro voor het communautair gemiddelde (EU-15).

Grafiek 22. BBP per inwoner: België en de Europese Unie van vijftien 1995-2003 (v)
(in euro en kkp)

(v) 2003 voorlopig.
Bron: Eurostat.

Tabel 35. BBP per inwoner in 2003 vergeleken met het communautair gemiddelde (v)
(EU-15 = 100)

LU	IR	DK	AU	NL	UK	BE	SW	FR	FI	UE-15	GE	IT	SP	GR	PO
190,7	120,8	112,3	110,9	109,5	108,8	106,4	104,6	104,1	101,0	100	98,9	98,2	87,3	73,2	68,8

(v) 2003 voorlopig.

Bron: Eurostat, Europese structuurindicatoren. Source : Eurostat, indicateurs structurels européens.

Tabel 36. BBP tegen constante prijzen per inwoner
(gemiddelde jaarschommeling in %, rangschikking in stijgende volgorde voor de periode 1995-2000)

	1995-2000	2001-2003 (v)
Duitsland	1,7	-0,1
Italië	1,7	0,1
Denemarken	2,2	0,2
Frankrijk	2,3	0,2
EU-15	2,4	0,6
België	2,5	0,4
Oostenrijk	2,6	0,8
Verenigd Koninkrijk	2,8	1,6
Griekenland	2,9	3,6
Nederland	3,2	-0,9
Zweden	3,2	1,5
Portugal	3,5	-1,2
Spanje	3,5	1,5
Finland	4,4	1,8
Luxemburg	5,6	0,5
Ierland	8,4	2,4

(v) 2003 voorlopig.

Bron: Gegevensbank Ameco, DG ECFIN, EG.

Met dit bedrag bekleedt België een plaats tussen de rijkste landen van de westerse wereld en vooral van de Europese Unie.

Volgens de Europese structuurindicatoren zou het BBP per inwoner van ons land het indexcijfer van 106,4 bereiken, terwijl het communautair gemiddeld werd teruggebracht tot 100, namelijk de zevende plaats in dalende orde; Luxemburg bekleedt de eerste plaats.

Deze positie is uiteraard het resultaat van de economische prestaties die tijdens vele jaren werden geregistreerd. Om een degelijk oordeel te kunnen vormen, moet dan ook de groei van de laatste jaren worden bekeken.

Twee afzonderlijke periodes worden hier bestudeerd: 1995-2000 overeenstemmend met de opgaande periode van de laatste activiteitscyclus en 2001-2003 periode van heropleving van een

nieuwe activiteitscyclus na de achteruitgang van het jaar 2001.

Zoals blijkt uit de tabel 36 benadert de groei van het BBP per inwoner van België over een gemiddelde periode (2,5 % tussen 1995 en 2000) dat van het Europa van vijftien (2,4 %) of komt ermee overeen. Niettemin bereikt die groei niet het cijfer van de meeste lidstaten van de Unie, zelfs wanneer de vergelijking met verschillende partnerlanden die aan ons land voorafgaan, dient te worden geïnterpreteerd op grond van de typische verklarende factoren.

Wat betreft de herstelperiode is de evolutie nagenoeg dezelfde, met uitzondering van het verloop in Nederland waar een duidelijker daling van de activiteit werd genoteerd dan elders. Zo is het BBP per inwoner in ons land tussen 2001 en 2003 slechts gestegen met 0,4 %, namelijk iets minder dan hetgeen voor de Unie werd geregistreerd (0,6 %).

Bij de interpretatie van deze cijfers dient men er ook rekening mee te houden dat het om gemiddelde jaarlijkse groei gaat. Samengeteld voor verschillende jaren leidt die groei tot niveauverschillen die belangrijk kunnen zijn.

Of men nu de gemiddelde periode of de herstelperiode in aanmerking neemt, de relatieve zwakte van de prestaties van ons land tegenover de vooruitgang van het BBP per inwoner doet vragen rijzen nopens de kwaliteit van de groei. De volgende secties behandelen dit probleem.

II.1.2 BBP per inwoner: de voornaamste bestanddelen

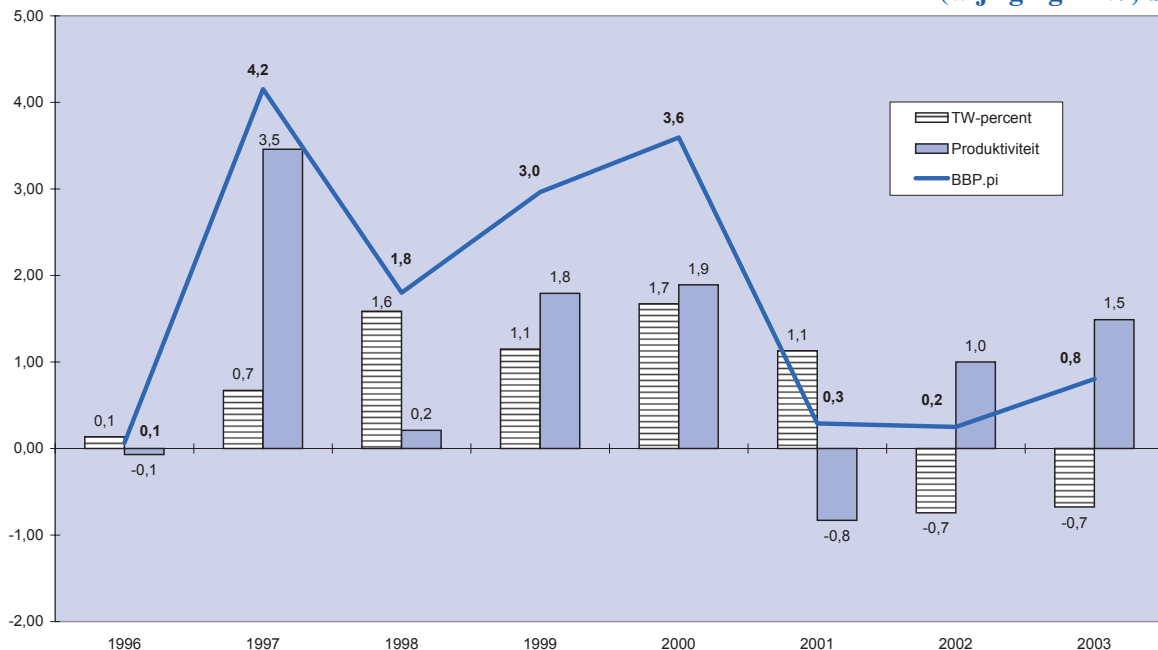
Volgens een gebruikelijke voorstelling kan het BBP per inwoner worden beschouwd als het resultaat van de uitvoering van een hoeveelheid werk waaraan een productiviteit- of productieniveau gekoppeld is per werkeenheid. Het BBP per inwoner kan

aldus worden ingedeeld in die twee voornaamste bepalende elementen, de productiviteit en het tewerkstellingspercentage.

Eerst een vaststelling: in 2003 lag de stijging van het BBP per inwoner tegen constante prijzen (0,8 %) hoger dan het jaar voordien (0,2 %).

Zoals blijkt uit de grafiek 23 is die toename het gevolg van een vooruitgang van de productiviteit alleen met 1,5 %, terwijl het tewerkstellingspercentage dat hier wordt berekend ten opzichte van de gehele bevolking¹ opnieuw een achteruitgang registreert. Een dergelijke evolutie is kenschetsend voor een herstelfase omdat de ondernemingen zekerheid willen omtrent het voortbestaan ervan vooraleer nieuwe mensen aan te werven. Het verstoorde internationale klimaat van 2003 dat het herstel dat zich tijdens het eerste semester van het jaar 2002 aftekende, heeft tegengewerkt en heeft er verschillende ondernemingen toe aangezet om het in dienst nemen van nieuw personeel uit te stellen.

Grafiek 23. BBP per inwoner, tewerkstellingspercentage en productiviteit (wijziging in %, t/t-1)

Bron: INR, NIS en berekeningen FOD Economie.

¹ Het tewerkstellingspercentage kan worden berekend volgens verschillende varianten. Over het algemeen wordt de tewerkstelling in verband gebracht met de actieve bevolking of, beter, met de bevolking die de leeftijd heeft bereikt om te werken, zoals men vaststelt in de Europese structuurindicatoren die op het einde van deze publicatie worden vermeld. Volgens die laatste zou het tewerkstellingspercentage berekend op basis van de enquête naar de arbeidskrachten (NIS) in 2003 59,6% hebben bereikt tegenover 59,9% in 2002 en 2001. In 2000 liep dit cijfer op tot 60,5%. Ter illustratie, het tewerkstellingspercentage wordt hier berekend vergeleken met het jaargemiddelde van de gehele bevolking van het Koninkrijk. De verlenging van de actieve levensperiode die in verschillende landen de kop opsteekt zou trouwens, om tot een betere internationale vergelijking te kunnen leiden, de keuze van de bevolking als basis van deze ratio met zich moeten brengen.

Tabel 37. BBP tegen constante prijzen, per tewerkgestelde persoon
(gemiddelde jaarschommeling in %, rangschikking in stijgende volgorde voor de periode 1995-2000)

	1995-2000	2001-2003
Duitsland	1,1	0,9
Nederland	1,2	0,1
EU-15	1,3	0,6
België	1,4	1,2
Denemarken	1,5	1,5
Frankrijk	1,6	0,3
Verenigd Koninkrijk	1,6	1,1
Oostenrijk	1,9	0,9
Verenigde Staten	2,0	2,3
Finland	2,3	1,8
Zweden	2,5	1,9
Luxemburg	2,9	-1,0
Ierland	3,6	2,4

Bron: Gegevensbank Ameco, DG ECFIN, EG.

De arbeidsproductiviteit² is op gevoelige wijze toegenomen. Die heropleving van de productiviteit stijgt uit boven het gemiddelde van de eurozone en boven die van onze buurlanden, maar bereikt evenwel niet het cijfer van de landen van Noord-Europa en Ierland. Die laatste kunnen in dit opzicht als « benchmark » optreden voor de andere landen van de Unie en in het bijzonder voor België, daar ze dichtbij ons land staan wat betreft de omvang van hun economie.

Wat betreft het niveau blijft de zichtbare arbeidsproductiviteit, berekend voor het geheel van de

Belgische economie, één van de hoogste van de westerse wereld. Zo komt ons land onmiddellijk na de Verenigde Staten, onbetwistbare benchmark terzake en het tekent zich duidelijk af naar het hoger gelegen Europees gemiddelde (zone euro) (tabel 38).

Wanneer de inbreng van de arbeid ontegensprekelijk de basis vormt van de economische rijkdom, kan hij zijn rol slechts voluit spelen in samenwerking met « het instrument », dat in zekere zin de vermenigvuldigende verlenging vormt van de arbeid. De economen noemen dit « instrument » het « kapitaal ».

Tabel 38. BBP in kkp per tewerkgestelde persoon in 2003 (v)

(EU-15 = 100)

Luxemburg	Verenigde Staten	België	Ierland	Frankrijk	Euro-zone	Finland	Denemarken	Oostenrijk	Verenigd Koninkrijk	Zweden	Nederland	Duitsland
131,5	121,7	119,8	119,1	115,0	100,8	100,0	98,1	98,1	97,0	96,3	95,6	95,3

(v) Voorlopig.

Bron: Eurostat, Europese structuurindicatoren.

² Zichtbare arbeidsproductiviteit berekend op basis van het aantal tewerkgestelde personen.

II.1.3 BBP per inwoner en totale factorenproductiviteit

De geproduceerde rijkdom is dus het product van de vereniging van de « arbeid » en het « kapitaal », van « arbeidskrachten » en « uitrusting ». Het succes van die vereniging wordt gemeten door de « totale factorenproductiviteit » (TFP), soms ook « multifactoriële productiviteit » genoemd. Terwijl de zichtbare arbeidsproductiviteit de inbreng aangeeft van de werkkrachten alleen tot de productie en de productiviteit van het kapitaal op identieke wijze de afzonderlijke inbreng nagaat van de instrumenten aangewend voor de productie, beoogt de totale factorenproductiviteit het vastleggen van de gezamenlijke inbreng van die twee « factoren ». De TFP kan dan ook worden gezien als een indicator van het rendement van de werking van de economie.

De TFP wordt concreet gemeten aan de hand van een wiskundige functie, die representatief is voor het productieproces. De TFP vertegenwoordigt dan het deel van de productiviteit die niet wordt verklaard door de cumulatie van de productiviteiten, afgescheiden van elk van de factoren « arbeid » en « kapitaal » die afzonderlijk worden bekeken. De TFP is dus een residuele factor en bijgevolg vatbaar voor interpretatie. Ze beschouwen als een samenvattend cijfer voor het rendement in ruime zin, namelijk als resultaat van de combinatie van een groot aantal factoren die niet duidelijk worden geïdentificeerd – zoals de « arbeid » en het « kapitaal » - in de representatieve functie van de economie, zorgt nauwelijks voor problemen. De TFP blijkt echter meer dan andere indicatoren gevoelig voor de conjuncturele wisselvalligheden en dient dan ook over een gemiddelde periode te worden bekeken.

Volgens de ramingen van de Europese Commissie (DG ECFIN) is de totale factorenproductiviteit (TFP) berekend voor de Belgische economie in haar geheel, er met 1,1 % op vooruitgegaan tussen 1995 en 2000 tegenover 1,2 % tussen 1980 en 1994.

Die resultaten hebben slechts waarde vergeleken met die van andere landen met een analoge economische ontwikkeling.

Zoals blijkt uit tabel 39 blijven de resultaten van de Belgische economie inzake TFP, wanneer ze niet afwijken van het Europees gemiddelde, duidelijk onder de cijfers van verschillende andere Europese partners. Men zal vooral opmerken dat de tendens van de TFP in ons land, van de ene periode tot de andere, daalt. Die futloze oriëntatie blijkt verontrustend alhoewel de tweede helft van de jaren negentig, wat betreft de TFP, dikwijls beschouwd wordt als een weerspiegeling van de stimulerende inbreng voor de productiviteit van de informatie- en communicatietechnologieën (ICT).

De interpretatie van dit resultaat dient echter oog te hebben voor het residuair en dus samenvattend karakter van de TFP-indicator die dan ook zowel de organisatie van de economie in haar talrijke dimensies zoals de reglementering of opleiding van de werkkrachten en het gebruik van ICT in de ondernemingen weergeeft.

II.2 De tewerkstelling: structurele eigenschappen

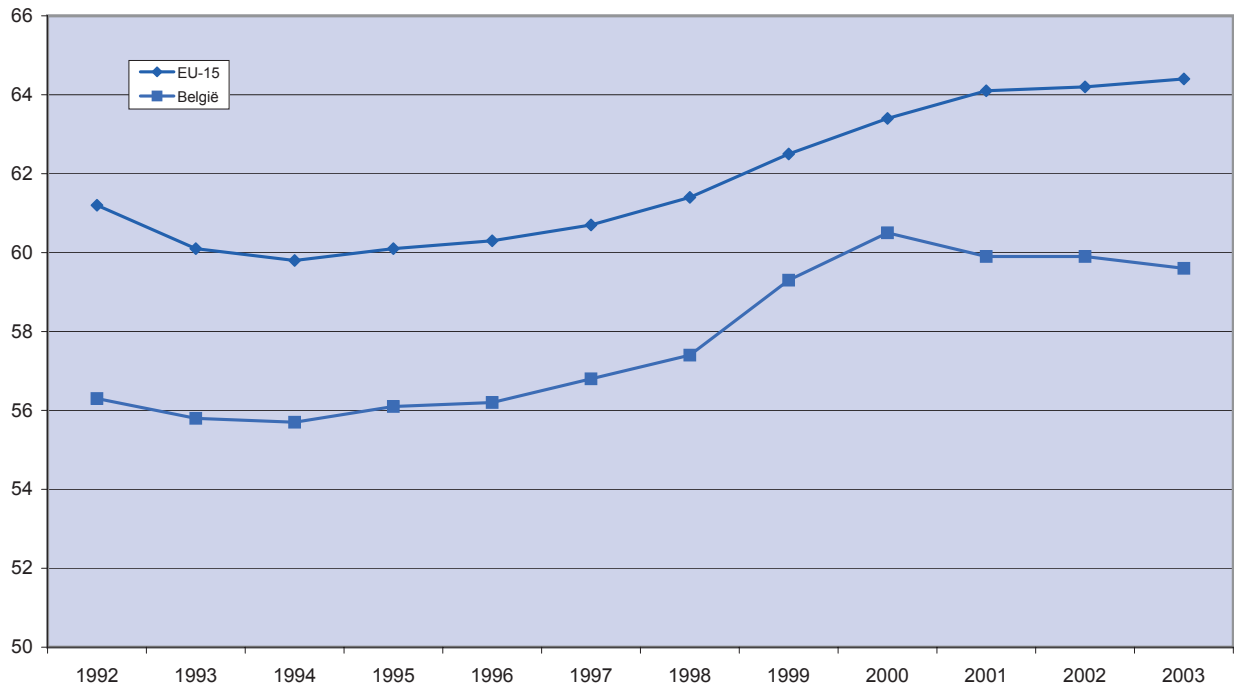
Het jaar 2003 werd gekenmerkt door een politieke wil om iets te doen aan de tewerkstelling, inzonderheid via de organisatie van de « Werkgelegenheidsconferentie », een uitgebreide rondetafel

Tabel 39. Totale productiviteit van de factoren

(gemiddelde jaarschommeling)

	EU-15	België	Oostenrijk	Verenigd Koninkrijk	Nederland	Denemarken	Frankrijk	Zweden	Luxemburg	Finland	Ierland	Verenigde Staten
1980-1994	1,2	1,2	1,4	1,5	1,1	1,0	1,3	0,9	3,1	1,4	2,5	1,1
1995-2000	0,9	1,1	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3	2,2	2,3	2,9	4,0	1,6

Bron: Gegevensbank Ameco, AD ECFIN, EG.

Grafiek 24. Evolutie van het tewerkstellingspercentage in België en in de Europese Unie

Bron: Eurostat, EAK.

die de politieke verantwoordelijken en de sociale partners samenbrengt en zoekt naar mogelijkheden om gunstige voorwaarden te creëren voor de evolutie ervan.

In 2002 is de werkgelegenheid in België voor het eerst sedert 1994 gedaald en de cijfers geraamd voor 2003 (geen RSZ-gegevens) voorspellen geen betekenisvolle verbetering op de arbeidsmarkt. Wanneer die bedroevende resultaten gedeeltelijk te wijten zijn aan de slechte economische conjunctuur, dient men toch ook rekening te houden met de structurele zwakte die de arbeidsmarkt van ons land kenmerkt.

Die structurele zwaktes zijn duidelijk aanwezig wanneer men een vergelijking maakt op Europees niveau. In 2003 telde ons land, volgens de geharmoniseerde gegevens van Europese enquêtes, 60 personen die werkten voor 100 personen die de leeftijd hadden bereikt om in het arbeidsproces te worden ingeschakeld. Dit is uiteraard een verbetering in vergelijking met de helft van de jaren negentig, maar dit resultaat blijft gevoelig beneden de tewerkstellingspercentages van onze Europese partners die gemiddeld 64% tellen.

Op basis van de administratieve gegevens³ bereikt het tewerkstellingspercentage in België 62 %, een cijfer dat lichtjes hoger ligt dan het resultaat van de enquête naar de arbeidskrachten, maar dat zowel onder het Europees gemiddelde als onder de doelstelling van Lissabon inzake tewerkstelling blijft.

Herinneren we eraan dat de Europese Raad van Lissabon in de lente van 2000 een doelstelling van volledige tewerkstelling heeft gedefinieerd om van de Europese Unie « *de meest competitieve en dynamische kenniseconomie ter wereld te maken met een duurzame economische groei vergezeld van een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering van de tewerkstelling en een grotere sociale samenhang, dankzij een globale strategie gericht op de modernisering van het Europees sociaal model via de investering in human resources en de strijd tegen de sociale uitsluiting.* »

Concreet betekent dit, zoals de tabel hieronder aangeeft, dat Lissabon een tewerkstellingspercentage beoogt van 70 % van de bevolking die de leeftijd heeft bereikt om te werken (15-64 jaar) tegen 2010 als Europees gemiddelde (60 % voor de vrouwen).

³ Ter herinnering : er worden over het algemeen twee methoden gebruikt om het tewerkstellingspercentage te ramen. In de eerste plaats de tewerkstellingsstatistiek, die hierboven wordt vermeld, samenhangend met de nationale rekeningen en opgebouwd op basis van de administratieve bestanden van de sociale zekerheid. In de tweede plaats, het tewerkstellingspercentage bepaald op basis van de resultaten van de communautaire enquêtes naar de arbeidskrachten.

Tabel 40. Tewerkstellingspercentage : Doelstellingen van Lissabon en Stockholm en toestand in 2003

Leeftijdsgroepen						Europese doelstellingen	
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	België	EU15(a)	2005	2010
15-64	53,2	62,9	55,4	59,6	64,2	67,0	70,0
15-24	19,1	32,6	20,8	27,4	40,5		
55-64	35,5	26,5	29,1	28,1	39,8	-	50,0

(a) Cijfers Eurostat 2002/Q2.

Bron: NIS en Eurostat, EAK.

De tussendoelstellingen (2005) bepaald te Stockholm in 2001 hebben het over een percentage van 67 % voor de gehele bevolking op leeftijd om te werken en over 57 % voor de vrouwen.

De ambitie om het tewerkstellingspercentage voor de gehele Unie op 70 % te brengen tegen 2010 is ingegeven door de wil om van Europa een dynamische economie te maken met een grote sociale samenhang. Zelfs wanneer men in het algemeen de mening is toegedaan dat de in aanmerking genomen doelstellingen te ambitieus zijn en waarschijnlijk niet zullen worden bereikt, blijft het toch van essentieel belang dat het tewerkstellingspercentage tijdens de komende jaren gevoelig wordt verhoogd. Er worden algemeen drie cruciale argumenten naar voren geschoven om die stelling te schragen, zoals de ondervoorzitter van de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid⁴ nogmaals heeft gezegd tijdens de openingsrede van de Werkgelegenheidsconferentie.

Ten eerste bezorgt het werk een inkomen aan de individuen en het blijft een uitstekende vorm van sociale integratie door de talrijke onderlinge relaties tussen het personeel.

Ten tweede dient het groeipotentieel van de economie te worden gevrijwaard. Momenteel zijn er arbeidskrachten genoeg, maar na 2010 zal het aantal afnemen wegens de veroudering van de bevolking. Het is dan ook belangrijk dat meer mensen worden

ingeschakeld op de arbeidsmarkt. Het zal niet enkel de bedoeling zijn werk te verschaffen aan zoveel mogelijk werkzoekenden, maar ook die mensen op de arbeidsmarkt te brengen die geen werk hebben en ook niet actief zoeken (economisch niet-actieve personen).

Tenslotte zal de veroudering de pensioen- en gezondheidsuitgaven doen stijgen, waardoor het aantal economisch actieve personen, op wie de financiering van die uitgaven zal rusten, zal moeten stijgen.

Bij de voorbereidende werkzaamheden op de Werkgelegenheidsconferentie wordt voor ons land het belang onderstreept om, althans gedeeltelijk, zijn achterstand ten opzichte van zijn Europese partners wat betreft het tewerkstellingspercentage, goed te maken. Het blijkt dan ook bijzonder nuttig om op zorgvuldige wijze te analyseren in welke sectoren, beroepscategorieën, leeftijdsklassen en opleidingsniveaus, die achterstand optreedt.

De ondervoorzitter van de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid vertrekt van de vaststelling dat zelfs wanneer het scheppen van arbeidsplaatsen in ons land sedert de jaren negentig verbeterd is, het verschil ten opzichte van Europa steeds groter geworden is. Hij raadt dan ook aan dat de tewerkstelling in België 50% sneller zou groeien dan de toename in Europa.

⁴ De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid maakt elk jaar een gedetailleerde analyse op van de tewerkstelling in België. Zijn verslagen zijn beschikbaar op de website van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg op het adres <http://www.meta.fgov.be>.

Volgens de verwachtingen van de EU zou de verwachte groei van de tewerkstelling in de eurozone 3,7 % bedragen tegen 2008. In België zou de verhoging van de tewerkstelling dus 5,5 %⁵ moeten bereiken (3,7 % plus de helft van 3,7 %) over die periode om de achterstand die ons land heeft opgestapeld, weg te werken.

II.2.1 Werking van de arbeidsmarkt

Opleiding

Een betere **beginopleiding** van de actieve bevolking blijft een na te streven doelstelling voor de vermindering van de werkloosheid evenals van het aantal betrekkingen dat vacant blijft omdat het werkaanbod en de vraag niet op mekaar zijn afgestemd.

In België beschikken 37 % van de 25-59-jarigen niet over een diploma van hoger secundair onderwijs tegenover een gemiddelde van 35% in de Europese Unie. Een generatie-analyse wijst inderdaad uit dat het aantal personen met toegang tot het hoger onderwijs in ons land lager ligt dan het Europees gemiddelde voor de leeftijdsklassen

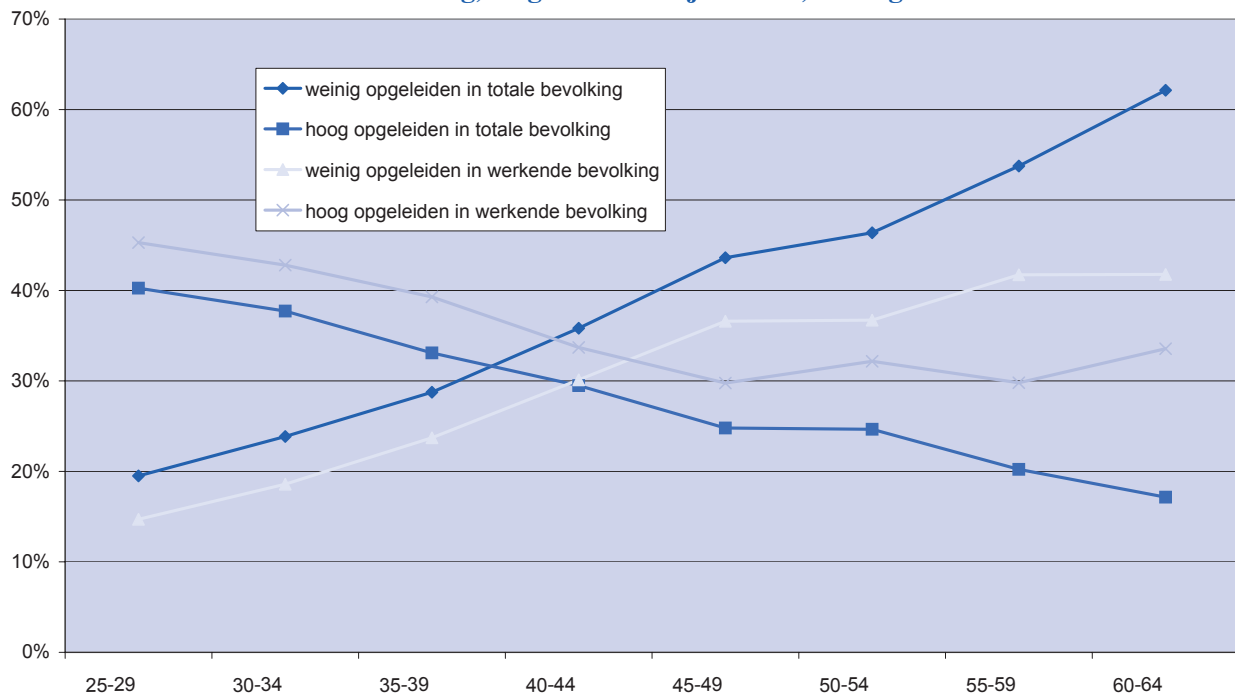
hoger dan 34 jaar, terwijl de jonge generaties beter blijken te zijn opgeleid.

Zo merkt men dat de weinig opgeleide en oudere mensen van de arbeidsmarkt dreigen te worden uitgesloten. Het gewicht van de ouderen dan 45 jaar in de werkende bevolking vermindert in verhouding met hun gewicht in de totale bevolking.

België beschikt over meer gediplomeerden hoger onderwijs dan het gemiddelde van de Europese Unie: 29 % voor de 25-59-jarigen tegenover 22 % in de EU. Het betreft een belangrijk element omdat men ziet dat het niveau van de beginopleiding een waarborg blijkt te zijn voor de deelname aan de arbeidsmarkt. Het werkloosheidspercentage wordt immers in sterke mate beïnvloed door het opleidingsniveau. Hoe hoger het studieniveau, hoe kleiner de kans werkloos te zijn.

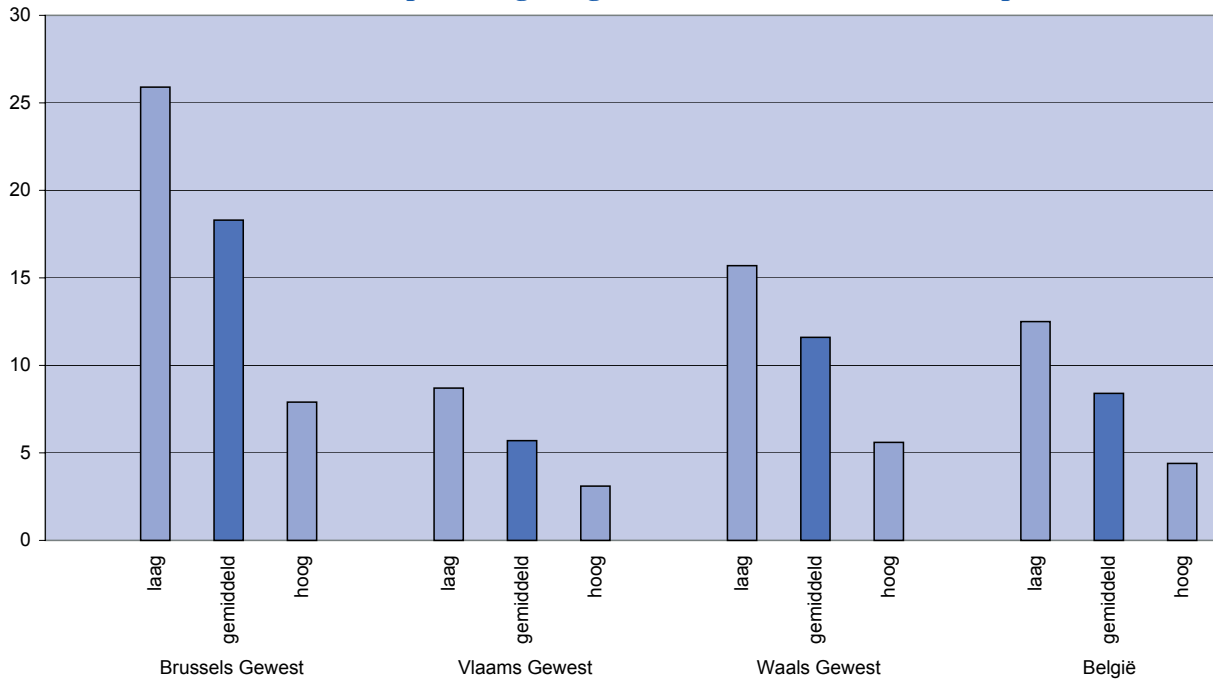
In het algemeen leest men dat het resultaat van een **beroepsopleiding** neerkomt op een betere productiviteit van de werknemers, een betere beheersing van het werk en een betere integratie in de onderneming. Voor de begunstigden zijn de gevolgen positief

Grafiek 25. Aandeel van de weinig opgeleiden en beter opgeleiden in de totale bevolking en werkende bevolking, volgens de leeftijdsklasse, in België in 2003

Bron: NIS, EAK en berekeningen FOD Economie.

⁵ Volgens de openingsrede van de Werkgelegenheidsconferentie 2003.

Grafiek 26. Werkloosheidspercentage volgens het studieniveau en de woonplaats in 2003

Bron: NIS, EAK.

Tabel 41. Werkloosheidspercentage per gewest volgens het geslacht en het studieniveau in 2003

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest			Vlaams Gewest		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Ten hoogste lager secundair	25,3	26,9	25,9	7,9	10,3	8,7
Hoger secundair	18,6	18,0	18,3	4,6	7,2	5,7
Hoger	8,0	7,8	7,9	3,2	3,0	3,1
	Waals Gewest			Koninkrijk		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Ten hoogste lager secundair	15,1	16,6	15,7	11,7	13,9	12,5
Hoger secundair	9,5	14,5	11,6	7,1	10,1	8,4
Hoger	4,7	6,5	5,6	4,3	4,6	4,4

Bron: NIS, EAK.

qua salaris, werkbehoud en eventuele kansen op promotie en interne mobiliteit.

Volgens de studiën van de Brier en Meuleman (1996)⁶ en de Brier en Legrain (2002)⁷ stelt men een democratisering vast van de toegang tot de permanente opleiding binnen het bedrijf. Het gemiddelde percentage van het personeel dat toegang

heeft tot opleidingen is van 16,3 % gestegen tot 41,1 % tussen 1993 en 1999. Die democratisering is inzonderheid toe te schrijven aan de grotere toegang van de arbeiders tot het opleidingsproces.

De individuele gegevens uit de enquêtes naar de arbeidskrachten, die alle opleidingsactiviteiten bundelen gevolgd door de volwassenen (professi-

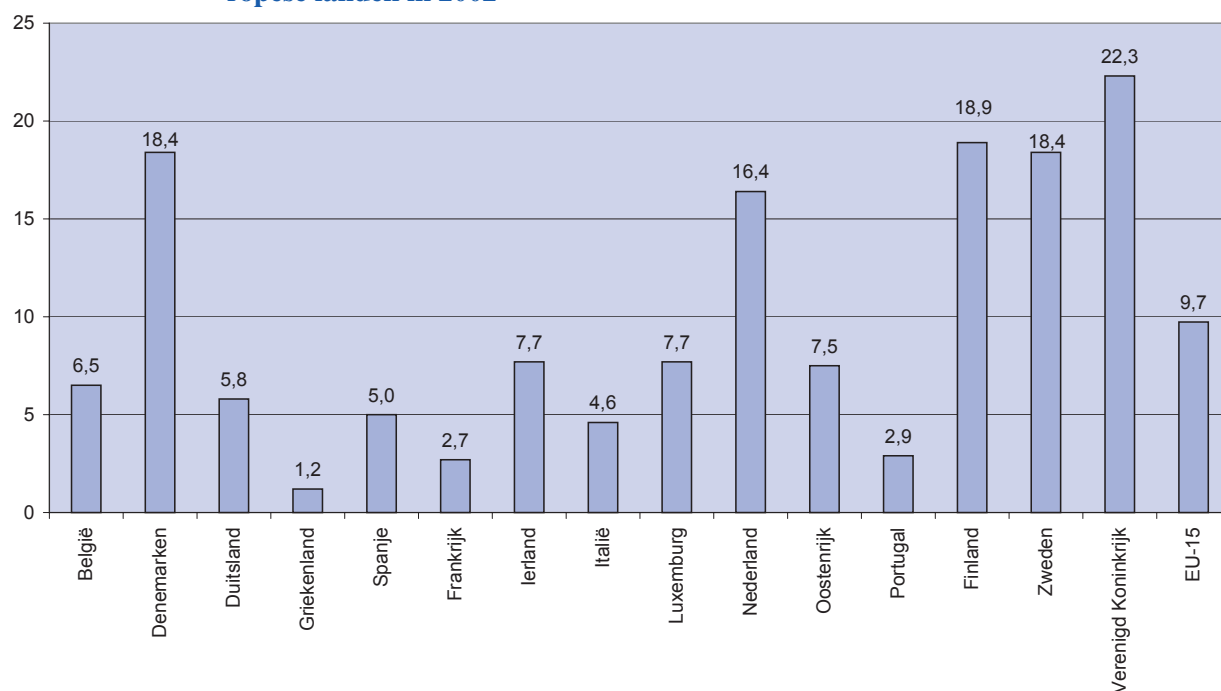
⁶ De Brier C. en Meuleman F. (1996), La formation professionnelle continue en entreprise. Résultats finaux de l'enquête FORCE, ICHEC, Brussel.

⁷ De Brier C. en Legrain A. (2002), Politiques de formation dans les entreprises. La situation belge en chiffre. 1999, ICHEC, Brussel.

Tabel 42. Toegang tot de opleiding per sociale beroepscategorie in de opleidende ondernemingen (in % van de overeenstemmende categorie)

	1993	1999
Leidinggevend personeel	45	58
Bedienden	41	50
Arbeiders	15	36

Bron: de Brier en Meuleman (1996); de Brier en Legrain (2002).

Grafiek 27. Deelnamepercentage van de volwassenen (25-64 jaar) aan de opleiding in de Europese landen in 2002

Bron: Eurostat, EAK.

onele of niet) wijzen erop dat de deelname aan de permanente opleiding in ons land nog steeds lager ligt dan het Europees gemiddelde (bijna 6,5 % tegenover 9,7 % in de EU in 2002).

Die gegevens moeten worden gezien in functie van de doelstelling van de Europese strategie inzake tewerkstelling, namelijk een deelnamepercentage van 12,5 % van de volwassenen aan studie en opleiding.

II.2.2 Evolutie in de arbeidsorganisatie

De arbeidsorganisatie is de laatste jaren flexibeler geworden, inzonderheid omdat de werkgevers meer soepelheid nastreven bij een aanpassing van de

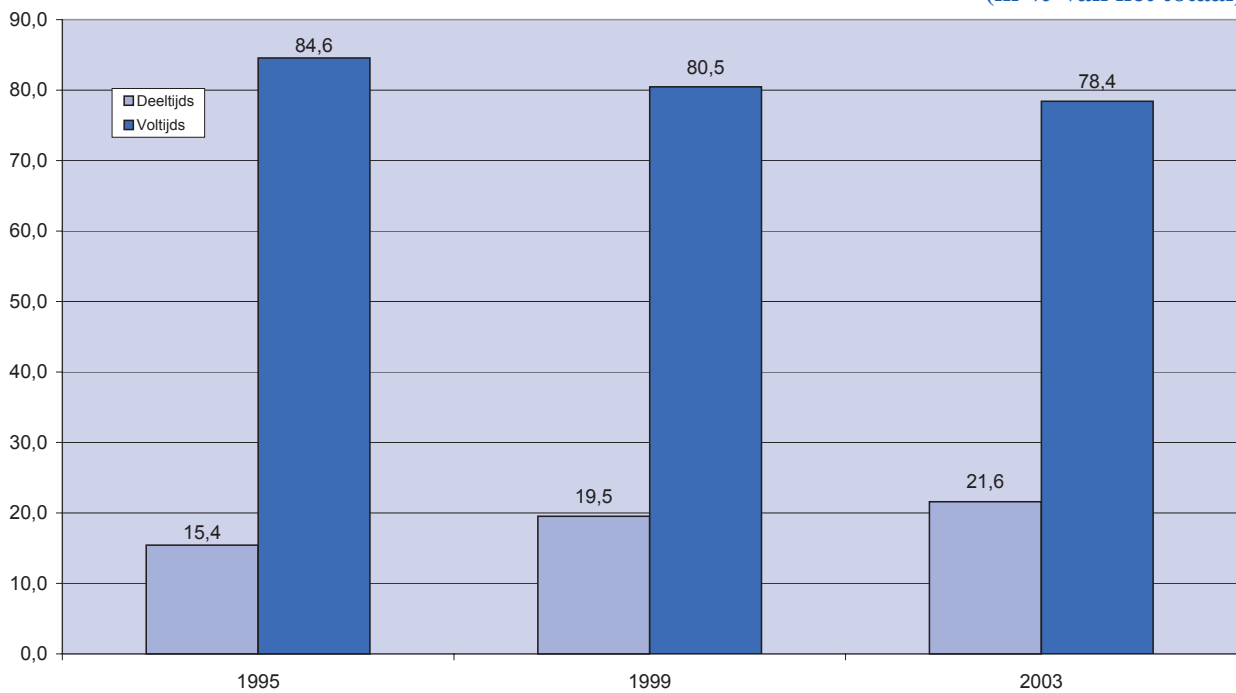
arbeidskracht aan de conjunctuurschommelingen. Het beroep op contracten van onbepaalde duur, op interimwerk en op deeltijds werk is er duidelijk op vooruitgegaan.

De deeltijdse arbeid is sterk toegenomen en is van 15,4 % van de totale arbeidskrachten in loondienst in 1995 gestegen tot 19,5 % in 1999 en tot 21,6 % in 2003, dit is een hoger percentage dan het Europees gemiddelde dat in 2002 opliep tot 18,6%.

Wanneer men de bevolking die deeltijds werkt in haar geheel bekijkt, merkt men onmiddellijk dat die sector in zeer ruime mate wordt ingenomen door vrouwen (83 % in 2003), ook al wordt er een gevoelige stijging van het aandeel van de mannen genoteerd. Van een vertegenwoordiging van 12 % in 1995 evolueert men naar 17 % in 2003.

Grafiek 28. Vergelijking deeltijds-voltijds

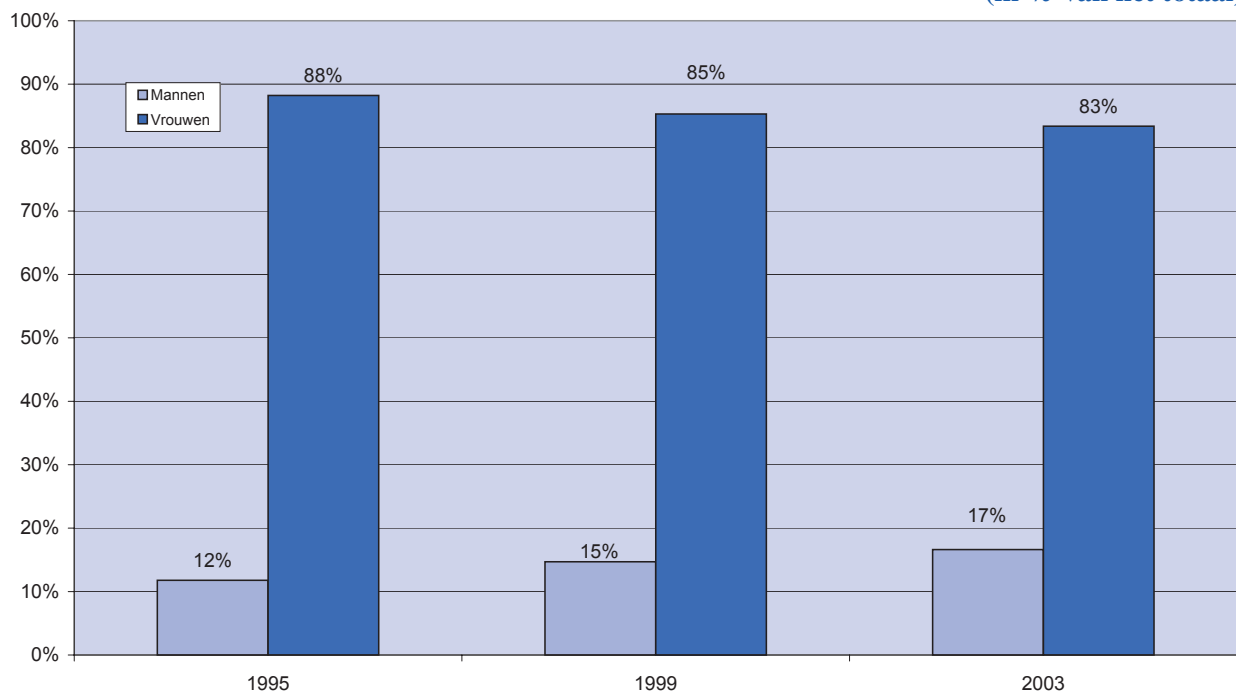
(in % van het totaal)

Bron: NIS, EAK.

Grafiek 29. Verdeling mannen-vrouwen in de deeltijdse arbeid

(in % van het totaal)

Bron: NIS, EAK.

Een gevaar dat inzonderheid de deeltijdse arbeidsmarkt beïnvloedt en herhaaldelijk door de Europese instanties werd onderstreept, betreft de *valstrikken voor de tewerkstelling*. Personen die onvrijwillig

halftijds werken, hebben recht op een bijkomende toelage van de RVA. Het gevaar van die formule schuilt hierin dat de toelage gestort door de RVA, die een minimuminkomen waarborgt, vermindert

wanneer de arbeidstijd en bijgevolg het loon stijgt. Het is begrijpelijk dat dergelijke werking elke aanmoediging om voltijds te gaan werken kan neutraliseren en de deeltijdse werknemer in zijn situatie bevestigt.

De contracten van bepaalde duur (CBD) hebben gemiddeld betrekking op 8 % van de totale arbeidskrachten in loondienst en meer op de vrouwen (10,3 %) dan op de mannen (5,5 %). Tussen 1995 en 2002 noteert men een betekenisvolle stijging van de deeltijdse betrekkingen. Bovendien waren meer dan de helft van de opgerichte tijdelijke arbeidsplaatsen deeltijdse betrekkingen, die in drie op vier gevallen werden ingenomen door vrouwen.

Het beroep op tijdelijke betrekkingen vergemakkelijkt voor de ondernemers de aanpassing van het volume aan arbeidskrachten aan de conjunctuurschommelingen. Volgens de gegevens van de sociale balansen stemmen bijna de helft (47 %) van de genoteerde beëindigingen van de werkcontracten overeen met het einde van een tijdelijk contract terwijl er slechts 18,7 % afdankingen worden geregistreerd.

Ondanks die duidelijke stijging van het aantal CPB blijft België onder het Europees gemiddelde.

De interimarbeid, een bijzondere vorm van deeltijds werk, biedt meer flexibiliteit. Dit stelsel wordt trouwens door de ondernemingen beschouwd als het instrument bij uitstek om de tewerkstelling aan te passen aan de stijgende of dalende schommelingen van de vraag. Het aandeel van het tijdelijk werk in de totale tewerkstelling is evenwel moeilijk te interpreteren als indicator van de graad van flexibiliteit van de arbeidsmarkt, want de ondernemingen gaan meer en meer gebruik maken van de interim als bevoorrecht aanwervingskanaal. De groei van die sector in die zin is dus gedeeltelijk toe te schrijven aan die praktijk.

De Stichting van Dublin⁸, Europees agentschap dat studiën leidt over verschillende thema's inzake tewerkstelling, heeft een vergelijking gemaakt van de ontwikkeling van de interimarbeid op Europees vlak. Volgens die studie zou België meer interimwerkers tellen (1,6 % van de totale tewerkstelling) dan het Europees gemiddelde (1,2 %), tegenover 0,7 % voor Duitsland, 2,7 % voor Frankrijk en 4 % voor Nederland.

Tabel 43. Tijdelijke arbeidskrachten in loondienst in België (1995 en 2002)
(in % van het totaal)

	België		Europese Unie	
	1995	2002	1995	2002
Tijdelijke arbeid				
Totaal	5,3	7,6	11,4	13,0
Mannen	3,9	5,5	10,7	12,0
Vrouwen	7,4	10,3	12,4	14,2

Bron: Eurostat, NIS, EAK.

⁸ De Stichting van Dublin, driepartijeninstelling van de Europese Unie opgericht in 1975, heeft als opdracht bij te dragen tot het opstellen en invoeren van betere levens- en werkomstandigheden.

Verhoogde vraag naar diensten aan personen

Onder de sectoren die meer arbeidsplaatsen kunnen creëren, noteert men die van de diensten aan personen. De markt heeft immers geen volledig antwoord kunnen bieden op de gestegen vraag van diensten aan personen, die het gevolg is van de stijging van de deelname van de vrouwen aan de arbeidsmarkt en van de vergrijzing van de bevolking.

In het akkoord van de Werkgelegenheidsconferentie engageert de federale regering zich tot het creëren van 25.000 bijkomende arbeidsplaatsen tegen eind 2005 via een versterking en een versoepeling van het systeem van de dienstencheques. Het systeem van de dienstencheques werd ontwikkeld met het oog op de regularisatie van de prestaties in het zwart in het kader van een regelmatig circuit van huishoudelijke diensten.

Het systeem van de dienstencheques verenigt drie partijen: de gebruiker die een werk wenst te laten uitvoeren bij hem, de werknemer die dit werk uitvoert en de onderneming die optreedt als werkgever en via welke de gebruiker een beroep doet op de werknemer.

Het zou ideaal zijn indien zoveel mogelijk gebruikers een beroep zouden doen op dit systeem en tezelfdertijd zoveel mogelijk mensen werk zouden aangeboden krijgen. De aankoopprijs van een dienstencheque door de consument (6,20 euro per stuk in 2004) is vergelijkbaar met de prijzen toegepast in het zwarte arbeids-circuit. De gebruiker betaalt netto evenwel minder omdat de cheque tot 30 % fiscaal aftrekbaar is.

Wat betreft de financiering werd er een samenwerkingsakkoord ondertekend door de Federale Overheid en de gefederaliseerde entiteiten. In 2003 heeft de Federale Staat voorzien in een budget van 25.000 euro, aangevuld met een gelijke inbreng van de gefederaliseerde entiteiten.

Hoe werkt dit concreet ?

De ondernemingen die dit wensen, kunnen een aanvraag om erkenning indienen bij de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening – Erkenningen-Dienstencheques (Sedert het koninklijk besluit van 9 januari 2004 tot wijziging van het koninklijk besluit van 12 december 2001 betreffende de dienstencheques, wordt de erkenning toegekend door de Federale Staat).

De gebruiker koopt dienstencheques tegen 6,20 euro per werkuur bij de uitgevende firma ACCOR (gekozen na Europese offerte-aanvraag). De opdracht van de firma ACCOR bestaat erin de chequesstroom te beheren tussen de gebruiker, de erkende onderneming en de uitvoerder van de dienst. De cheques kunnen worden bekomen ofwel via de site www.dienstencheques.be gecreëerd door ACCOR ofwel door storting van het bedrag op de rekening van ACCOR. De aangekochte cheques worden verstuurd met de post en moeten minimum per tien worden aangeschaft.

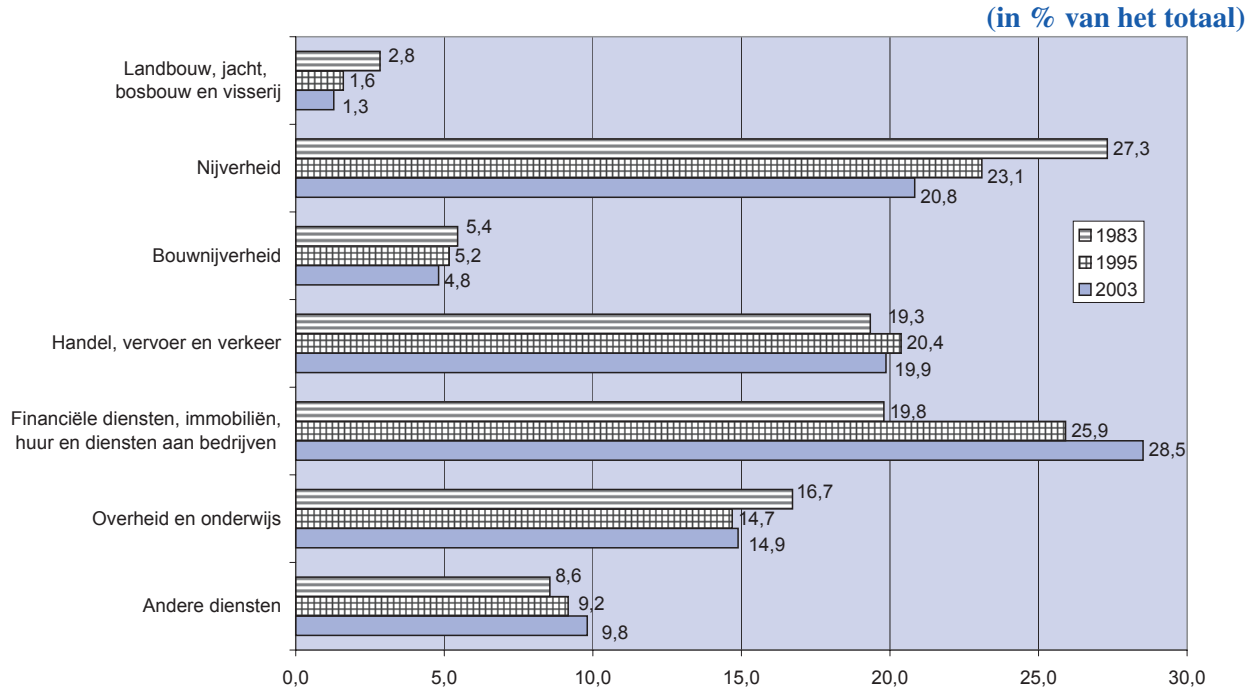
De gebruiker zal een keuze maken tussen de erkende ondernemingen. De gekozen onderneming zal de gebruiker dan, volgens de in aanmerking genomen voorwaarden, een werknemer sturen die de gevraagde huishoudelijke diensten zal leveren. Eenmaal het werk verricht, overhandigt de gebruiker van de dienst aan de uitvoerder een gedateerde en ondertekende cheque per gepresteerd uur. De werknemer overhandigt op zijn beurt de dienstencheques aan zijn werkgever (de erkende onderneming waarbij hij zich heeft ingeschreven) die ze aanvult, ondertekent en terugstuurt naar ACCOR.

Financieel is het zo dat wanneer de erkende onderneming de dienstencheque terugstuurt naar ACCOR, ze een overeenstemmend bedrag ontvangt van 23,56 euro per uur. De uitgevende onderneming, ACCOR, die reeds de deelname van de consument van de dienst ontving bij de aankoop van de cheque recupereert het saldo van de overheid (50 % Federale Staat, 50 % Gewesten). De werknemer zal op zijn beurt van de werkgever een salaris ontvangen overeenkomstig de voorwaarden vervat in het arbeidscontract.

II.3 De bedrijfstakken

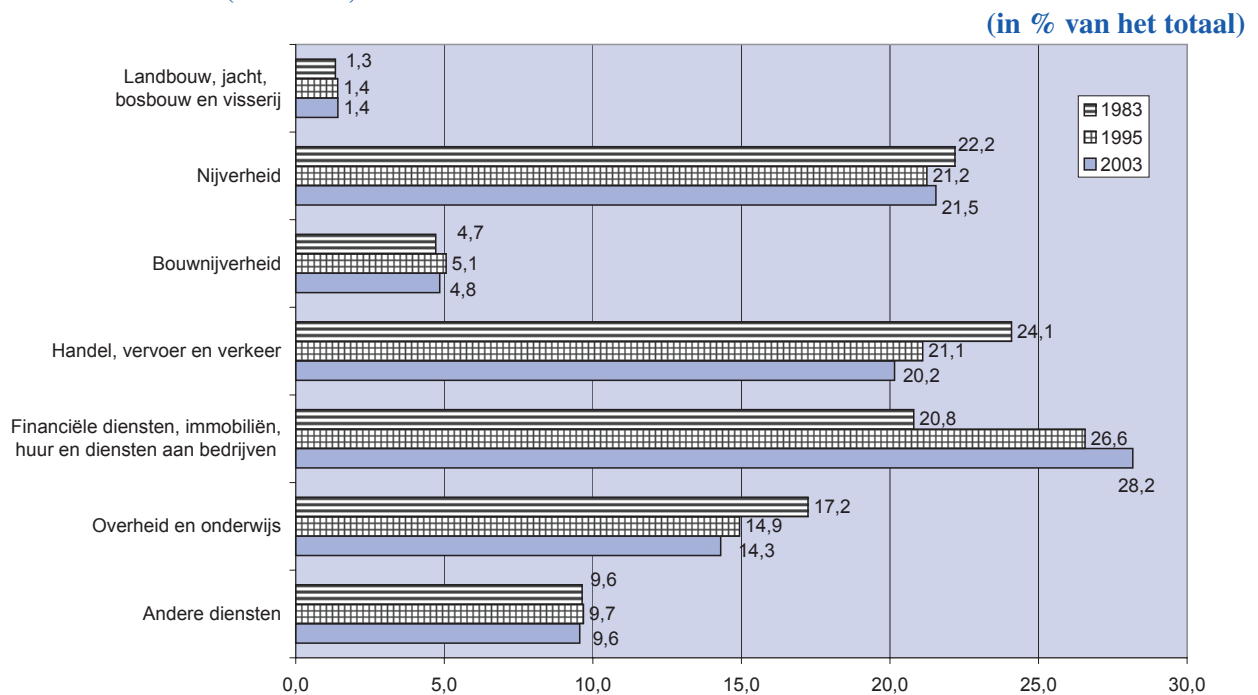
II.3.1 Structuur van het BBP volgens de activiteiten

Grafiek 30. Bruto toegevoegde waarden van de voornaamste activiteiten tegen lopende prijzen (in waarde)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 31. Bruto toegevoegde waarden van de voornaamste activiteiten tegen de prijzen van 2000 (in volume)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Op twintig jaar tijd is de Belgische economie veranderd wat betreft de relatieve gewichten van de activiteiten: zoals verwacht is het aandeel van de diensten gevoelig gestegen, terwijl de positie van de nijverheid er in de bedrijvigheid in haar geheel op achteruitging. Zo is in waarde, namelijk met inbegrip van de prijzenevolutie, het gewicht van de diensten in het totaal van de bruto toegevoegde waarde gestegen van 64,4 % in 1983 naar 73,1 % in 2003, en dit door de verhoging van de verhandelbare diensten (van 39,1 % in 1983 naar 48,4 % in 2003). Tijdens diezelfde periode daalde het aandeel van de nijverheid in de toegevoegde waarde tegen lopende prijzen van 27,3 % naar 20,8 %. Men zou kunnen denken aan een « desindustrialiseringsproces » van de Belgische economie⁹.

Wanneer men de toestand iets beter bekijkt, is dit zeker niet het geval en bij de diensten moeten bepaalde bewegingen eveneens meer aandacht krijgen.

De prijzenevolutie terzijde dus, namelijk in volume, is het aandeel van de nijverheid in het totaal van de toegevoegde waarde tegen constante prijzen (prijzen van 2000) slechts weinig afgenomen, van 22,2 % in 1983 naar 21,5 % in 2003 en het stijgt

trouwens lichtjes uit boven het cijfer van 1995 (21,2 %). Terwijl het volume van de nijverheidsproductie gestegen is tegen een gemiddeld jaarritme dat iets lager ligt dan dat van het BBP tussen 1983 en 2003 (+1,9 % voor de nijverheid tegenover +2,2 % voor alle activiteiten samen), komt de vooruitgang ervan overeen met die van het BBP tussen 1995 en 2003 (+2,0 %). Bovendien zijn de prijzen van de nijverheidsgoederen, dankzij de groei van de productiviteit, minder gestegen dan die van alle activiteiten samen tussen 1983 en 2003 (+1,3 % voor de nijverheid tegenover +2,5 % voor de prijzen van de BBP), en zelfs helemaal niet tussen 1995 en 2003 terwijl de prijzen van het BBP met gemiddeld 1,5 % per jaar stegen.

Ver van een progressief « desindustrialiseringsproces » heeft het gewicht van de industrie in de Belgische economie zich geconsolideerd.

Het aandeel van de bouw in het geheel van de activiteiten bleef grotendeels behouden zowel wat betreft de waarde als het volume, maar de gemiddelde jaarlijkse stijging van het volume van de activiteit van die sector is tussen 1995 en 2003 (+1,2 %) gevoelig afgenomen.

Tabel 44. BBP, nijverheid en verhandelbare diensten: gemiddelde jaarschommelingen

		1983-2003	1995-2003
BBP	Volume	2,2	2,0
	Prijs	2,5	1,5
Nijverheid	Volume	1,9	2,0
	Prijs	1,3	0,0
Bouwnijverheid	Volume	2,2	1,2
	Prijs	1,7	1,2
Verhandelbare diensten	Volume	2,4	1,9
	Prijs	3,2	1,9
Waaronder: handel, vervoer en verkeer	Volume	1,2	1,2
	Prijs	3,6	1,8
financiële diensten, immobi- liën, huur en diensten aan bedrijven	Volume	3,6	2,5
	Prijs	2,8	2,0

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

⁹ Voor dit thema, zie "L'industrie a-t-elle un avenir en Belgique ?". H. Bogaert, A. Gilot, C. Kegels; Federaal Planbureau, WP 10-04.

Wat betreft de diensten dekt het gestegen aandeel van de verhandelbare diensten de bewegingen in tegengestelde zin van de twee voornaamste bestanddelen ervan uit het oogpunt van het « volume »: het aandeel van de *financiële diensten, de immobiliën en de diensten aan de ondernemingen* is sterk gestegen, van 20,8 % in 1983 naar 28,2 % in 2003, in het totaal van de activiteiten, terwijl omgekeerd *de handel, het vervoer en de communicatie* hun gewicht zagen dalen van 24,1 % naar 20,2 %.

Zo is de productie van de financiële activiteiten, de immobiliën en de diensten aan de ondernemingen sterker gestegen (+3,6 % per jaar) dan het BBP tussen 1983 en 2003, doch de vooruitgang die groter blijft dan de bedrijvigheid in haar geheel, is teruggelopen tot 2,5 % tussen 1995 en 2003. De diensten van de handel, het vervoer en de communicatie zijn gemiddeld slechts met 1,2 % per jaar gestegen voor de twee beschouwde perioden.

Tenslotte, wat betreft de niet-verhandelbare diensten is het aandeel van de *besturen en het onderwijs*

enigszins afgenomen in volume, terwijl dat van de andere diensten (culturele, sociale, gezondheid, ...) zich tijdens de laatste twintig jaar heeft gehandhaafd.

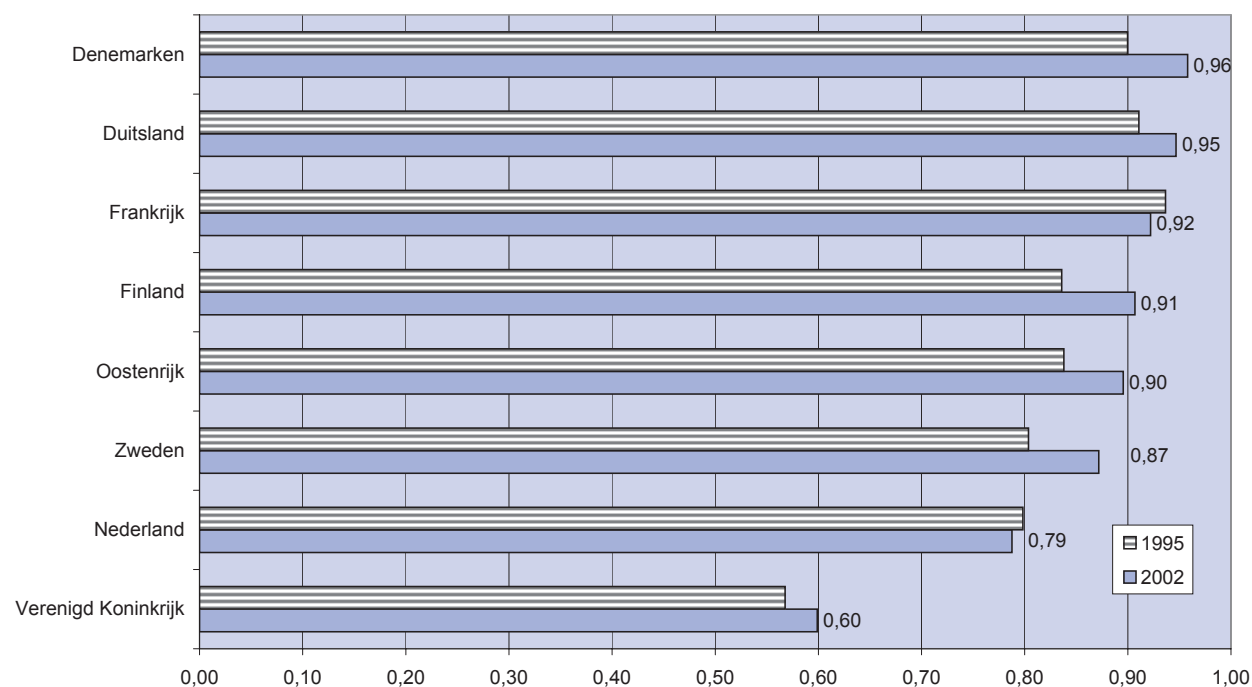
II.3.2 Productiviteit volgens de bedrijfssectoren

II.3.2.1 Vergelijkende Europese aanpak

Zoals reeds vermeld wordt het niveau van het BBP per tewerkgestelde persoon in België tot de hoogste gerekend. Deze stelling wordt bevestigd wanneer men niet langer rekening houdt met het BBP, maar met het totaal van de bruto toegevoegde waarde voor alle activiteiten samen.

Grafiek 32 leidt tot een dubbele vergelijking: enerzijds wat betreft het productiviteitsniveau¹⁰ van verschillende landen van de EU-15 gekozen omwille van hun recente prestaties (zie lager), anderzijds wat betreft de evolutie ervan in de tijd.

Grafiek 32. Productiviteitsniveaus in enkele landen van de Europese Unie
(bruto toegevoegde waarden tegen constante prijzen per betrekking, geheel van de Nace-activiteiten, België = 1)

Bron: Gegevensbank Newcronos, Eurostat en berekeningen FOD Economie.

¹⁰ De productiviteit, productievolume per inputeenheid, kan op verschillende manier worden berekend. Het betreft hier de zichtbare arbeidsproductiviteit, in onderhavig geval het productievolume per tewerkgestelde persoon.

Voor alle Nace-activiteiten blijft het productiviteitsniveau van de Belgische economie het hoogst. Zoals men evenwel op grafiek 32 kan zien, is de voorsprong van ons land hier in de loop der jaren verkleind. Het ritme van de verhoging van de productiviteit in België lag soms duidelijk lager dan in vele landen van de Europese Unie, vooral de noordelijke landen.

Indien men de aandacht vestigt op de meest representatieve verhandelbare activiteiten, namelijk de nijverheid (Nace C+D+E), de handel, het vervoer en de communicatie (Nace G+H+I) en de financiële activiteiten, immobiliën, verhuur en diensten aan ondernemingen (Nace J+K), kunnen de verschillen in het groeiritme van de productiviteit die kenschetsend is voor die activiteiten in de verschillende landen, gevoelig groot zijn. Bij de beoordeling van die ritmes dient men uiteraard niet uit het oog te verliezen dat het vertrekniveau van de productiviteit in vergelijking met hetgeen kenmerkend is voor ons land, heel wat zwakker was.

Zo behoort de gemiddelde jaarlijkse stijging van de productiviteit in de industrie tot de hoogste in België tussen 1995 et 2002, maar andere lidstaten doen beter zoals Oostenrijk (+3,99 %), Finland (+4,20 %) en Zweden (+5,22 %) zonder Dene-

marken (+3,13 %) te tellen, die een gelijkaardige prestatie levert als ons land.

In de sectoren handel, horeca, vervoer en communicatie is de positie van ons land duidelijk aan de ongunstige kant. De gemiddelde jaarlijkse toename van de productiviteit is hier het zwakst (+1,25 %), de meeste in aanmerking genomen landen scoren heel wat hoger zoals Denemarken (+2,82 %), Duitsland (+2,49 %), Nederland (+2,43 %), Finland (+2,70 %), Zweden (+2,60 %) en het Verenigd Koninkrijk (+2,67 %). In al die landen situeert de vooruitgang zich tussen 2,5 tot 2,8 percent per jaar.

De evolutie van de productiviteit in de sectoren financiële activiteiten, immobiliën, verhuur en diensten aan de ondernemingen wekken verbazing: met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, vallen ze in alle bekeken landen negatief uit ! In die tabel, die een geheel negatief beeld ophangt, is ook de positie van België nauwelijks beter te noemen. Er kunnen uiteraard vragen worden gesteld over de manier waarop de productiviteit in die bedrijfssectoren wordt gemeten, maar die gelden voor alle landen. Op een vergelijkbare statistische basis blijkt de evolutie van de productiviteit voor die activiteiten in België duidelijk negatiever dan in het merendeel van de beschouwde landen.

Tabel 45. Evolutie van de productiviteit in enkele sectoren
(gemiddelde jaarschommeling in % over de periode 1995-2002)

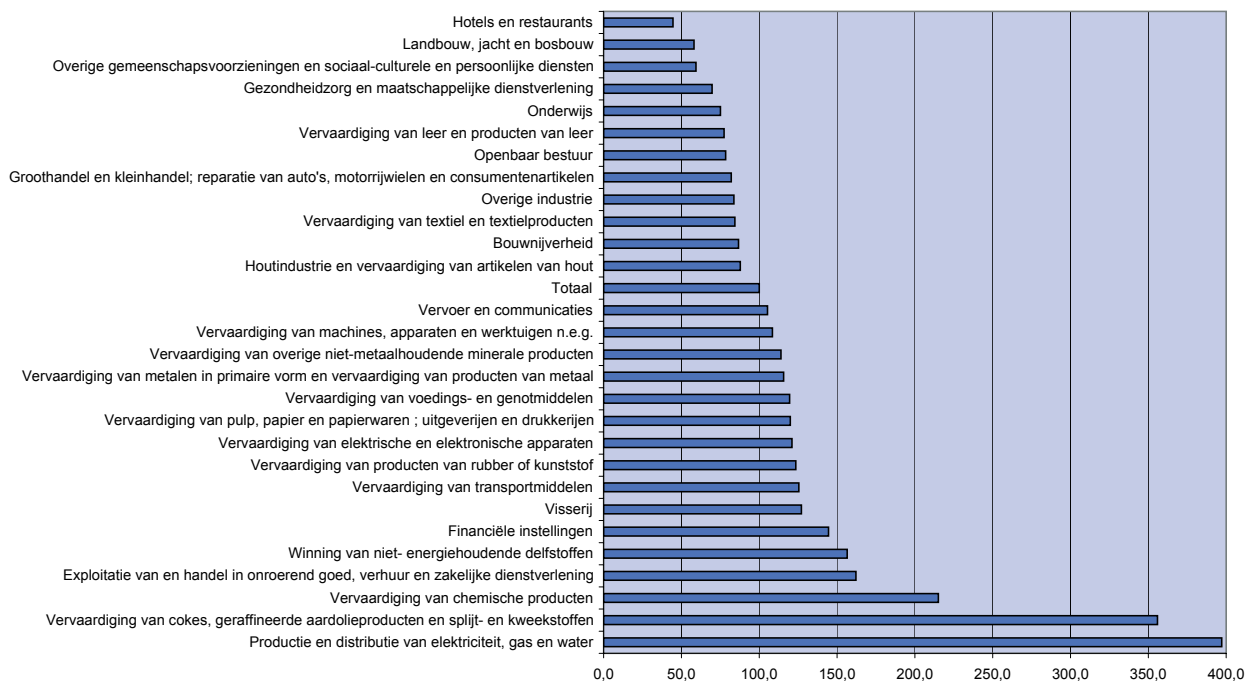
	Totaal van de activiteiten	Nijverheid	Handel, vervoer, verkeer	Financiële diensten, immobiliën, huur en diensten aan bedrijven
	Totaal Nace	Nace C+D+E	Nace G+H+I	Nace J+K
België	0,82	3,07	1,25	-1,28
Denemarken	1,62	3,13	2,82	-0,60
Duitsland	1,34	1,60	2,49	-1,00
Frankrijk	0,80	2,58	1,29	-2,20
Nederland	0,76	1,39	2,43	-0,58
Oostenrijk	1,75	3,99	1,68	-0,92
Finland	2,0	4,20	2,70	-0,64
Zweden	1,96	5,22	2,60	-1,87
Verenigd Koninkrijk	1,61	2,83	2,67	1,61

Bron: Gegevensbank Newcronos, Eurostat en berekeningen FOD Economie.

II.3.2.2 Productiviteit van de bedrijfssectoren in België

Grafiek 33. België: productiviteitsniveaus in de bedrijfstakken in 2002 (a)

(alle activiteiten = 100)

(a) De getallen zijn opgenomen in tabel 46.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Zoals blijkt uit de grafiek 33 is de versnippering van de sectorale productiviteitscijfers ten opzichte van een gemiddeld cijfer dat representatief is voor alle activiteiten (=100) belangrijk. Bovendien liggen 45,6 % van de activiteiten die worden gemeten volgens hun gewicht in het totaal van de sectorale toegevoegde waarden onder de gemiddelde productiviteit die gelijk is aan 100. Hierbij vindt men de handel en de horeca, verschillende overheidsdiensten, onderwijs en gezondheid, maar eveneens de bouwsector.

Twintig percent van de bedrijvigheid bereikt een productiviteitsniveau tussen 100 en 130, terwijl verschillende stuwende activiteiten (financiële activiteiten, immobiëlen en diensten aan de ondernemingen) hoge productiviteitscijfers halen. Tenslotte noteert men de zeer hoge waarden van die indexcijfers in de chemische nijverheid en de nutsbedrijvigheid (productie en distributie van elektriciteit, gas en water).

Indien men rekening houdt met de niet-landbouw-bedrijven alleen (dus met uitzondering van het bijzondere geval van de verschillende overheids-

diensten), is het interessant te noteren dat het productiviteitsniveau gevoelig hoger ligt dan het gemiddelde (117,7 tegenover 100), terwijl de verwerkende nijverheid in haar geheel zich duidelijk aftekent met een cijfer van 126,5. Het indexcijfer van de productiviteit in de verhandelbare diensten (niet-fabrieksnijverheid met inbegrip van de bouw en de nutsbedrijven) bedraagt 114,9. Wat betreft die diensten merkt men een grote versnippering van de productiviteitsindexcijfers naargelang de bedrijfssectoren.

De evolutie van de productiviteit in 2001 en 2002 heeft uiteraard de invloed ondergaan van de sombere toestand van de conjunctuur in die jaren. Ter herinnering: de groei van het BBP bedroeg tijdens die twee jaar slechts respectievelijk 0,6 % en 0,7 %. Bovendien staat de evolutie van de productiviteit die kenmerkend is voor jaren, in contrast met de toestand tussen 1995 en 2000, namelijk tijdens de opgaande fase van de laatste volledige bedrijfscyclus.

Men merkt niettemin dat de fabrieksnijverheid beter presteert dan de ondernemingen die geen deel

Tabel 46. Productiviteit van de bedrijfstakken: evolutie en niveau (a)
 (schommeling in %, rangschikking in stijgende orde op basis van de periode 1995-2000)

	Gemiddelde jaarlijkse wijziging in %		Niveau van alle activitei- ten =100	Gewicht van de activiteit in het totaal van de bruto toegevoegde waarde (in %)
	1995-2000	2000-2002	2002	2002
Cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen	-7,8	-11,2	355,8	0,4
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	-1,8	0,9	162,1	19,7
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-1,5	-0,8	69,7	6,2
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	-0,1	7,6	119,5	2,7
Openbaar bestuur	0,1	0,4	78,4	8,0
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	0,2	-1,3	113,9	1,1
Onderwijs	0,4	-0,9	75,0	6,7
Hotels en restaurants	0,9	-3,2	44,6	1,6
Financiële instellingen	1,0	-6,3	144,5	6,2
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	1,0	-5,3	59,3	2,4
Groothandel en kleinhandel ; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	1,1	1,2	82,0	11,8
Vervoer, opslag en communicatie	1,1	1,2	105,3	6,9
Winning van niet-energiehoudende delfstoffen	1,3	-3,9	156,5	0,2
Bouwnijverheid	1,3	0,0	86,7	5,2
Vervaardiging van producten van rubber en kunststof	1,7	3,9	123,5	0,7
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	1,8	1,0	120,0	1,6
Visserij	3,0	10,5	127,1	0,0
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	4,5	1,7	115,7	3,1
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	4,6	2,3	215,1	3,7
Landbouw, jacht en bosbouw	4,6	1,0	58,1	1,6
Vervaardiging van transportmiddelen	4,7	6,2	125,5	1,9
Vervaardiging van leer en producten van leer	4,8	6,2	77,4	0,1
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	5,0	3,6	87,8	0,3
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	5,8	-5,2	108,4	1,1
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	5,9	-0,5	397,2	2,8
Overige industrie	6,1	2,0	83,7	0,6
Vervaardiging van textiel en textielproducten	6,2	4,8	84,3	1,1
Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten	7,5	-1,2	121,0	1,7
Totaal	1,1	0,0	100,0	100,0
Bedrijven (zonder landbouw)	1,6	0,5	117,7	74,5
Vervaardiging industrie	3,4	2,1	126,5	20,3
Bedrijven (zonder vervaardiging industrie)	0,9	0,0	114,9	54,3

(a) Bruto toegevoegde waarde tegen constante prijzen gedeeld door de totale interne tewerkstelling van de referentiebedrijfstak.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

uitmaken van die groep: gemiddeld productiviteitsverhoging van 2,1 % per jaar tussen 2000 en 2002, die evenwel lager blijft dan de 3,4 % die voor de periode 1995-2000 werd genoteerd.

Voor de niet-verwerkende ondernemingen is er slechts een zwakke winst aan productiviteit, zelfs wanneer de conjunctuur stijgt - +0,9 % voor de periode 1995-2000 terwijl de nulgroei geldt voor de jaren 2000-2002. Men registreert vooral de sterke achteruitgang van de productiviteit in die periode voor de financiële activiteiten (-6,3 %) en de zwakke winst voor de immobiliën, de verhuur en de diensten aan de ondernemingen (+0,9 %), twee bedrijfstakken die trouwens tot de hoogste productiviteitsniveaus worden gerekend.

II.3.2.3 Productiviteit en voorraad kapitaalgoederen per betrekking

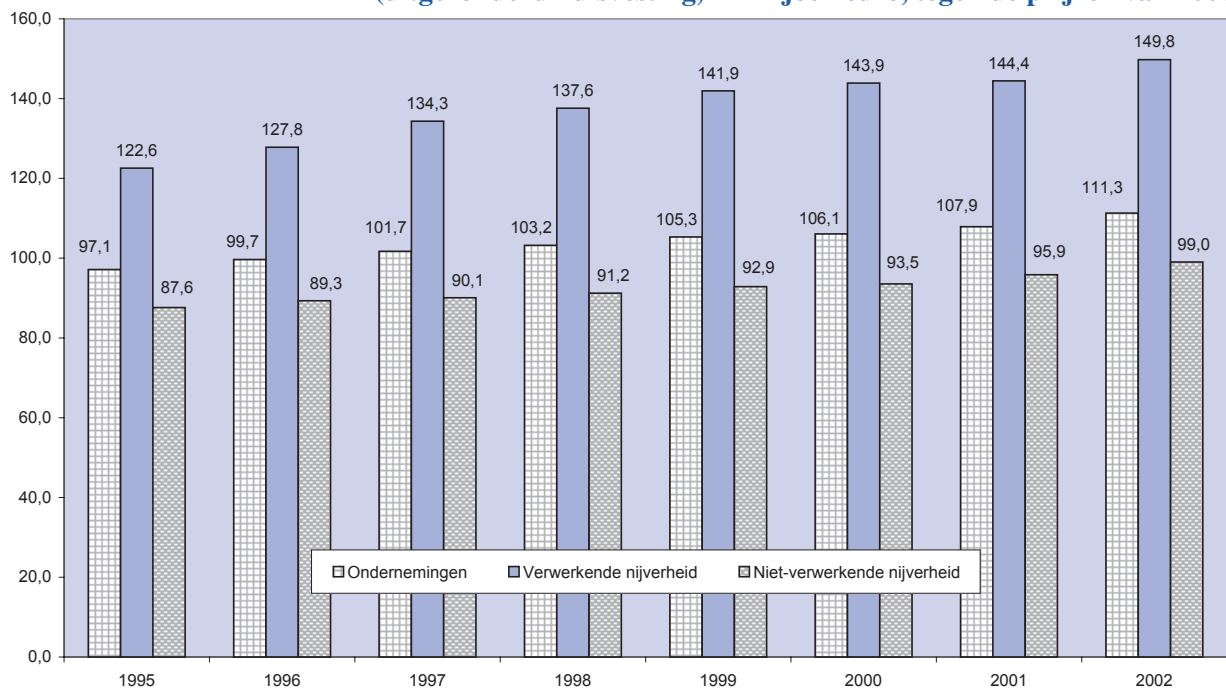
De arbeidsproductiviteit is, naast de kwalificatie van de arbeidskrachten (zie in dit opzicht hierboven sectie II.2.1 over de opleiding), nauw verbonden met de uitrusting (de materiële voorraad kapitaalgoederen ter beschikking van de werknemers). Ze is het resultaat van de investeringsstromen van jaar

tot jaar, rekening houdend met het afdanken en het verslijten (afschrijvingen) eigen aan het gebruik ervan.

Zo wordt de nettovoorraad kapitaalgoederen per betrekking dikwijls beschouwd als een indicator van de staat van ontwikkeling van de economie.

Tussen 1995 en 2002 is de nettovoorraad kapitaalgoederen, de huisvesting niet meegerekend, van alle niet-landbouwondernemingen gestegen met 15%. Zoals men kan verwachten, was de stijging duidelijk groter in de fabrieksnijverheid (22 %). Het is ook in de fabrieksnijverheid, zoals beschreven in voorgaande sectie, dat de verhogingen van de arbeidsproductiviteit het best naar voren komen. In de ondernemingen van de handelbare diensten, was de verhoging van de voorraad kapitaalgoederen per betrekking duidelijk gematigder: 13 %. Bij een beoordeling van het verband tussen uitrusting en productiviteit dient er evenwel rekening te worden gehouden met het soort activiteit en de specifieke inbreng van de uitrusting voor de productie, vooral wanneer er een vergelijking wordt gemaakt tussen fabrieksnijverheid en diensten.

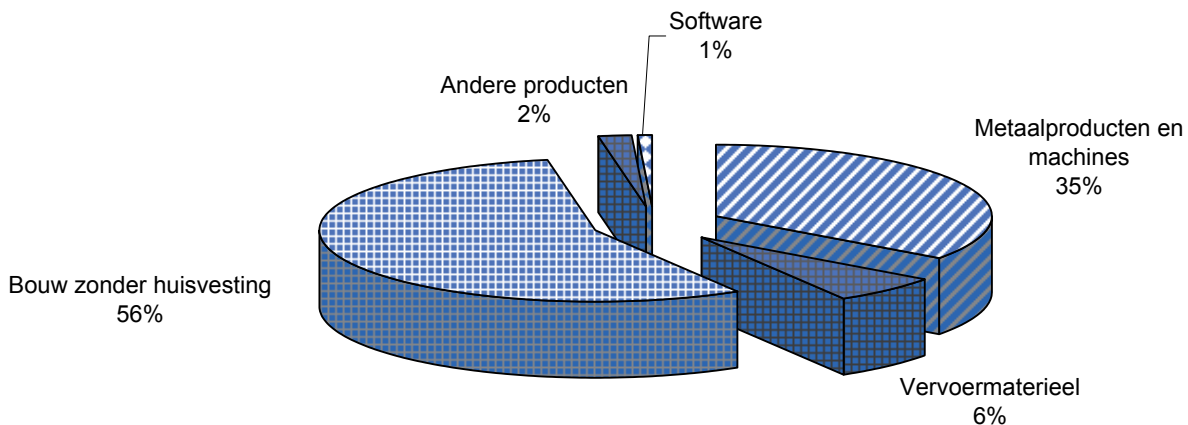
Grafiek 34. Nettovoorraad kapitaalgoederen per betrekking (uitgezonderd huisvesting, in miljoen euro, tegen de prijzen van 2000)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 35. Nettovoorraad kapitaalgoederen per product: verdeling in percent van het totaal (zonder huisvesting en landbouwproducten, op basis van de lopende prijzen)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

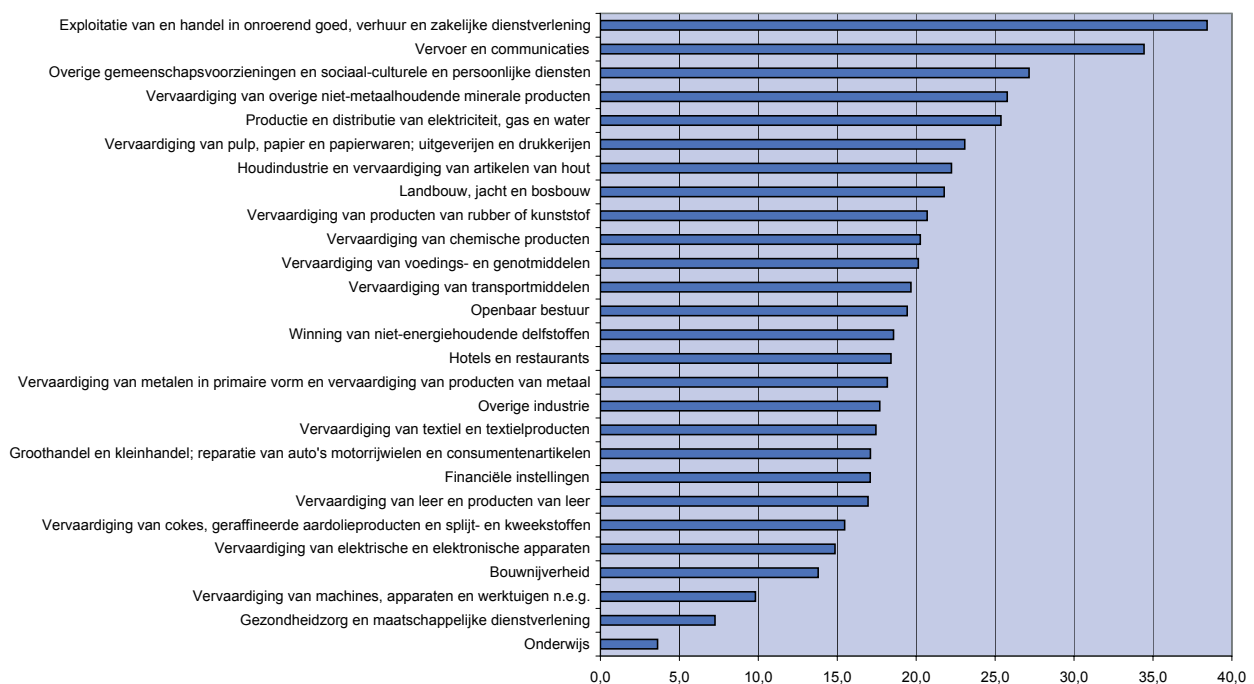
II.3.2.4 De investeringen van de bedrijfssectoren

Indien het behoren tot een soort activiteit bepalend is voor de samenstelling in producten van het kapitaal, zoals blijkt uit de grafiek 36 en de tabel 47, waar de investeringspercentages van de diverse bedrijfstakken voorkomen, - ratio van de investering in percent van de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak – is het belang van de investering niet

uitsluitend verbonden met het deel uitmaken van een soort bijzondere activiteit, op het vlak van de nijverheid of de diensten.

Indien men geen rekening houdt met de immobiëlen, waarvan de investering betrekking heeft op alle woongelegenheden opgetrokken in de loop van het jaar met inbegrip van die voor particulieren en de bruto toegevoegde waarde, die een raming bevat van de middelen die de eigenaar besteedt aan zijn eigen

Grafiek 36. Investeringspercentage volgens de activiteiten: rangschikking in dalende orde

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 47. Investering en investeringspercentage volgens de activiteit

	in miljoenen euros	in % van de bruto toegevoegde waarde	
	2002	2002	gemiddelde 2000-2002
Landbouw, jacht en bosbouw	694,9	23,8	21,8
Visserij	14,2	23,2	42,3
Winning van niet-energiehoudende delfstoffen	66,2	20,3	18,6
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	1197,6	18,9	20,1
Vervaardiging van textiel en textielproducten	309,9	13,7	17,5
Vervaardiging van leer en producten van leer	11,7	11,8	17,0
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	119,0	15,9	22,2
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	880,3	25,3	23,1
Cokes, geraffineerde aardolieproducten en slijt- en kweekstoffen	159,4	13,0	15,5
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	1841,8	21,2	20,3
Vervaardiging van producten van rubber en kunststof	314,9	17,2	20,7
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	539,9	23,0	25,8
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	889,6	14,6	18,2
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	261,6	9,1	9,8
Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten	422,9	12,2	14,9
Vervaardiging van transportmiddelen	598,9	15,7	19,7
Overige industrie	223,1	15,3	17,7
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	1487,5	25,2	25,4
Bouwnijverheid	1572,8	13,4	13,8
Groothandel en kleinhandel ; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	4667,9	16,9	17,1
Hotels en restaurants	722,7	18,2	18,4
Vervoer, opslag en communicatie	4972,6	29,8	34,4
Financiële instellingen	2474,4	20,6	17,1
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	20354,8	37,1	38,4
Openbaar bestuur	3563,3	18,2	19,4
Onderwijs	531,0	3,4	3,6
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1149,1	6,8	7,3
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	1516,1	28,7	27,2
Totaal	51558,1	21,5	22,4

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

woning, elementen waardoor een vergelijking met andere activiteiten niet relevant is, stellen we vast dat er verschillende niet-industriële activiteiten zijn met een degelijk investeringspercentage. Dit geldt voor de collectieve, sociale en persoonlijke diensten of vervoer en communicatie evenals productie en verdeling van elektriciteit, gas en water, waarvoor er hoge investeringspercentages worden genoteerd. Omgekeerd zijn er bepaalde fabrieksactiviteiten met een gering investeringspercentage zoals de fabricage van elektrische en elektronische toestellen of ook nog de productie van machines en uitrustingen. Men dient evenwel vast te stellen dat de investering varieert in functie van de activiteitencyclus en dat in dit geval de investeringen in de nijverheid bijzonder gevoelig zijn voor de wisselvalligheden van de bedrijvigheid. Ze waren dan ook aan de zwakke kant in 2001 en 2002.

Omgekeerd wordt er voor talrijke dienstenactiviteiten een stabiel investeringspercentage genoteerd door de activiteitencyclus heen. Bovendien hebben de financiële diensten in 2002 een eerder hoog investeringspercentage bereikt. Het investeringspercentage is in die bedrijfstak trouwens gestegen van 12 naar 20,6% voor de periode 1995-2002.

II.3.3 Competitiviteit kostprijs

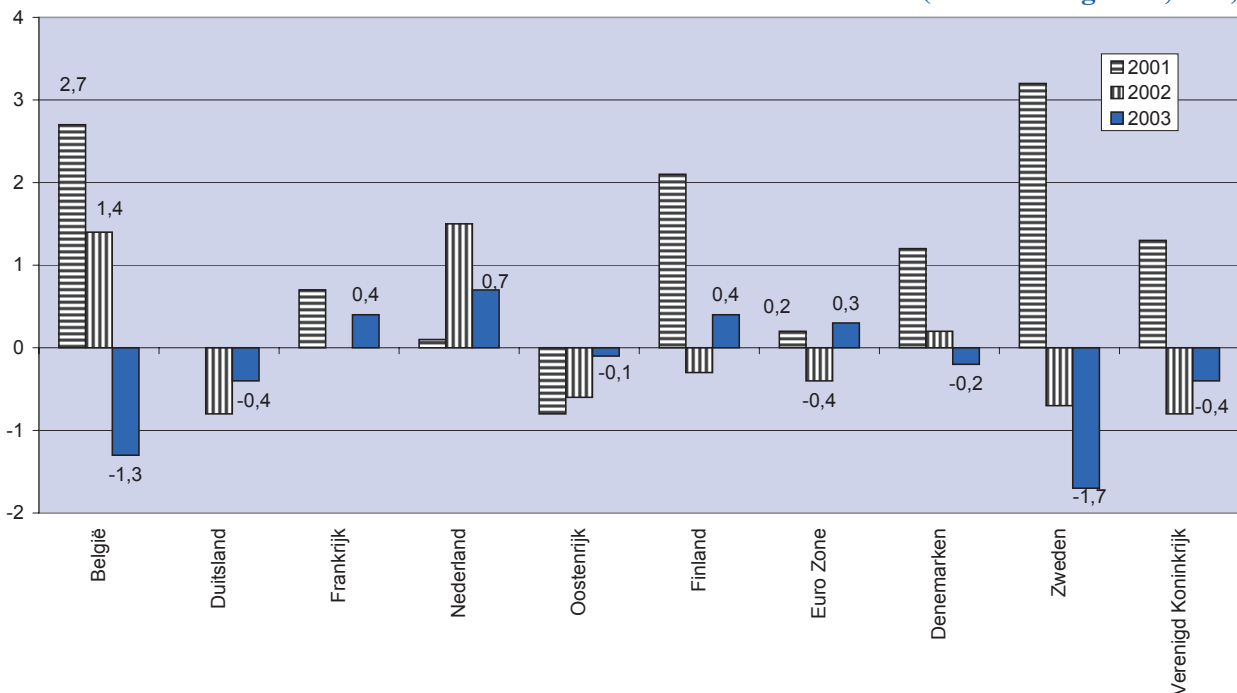
II.3.3.1 Loonkosten per geproduceerde eenheid: vergelijkende Europese aanpak

Terwijl de stijging van de eenheidsloonkosten bij ons het sterkst was in 2001 en 2002, vooral ten opzichte van die van onze voornaamste handelspartners en de eurozone, blijkt een dergelijke teruggang even kenmerkend te zijn geweest voor 2003 ten gunste van de competitiviteit van de nationale producties.

II.3.3.2 Loonkosten per geproduceerde eenheid in de bedrijfstakken

In 2001 en 2002 zijn de loonkosten per geproduceerde eenheid sterk toegenomen voor de ondernemingen. Die stijging van de nominale eenheidsloonkosten is tezelfdertijd een weerspiegeling van de daling van de productiviteit en van de loonwinsten opgestapeld ingevolge de tweejaarlijkse collectieve onderhandelingscyclus over de lonen van december 2000. Ter herinnering: die werd ge-

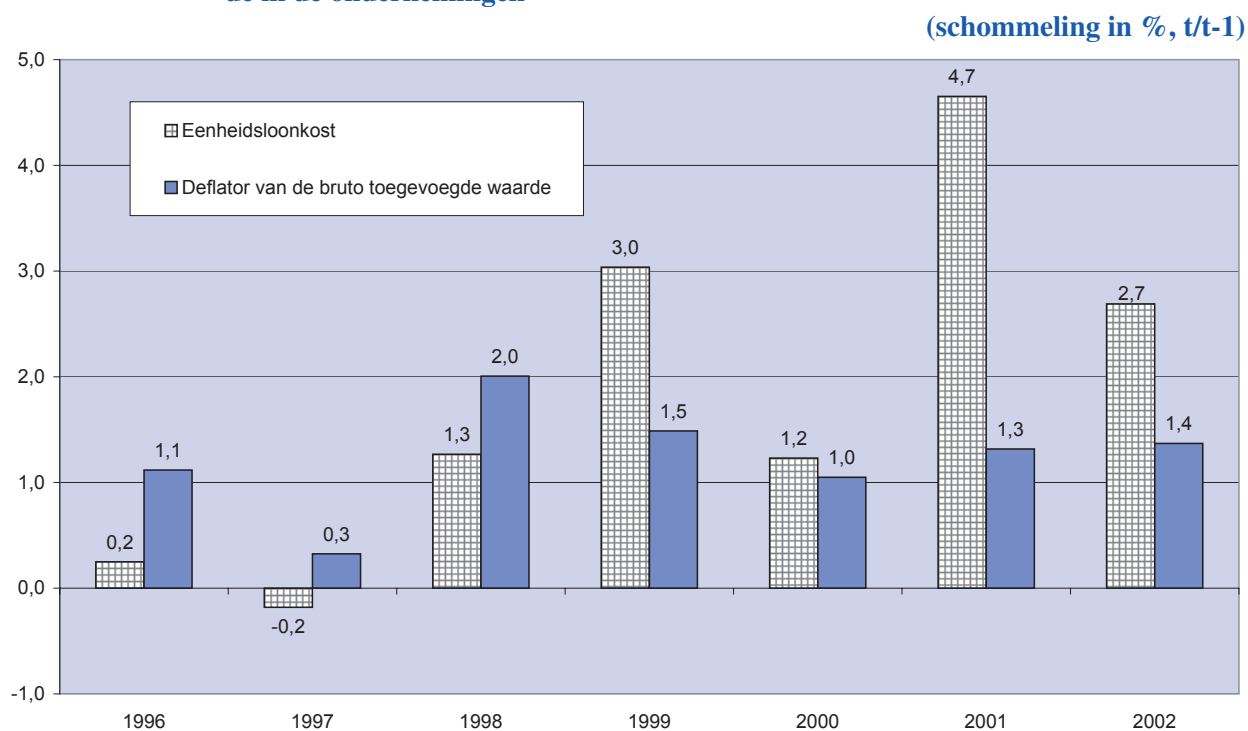
Grafiek 37. Reële loonkosten per geproduceerde eenheid in België en in enkele Europese landen (a) (schommeling in %, t/t-1)

(a) Bezoldiging van de loontrekkenden per persoon gedeeld door het BBP tegen lopende prijzen per persoon.

Bron: Eurostat, structuurindicatoren en DG ECFIN, Spring 2004, Economic Forecasts for 2003 (voorlopige ramingen).

Grafiek 38. Loonkosten per geproduceerde eenheid (a) en deflator van de toegevoegde waarde in de ondernemingen

(a) Loon per tewerkgestelde persoon gedeeld door de bruto toegevoegde waarde tegen de prijzen van 2000 per tewerkgestelde persoon.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

houden op het ogenblik dat de economie zich op de top van de bedrijfscyclus bevond. Indien men 1999 niet meerekent, was die vooruitgang van de loonkosten per geproduceerde eenheid een onderbreking ten opzichte van de loonmatiging tijdens de periode 1995-2000 en vooral van 1996 tot 1998.

Vergeleken met de evolutie van de deflator van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen, verschaft de evolutie van de eenheidskosten voor arbeid een aanwijzing voor de beschikbare winstmarge per productie-eenheid van de ondernemingen. De sterkere stijging van de kostprijs

per geproduceerde eenheid in 2001 en 2002 was in onderhavig bepalend voor een daling van de winstmarge van de ondernemingen, wat neerkwam op een vermindering van hun bruto exploitatie-over-schot zoals blijkt uit grafiek 42 onder II.5.1.

Zoals blijkt uit de tabel 48 hebben slechts enkele zeldzame bedrijfstakken in de nijverheid hun margepercentage zien stijgen (landbouw- en voedingsbedrijven) terwijl alle andere activiteiten te maken hadden met een soms nogal uitgesproken vermindering van hun winstmarges tijdens de periode 2000-2002.

Tabel 48. Loonkosten per geproduceerde eenheid, deflator van de toegevoegde waarde en margepercentage volgens de bedrijfstakken

(wijziging in % t/t-1)

Bedrijfstak	Loonkost per geproduceerde eenheid (a)		Deflator van de toegevoegde waarde	Marge- percentage (wijziging) (b)
	1995-2000	2000-2002	2000-2002	2000-2002
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	2,5	-2,2	-0,7	1,5
Vervaardiging van transportmiddelen	-2,3	-1,8	-5,0	-3,2
Vervaardiging van leer en producten van leer	0,3	-1,6	1,9	3,5
Vervaardiging van textiel en textielproducten	-2,3	-0,5	-0,4	0,1
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	-2,4	1,7	0,5	-1,2
Vervoer, opslag en communicatie	2,5	1,8	1,0	-0,8
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	-2,0	2,0	-2,4	-4,5
Overige industrie	-3,8	2,2	2,1	-0,1
Vervaardiging van producten van rubber en kunststof	0,6	2,9	1,4	-1,4
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	0,8	2,9	0,3	-2,6
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	-3,2	3,0	2,8	-0,2
Bouwnijverheid	0,8	3,2	1,5	-1,7
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	5,9	4,2	2,5	-1,8
Groothandel en kleinhandel ; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	2,5	4,5	1,1	-3,4
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	2,8	5,2	3,5	-1,7
Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten	-5,6	6,0	-0,8	-6,8
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	-3,2	6,9	1,4	-5,4
Hotels en restaurants	2,1	9,6	5,0	-4,6
Financiële instellingen	1,2	9,7	1,2	-8,5
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	-3,5	10,3	5,7	-4,6
Bedrijven (zonder landbouw)	1,1	3,7	1,4	-2,4
Vervaardiging industrie	-0,9	2,3	0,0	-2,3
Niet-landbouw en industrieondernemingen	2,1	4,4	1,8	-2,6

(a) Loon per tewerkgesteld persoon gedeeld door de bruto toegevoegde waarde tegen de prijzen van 2000 per tewerkgestelde persoon.

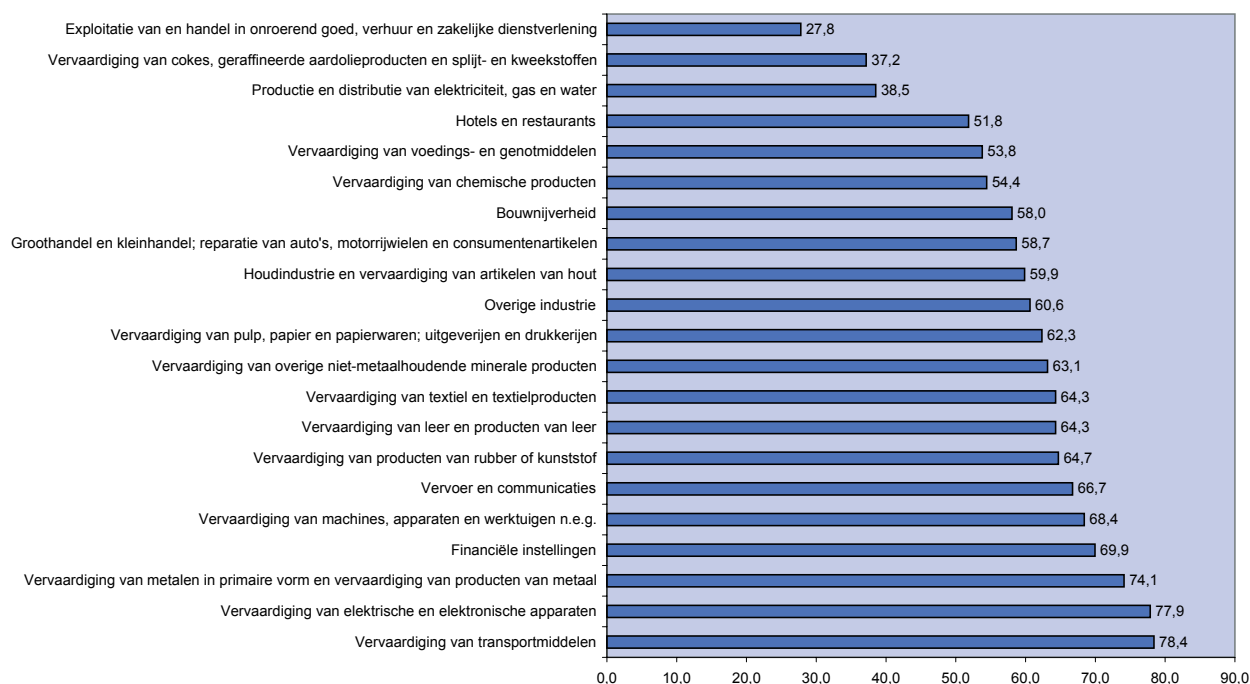
(b) Deflator van de toegevoegde waarde min eenheidsloonkosten.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.3.3.3 Aandeel van de toegevoegde waarde in de bedrijfstakken

Grafiek 39. Bezoldiging van de loontrekkenden en toegevoegde waarde

(deel van de lonen in % van de bruto toegevoegde waarde)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde is in 2002 gestegen tot 57,6 % tegenover 57,3 % in 2000 en 59,1 % in 1995. Vergeleken met dit laatste jaar neemt het af, zoals blijkt uit de grafiek 39, in het merendeel van de bedrijfstakken.

Het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde is evenwel sterk gestegen in de sectoren van de financiële activiteiten (69,9 % in 2002 tegenover 59,8 % in 1995) en dit wegens de toename van de werkgelegenheid voor die activiteiten gedurende die periode (+6,8 %) en de loonsverhogingen die de laatste jaren werden toegekend, zoals blijkt uit de sectie hierboven. Men ziet tevens een gevoelig gestegen aandeel in de metallurgie en de metaalwerken, de fabricage van elektrische en elektronische uitrustingen en de fabricage van vervoermaterieel. (cf. tabel 49)

II.4 De buitenlandse handel van België

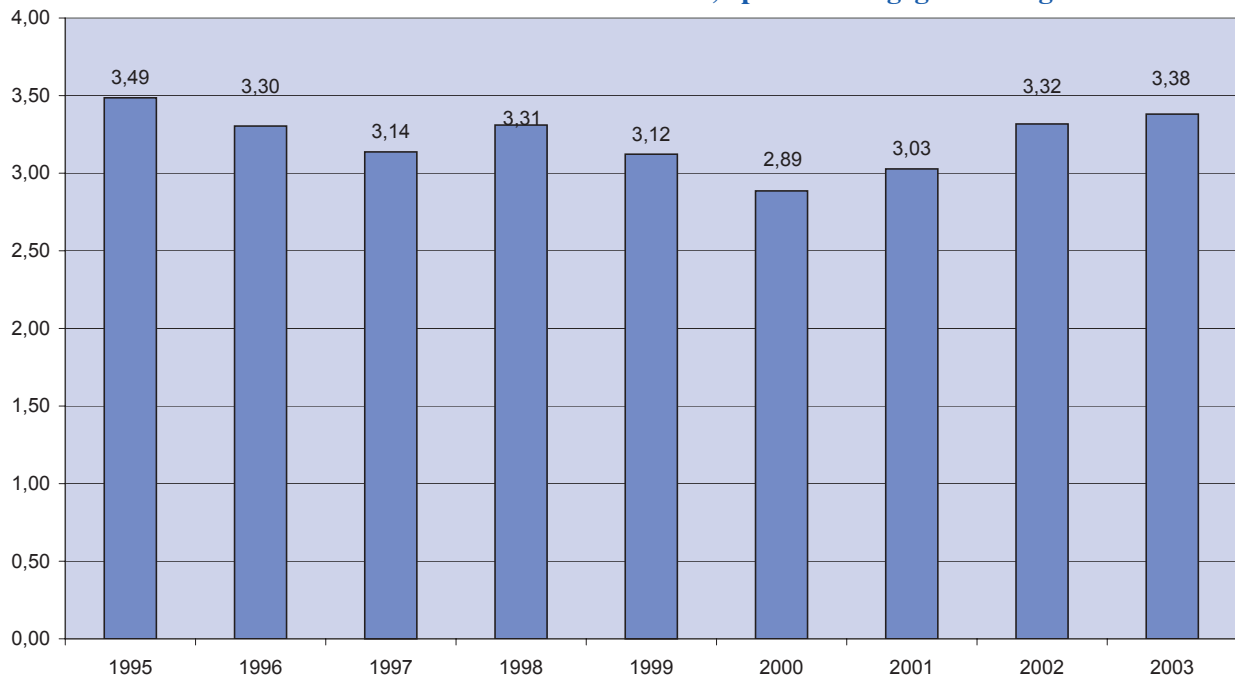
Ondanks de toenemende mondialisering van het handelsverkeer en dus de verhoogde aanwezigheid van nieuwe partners, behoudt België zijn plaats (10de) onder de voornaamste uitvoerders op internationaal vlak. In 2003 steeg het aandeel van de Belgische uitvoer van goederen in het totaal van de werelduitvoer tot 3,4 % tegenover 3,3 % in 2002. Ondanks de wijzigingen te wijten aan het duurder worden van de euro ten opzichte van de USD munt waarin die handelsstromen worden weergegeven en die het aandeel van ons land in de wereldhandel enigszins kunstmatig onderstrepen, wijst die statistiek op de stabiliteit van de Belgische uitvoer en op zijn capaciteit om zich in te passen in de herstelbeweging die kenmerkend is voor het internationaal handelsverkeer, inzonderheid in 2003.

**Tabel 49. Aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde
(lonen in % van de bruto toegevoegde waarde)**

	1995	2000	2002
Landbouw, jacht en bosbouw	9,6	11,3	14,2
Visserij	57,3	55,7	53,0
Winning van niet-energiehoudende delfstoffen	44,7	42,1	41,9
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	55,1	55,5	53,8
Vervaardiging van textiel en textielproducten	69,0	64,4	64,3
Vervaardiging van leer en producten van leer	73,3	69,0	64,3
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	69,2	59,7	59,9
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	63,6	59,2	62,3
Cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen	49,1	30,6	37,2
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	54,7	53,2	54,4
Vervaardiging van producten van rubber en kunststof	60,6	62,9	64,7
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	59,1	61,1	63,1
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	69,1	67,8	74,1
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	73,5	62,8	68,4
Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten	72,4	68,2	77,9
Vervaardiging van transportmiddelen	71,7	73,4	78,4
Overige industrie	72,4	60,5	60,6
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	34,4	34,7	38,5
Bouwnijverheid	56,6	56,1	58,0
Groothandel en kleinhandel ; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	54,6	54,9	58,7
Hotels en restaurants	52,1	47,6	51,8
Vervoer, opslag en communicatie	61,3	65,7	66,7
Financiële instellingen	59,8	59,5	69,9
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	22,3	26,9	27,8
Openbaar bestuur	83,5	83,4	83,9
Onderwijs	90,9	92,9	93,3
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	66,2	68,5	72,1
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	54,8	56,2	65,1
Totaal	59,1	57,3	57,6

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 40. Uitvoer van België in de internationale handel
(uitvoer van goederen van België in % van het totaal van de wereldinvoer, op basis van gegevens uitgedrukt in USD)

Bron: WTO en berekeningen FOD Economie.

II.4.1 Gericht op uitvoer

In navolging van de meeste lidstaten van de Europese Unie der vijftien toont de evolutie van het verkeer per bestemmingszone aan dat onze uitvoer zich in ruime mate richt op de Europese markten.

Als bewijs van de verbetering van het internationaal klimaat is de uitvoer met bestemming de EU-15 gestegen tot 75 % van onze totale uitvoer in 2003. Azië, de andere Europese landen en het Amerikaans vasteland namen respectievelijk 9 %, 7 % en 6 % van onze uitvoer voor hun rekening tijdens het beschouwde jaar.

Voor de groep waarin de laatste tien tot de Europese Unie toetredende landen vermeld zijn (op 1 mei 2004), werd 2003 gekenmerkt door een gevoelig herstel van de uitvoer naar Hongarije, Slovenië en Slowakije. Markten waarvoor in één jaar een vooruitgang werd geboekt van respectievelijk 24 %, 18 % en 16 %, maar waarvan het aandeel voor ons handelsverkeer slechts 0,9 % bedroeg. De evolutie van de structuur van onze buitenlandse handel wijst evenwel op een verdubbeling van onze uitvoer naar

de landen van Centraal- en Oost-Europa (MOE-landen) sedert 1995.

Zelfs wanneer de uitvoer naar de eurozone ongeveer 63 % van onze totale uitvoer voor zijn rekening neemt, blijft de Europese Unie buiten de eurozone – Denemarken, Verenigd Koninkrijk en Zweden – de voornaamste bestemming van ons handelsverkeer (11 %) gevolgd door de Verenigde Staten (5 %).

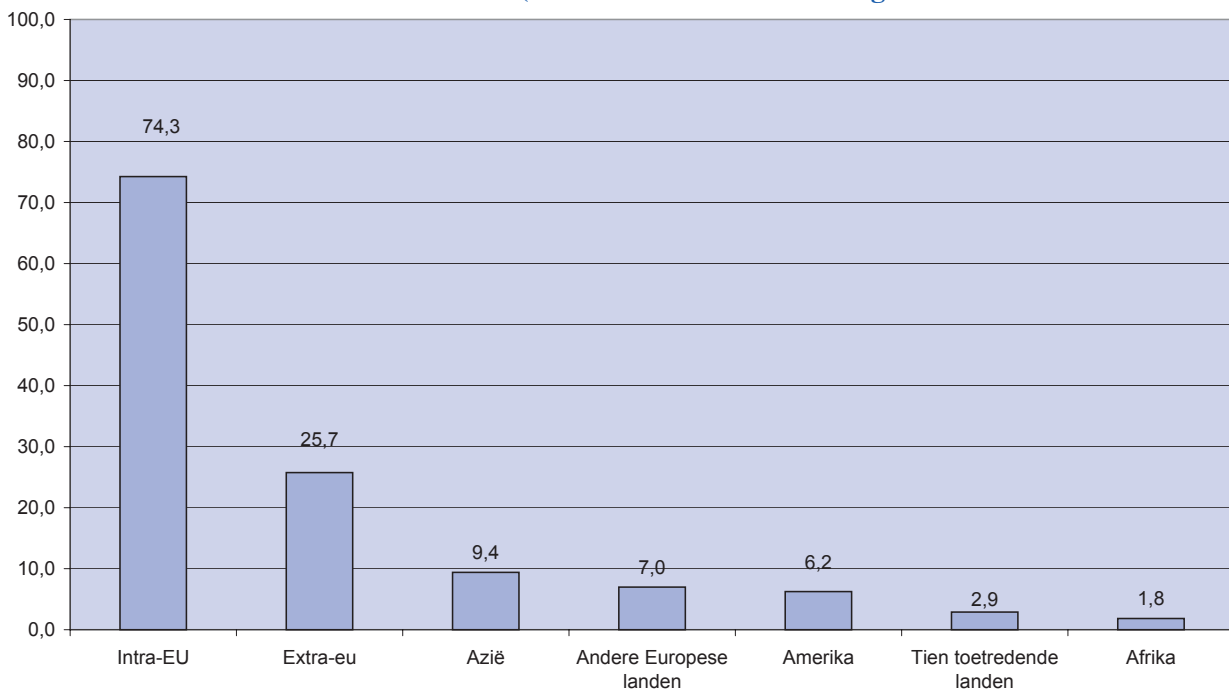
Vermelden we dat van de drie grootste economieën van de eurozone, Frankrijk voornamelijk uitvoert naar de andere landen van de Europese Unie van vijftien (62 % in 2003). Duitsland en Italië richten zich meer naar de Verenigde Staten en de MOE-landen.

II.4.2 De uitgevoerde producten

Wat betreft de indeling van de producten, situeert drie vierden van de uitvoer van ons land zich in de drie grote secties van de typeclassificatie voor de internationale handel (TCIH). De « machines en vervoermaterieel » (28,6 %), het voornaamste ge-

Grafiek 41. Indeling van de uitvoer van België in 2003
(aandeel van de uitvoer van goederen in % van het totaal)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

deelte van onze uitvoer, de « chemische en verwante producten » (21,7 % van de totale uitvoer) en de « verwerkte producten voornamelijk gerangschikt volgens de grondstof » (22,2 %) (tabel 50).

Eerste categorie qua belangrijkheid van het totaal van onze uitvoer, de wegvoertuigen: 14,6% van de totale uitvoer en 50,9 % van de sectie.

Bij de sectie chemische producten tekenen er zich drie categorieën van producten af volgens orde van belangrijkheid: de kunststoffen (afdelingen 57 & 58: 3,4 % van de totale uitvoer en 29,3 % van het totaal van de sectie), de geneeskrachtige en farmaceutische producten (4,7 % van de totale uitvoer en 21,4 % van het totaal van de sectie) en de organische chemische producten (4,3 % van het totaal van de uitvoer en 19,7 % van het totaal van de sectie).

Metaal (ijzer en staal, non-ferrometalen, verwerkte producten in metaal) nemen 4,3 % voor hun rekening van de totale uitvoer en 19,3 % van de sectie van de verwerkte producten die hoofdzakelijk worden gerangschikt volgens de grondstof.

Tenslotte vertegenwoordigen voedingsproducten en drank 8,7 % van de totale uitvoer.

II.5 De rekeningen van de institutionele sectoren

De Europese economische rekeningen (SEC95) verdelen de economische subjecten in institutionele eenheden. Aldus onderscheidt men de vier belangrijkste institutionele sectoren: de ondernemingen (financiële en niet-financiële), de overheidsbesturen, de gezinnen en de instellingen zonder winstgevend doel ten dienste van de gezinnen (VZW) en de rest van de wereld.

Ieder van deze sectoren beschikt over een rekening die de economische verrichtingen weergeeft die hem aanbelangen. De volgende tabellen geven de inkomstenstromen weer van de economische subjecten en de besteding ervan voor goederen en diensten.

Tabel 50. Uitvoer volgens de typeclassificatie voor de internationale handel (TCIH) (a)

SITC 2002	Waarde in miljoenen euro's		In % van het totaal		In % van elke categorie
	Categorie	Specificatie	Categorie	Specificatie	Specificatie
0 Voedingswaren en levende dieren (totaal)	15546,1		8,7		
00 Levende dieren andere dan van afdeling 03		294,9		0,2	1,9
01 Vlees en vleesbereidingen		2529,8		1,4	16,3
02 Zuivelproducten en vogeleieren		2089,8		1,2	13,4
03 Vis, schaal- en schelpdieren, ongewervelde waterdieren en bereidingen daarvan		431,3		0,2	2,8
04 Granen en graanbereidingen		1943		1,1	12,5
05 Groenten en fruit		3654,5		2,0	23,5
06 Suiker, bereidingen met suiker, honig		776,3		0,4	5,0
07 Koffie, thee, cacao, specerijen en derivaten daarvan		1508,4		0,8	9,7
08 Dierenvoedsel (m.u.v. niet-gemalen granen)		811,3		0,5	5,2
09 Diverse voedingsproducten en bereidingen		1506,8		0,8	9,7
1 Dranken en tabak (totaal)	1645,7		0,9		
11 Dranken		1059		0,6	
12 Ruwe en verbruiksklare tabak		586,7		0,3	
2 Grondstoffen, m.u.v. minerale brandstoffen (totaal)	4035,5		2,2		
20 Goederen vervoerd per post van de sectie 2		0		0,0	0,0
21 Leder, huiden en vellen, pelterijen, ongeloooid		69,9		0,0	1,7
22 Oliehoudende zaden en vruchten		79,7		0,0	2,0
23 Ruwe rubber (m.i.v. synthetische en geregenereerde rubber)		360,1		0,2	8,9
24 Kurk en hout		410		0,2	10,2
25 Papierstof en afval van papier		287,2		0,2	7,1
26 Textielvezels (m.u.v. wol) en afval daarvan		552,9		0,3	13,7
27 Natuurlijke meststoffen, andere dan van afdeling 56 en ruwe mineralen (m.u.v. steenkool, aardolie en edelstenen)		602,6		0,3	14,9
28 Metaalertsen en afval van metalen		656,9		0,4	16,3
29 Ruwe producten van dierlijke of plantaardige oorsprong, n.e.g.		1016,2		0,6	25,2
3 Minerale brandstoffen, smeermiddelen en soortgelijke producten (totaal)	11237,6		6,3		
32 Steenkool, cokes en briketten		175,6		0,1	1,6
33 Aardolie, derivaten van aardolie en soortgelijke producten		8065,9		4,5	71,8
34 Aardgas en fabrieksgas		2741,5		1,5	24,4
35 Elektrische energie		254,6		0,1	2,3
4 Oliën, vetten en was van dierlijke of plantaardige oorsprong (totaal)	750,5		0,4		
41 Oliën en vetten van dierlijke oorsprong		60,4		0,0	
42 Plantaardige vette oliën en vetten, vast, ruw, geraffineerd en gefractioneerd		463,9		0,3	
43 Bereide dierlijke of plantaardige oliën en vetten, was van dierlijke of plantaardige oorsprong; bereidingen van oliën en vetten niet voor menselijke consumptie, n.e.g.		226,2		0,1	
5 Chemische producten en aanverwante producten, n.e.g. (totaal)	38941,7		21,7		
50 Goederen vervoerd per post van de sectie 5		0		0,0	0,0
51 Organische chemische producten		7679,3		4,3	19,7
52 Anorganische chemische producten		975,5		0,5	2,5
53 Verf- en looiprodukten; kleur- en verfstoffen		2141,4		1,2	5,5
54 Geneeskundige en farmaceutische producten		8350,5		4,7	21,4
55 Etherische oliën, harsaroma's en parfumerieën, toiletartikelen, poets- en onderhoudsmiddelen		2115,4		1,2	5,4
56 Meststoffen (andere dan van groep 272)		893,4		0,5	2,3
57 Kunststof in primaire vormen		8883,5		5,0	22,8

58	Kunststof in andere vormen dan primaire	2535,5	1,4	6,5
59	Chemische stoffen en producten, n.e.g.	5367,2	3,0	13,8
60	Uitgevoerde componenten van complete fabrieksinstallaties van de sectie 6	0	0,0	0,0
6	Fabrikaten hoofdzakelijk gerangschikt volgens de grondstof (totaal)	39972,5	22,3	
61	Voorgelooide huiden en vellen, leder, lederwaren, n.e.g. en bereide pelterijen	96,5	0,1	0,2
62	Bewerkt rubber, n.e.g.	1262,2	0,7	3,2
63	Kurk- en houtwaren (m.u.v. meubelen)	1300,5	0,7	3,3
64	Papier, karton en cellulose-, papier- en kartonwaren	3285,8	1,8	8,2
65	Garens, weefsels, afgewerkte textielwaren, n.e.g. en aanverwante producten	5641,1	3,1	14,1
66	Niet-metaalhoudende minerale producten, n.e.g.	13447,6	7,5	33,6
67	IJzer en staal	7723,9	4,3	19,3
68	Non-ferrometalen	2554,4	1,4	6,4
69	Werken van metaal, n.e.g.	4660,5	2,6	11,7
7	Machines en vervoermaterieel (totaal)	51340,6	28,6	
70	Speciale transacties en speciale artikelen van de sectie 7	0	0,0	0,0
71	Generatoren, motoren en toebehoren	1981,5	1,1	3,9
72	Gespecialiseerde machines en toestellen voor bijzondere industrieën	2760,4	1,5	5,4
73	Machines en toestellen voor de metaalbewerking	627,4	0,3	1,2
74	Industriële machines en toestellen voor algemeen gebruik, n.e.g. en delen en onderdelen n.e.g.	5606,5	3,1	10,9
75	Kantoor machines en -toestellen en automatische gegevensverwerkende machines	4014,4	2,2	7,8
76	Toestellen en uitrustingsstukken voor de telecommunicatie en voor het opnemen en weergeven van geluid	3478,9	1,9	6,8
77	Elektrische machines en toestellen, n.e.g., hun elektrische delen en onderdelen	5577,7	3,1	10,9
78	Voertuigen voor vervoer over land (m.i.v. voertuigen met luchtkussens)	26123	14,6	50,9
79	Ander vervoermaterieel	1170,8	0,7	2,3
8	Diverse fabrikaten (totaal)	15829,6	8,8	
80	Speciale transacties en speciale artikelen van de sectie 8	0	0,0	0,0
81	Geprefabriceerde bouwwerken, artikelen voor sanitair gebruik, voor de loodgieterij, verwarming, verlichting, n.e.g.	912,5	0,5	5,8
82	Meubelen en delen; artikelen voor bedden, matrassen, springbakken, kussens, e.d. opgevuld of met binnenvering	1637,6	0,9	10,3
83	Reisartikelen, handtassen en dergelijke bergingsmiddelen	451,1	0,3	2,8
84	Kleding en kledingtoebehoren	2797,3	1,6	17,7
85	Schoeisel	306,9	0,2	1,9
87	Professionele, wetenschappelijke en controle-instrumenten en toestellen, n.e.g.	2118,1	1,2	13,4
88	Fotografische en optische instrumenten, apparaten en toestellen, n.e.g.; horloges en uurwerken	1929,1	1,1	12,2
89	Diverse fabrikaten, n.e.g.	5677	3,2	35,9
9	Goederen en transacties niet elders gerangschikt in de SITC (totaal)	142,4	0,1	
91	Postpakketten niet gerangschikt volgens categorie	0	0,0	0,0
93	Speciale transacties en speciale artikelen niet gerangschikt volgens categorie	94,7	0,1	66,5
94	Uitgevoerde componenten van complete fabrieksinstallaties niet gerangschikt volgens categorie	1,8	0,0	1,3
96	Munten (andere dan gouden munten) andere dan wettig betaalmiddel	0,7	0,0	0,5
97	Niet-monetair goud (m.u.v. gouderts en goudconcentraten)	40,2	0,0	28,2
98	Edelstenen, edele metalen en werken daarvan, fancybijouterieën, munten, vervoerd per post	0	0,0	0,0
99	Vertrouwelijke handel niet gerangschikt volgens categorie	5	0,0	3,5
	Algemeen totaal	179442,2	100,0	

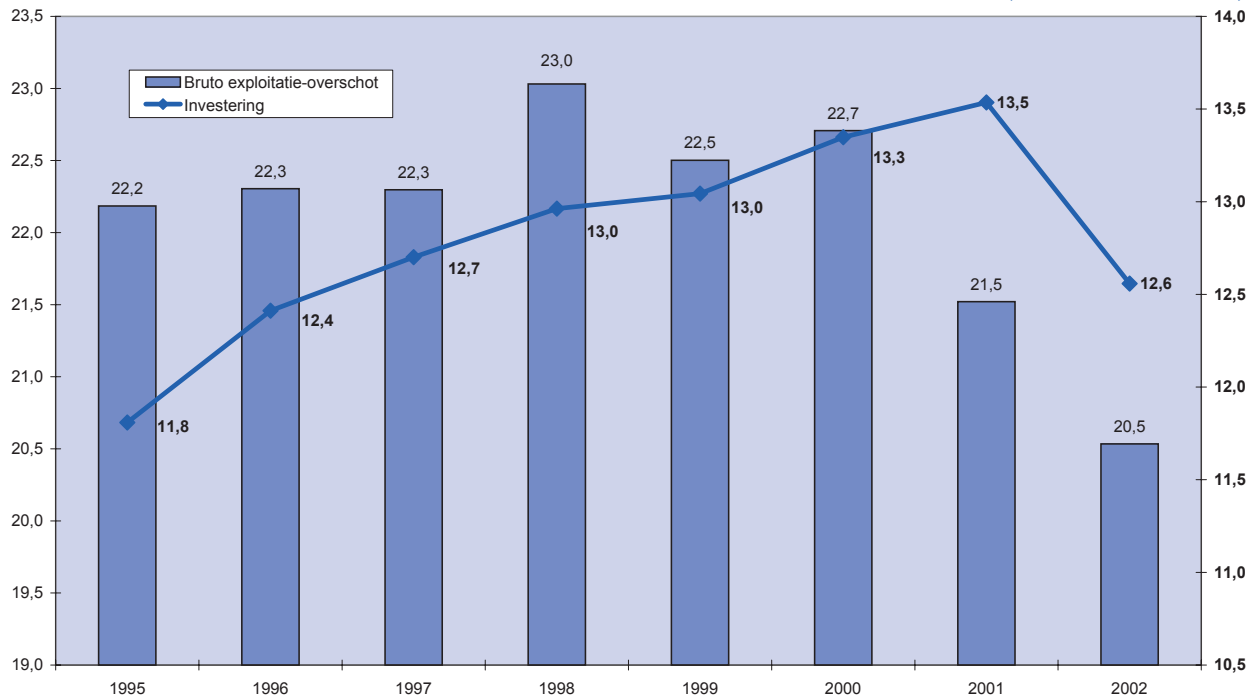
(a) Nationaal concept.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.5.1 De rekeningen van de ondernemingen

Grafiek 42. Bruto exploitatie-overschot en investering van de ondernemingen

(in % van het BBP)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Het bruto exploitatie-overschot meet de macro-economische winstpositie van de ondernemingen. Het kan dus in verband worden gebracht met de investering van die laatste. Zoals blijkt uit grafiek 42 waarin die verschillende grootheden in percent van het BBP worden weergegeven, leidt een stijging van het bruto exploitatie-overschot gewoonlijk tot een verhoging van de investeringen van de ondernemingen en vice versa. Zo resulteerde in 2002 een kleiner exploitatie-overschot in een daling van de investeringen van de ondernemingen, uitgedrukt in percent van het BBP.

II.5.2 De rekeningen van de overheidsbesturen

Om institutionele redenen zijn de rekeningen van de overheidsbesturen vroeger beschikbaar in de nationale boekhouding dan de andere rekeningen van subjecten.

In 2003 noteren de overheidsbesturen in hun geheel voor het vierde opeenvolgende jaar een licht overschot

(0,3 % van het BBP) ondanks een verhoging van de uitgaven en dit dankzij verhoogde inkomsten.

Het totaal van de inkomsten bedraagt 138,3 miljard euro, namelijk 51,7 % van het BBP, een stijging van 5,3 % ten opzichte van 2002. Het gewicht van de directe belastingen in percent van het BBP vermindert van 17,7 % in 2002 naar 17,1 % in 2003, dit van de gezinnen gaat van 14,3 % naar 13,9 %. De indirecte belastingen stijgen met 2,8 %, dit is het stijgingspercentage dat nagenoeg overeenstemt met dat van het nominaal BBP zodat het gewicht ervan in het BBP ongewijzigd blijft.

De primaire uitgaven – namelijk buiten rentelasten - belopen 122,8 miljard, een stijging van 6,3 % vergeleken met het voorgaande jaar. Door de stijging van de inkomsten kon er evenwel een primair saldo van 5,8 % van het BBP worden gerealiseerd.

Indien men de rentelasten aftrekt van de overheids-schuld, sluiten de rekeningen met een financierings-capaciteit van de overheid in haar geheel van 0,3 % van het BBP.

Tabel 51. Rekeningen van de ondernemingen

	Miljoenen euros			
	1999	2000	2001	2002
Bruto primaire inkomen	41.175	42.353	39.264	39.219
1. Bruto exploitatie overschot	53.039	56.267	54.620	53.392
(in % van het BBP)	(22,5)	(22,7)	(21,5)	(20,5)
2. Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs	-8.822	-8.402	-8.219	-7.887
3. Inkomens uit vermogen (netto)	-3.042	-5.512	-7.137	-6.287
Rente ontvangen	48.192	56.870	57.771	51.382
Rente betaald (-)	36.314	45.654	46.066	40.051
Dividenden (netto) betaald	-10.044	-11.752	-13.266	-13.271
Overige	-4.877	-4.976	-5.576	-4.347
Secundaire verdeling van de inkomens	-6.789	-7.118	-6.803	-6.340
1. Sociale premies	7.609	7.627	8.651	9.377
Ten laste van de werkgevers	5.836	6.018	6.752	7.153
(werkelijke en toegerekende premies)				
Ten laste van de werknemers	1.509	1.350	1.634	1.958
Ten laste van de zelfstandigen	264	258	266	266
2. Lopende overdrachten (netto)	494	618	559	832
3. Belasting op de inkomens en de vermogens (-)	8.006	8.371	8.378	8.412
4. Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (-)	6.887	6.991	7.635	8.137
Wettelijke uitkeringen en particuliere sociale verzekering	4.311	4.422	4.765	5.153
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers	2.576	2.569	2.871	2.984
Bruto beschikbaar inkomen	34.385	35.235	32.461	32.879
1. Bruto beschikbaar inkomen	34.385	35.235	32.461	32.879
2. Wijzigingen in de rechten van de particulieren op de pensioenfondsen (-)	1.258	1.156	1.536	1.757
3. Brutobesparingen (= 1-2)	33.127	34.079	30.925	31.122
4. Kapitaal overdrachten in aankopen van niet-financiële activa (netto)	1.761	1.872	1.083	1.484
5. Brutovorming van vast kapitaal	30.253	34.124	33.311	32.126
(in % van het BBP)	(12,8)	(13,8)	(13,1)	(12,4)
Vorderingsoverschot (= 3+4-5)	4.635	1.827	-1.303	480
(in % van het BBP)	(2,0)	(0,7)	(-0,5)	(0,2)

Bron: INR.

Tabel 52. Rekeningen van de overheidsbesturen

	1999	2000	2001	2002	2003
Ontvangsten	117.100	122.573	126.876	131.364	138.285
(in % van het BBP)	(49,7)	(49,5)	(50,0)	(50,5)	(51,7)
waarvan					
Directe belastingen	40.379	43.012	44.857	45.905	45.808
Indirecte belastingen	31.075	32.394	32.193	33.731	34.674
Sociale premies	33.893	35.033	36.626	38.164	38.925
Primaire bestedingen	101.535	105.382	108.680	115.494	122.812
(in % van het BBP)	(43,1)	(42,5)	(42,8)	(44,4)	(45,9)
waarvan					
Beloningen	27.367	28.324	29.590	31.394	32.671
Lopende aankopen van goederen en diensten	7.079	7.488	8.062	8.861	9.206
Sociale uitkeringen	51.293	53.283	55.998	59.189	59.189
Pensioenen	19.925	20.538	21.354	22.338	23.243
Gezondheidszorg	13.145	13.934	14.960	15.361	16.777
Werkloosheidsuitkeringen	4.492	4.381	4.623	5.333	5.731
Kinderbijslag	4.261	4.324	4.433	4.566	4.677
Overige	9.469	10.107	10.629	11.592	8.761
Brutovorming van vaste kapitaal	4.441	4.713	4.207	4.243	4.261
Primaire saldo	15.565	17.191	18.195	15.870	15.474
(in % van het BBP)	(6,6)	(6,9)	(7,2)	(6,1)	(5,8)
Rentelasten	16.514	16.816	16.789	15.689	14.639
Financieringsbehoeften (-) of -vermogen	-949	375	1.447	181	834
(in % van het BBP)	(-0,4)	(0,2)	(0,6)	(0,1)	(0,3)

Bron: INR.

II.5.3 De rekeningen van de gezinnen

Zoals blijkt uit grafiek 43 is de schommeling van het reëel verbruik van de gezinnen in ruime mate afhankelijk van de evolutie van hun reëel beschikbaar inkomen en hun spaarquote. Een verhoging van het reëel beschikbaar inkomen (het beschikbaar inkomen gedeplateerd door het indexcijfer van de consumptieprijzen) en een gevoelige daling van de spaarquote (nominaal sparen in percent van het nominaal be-

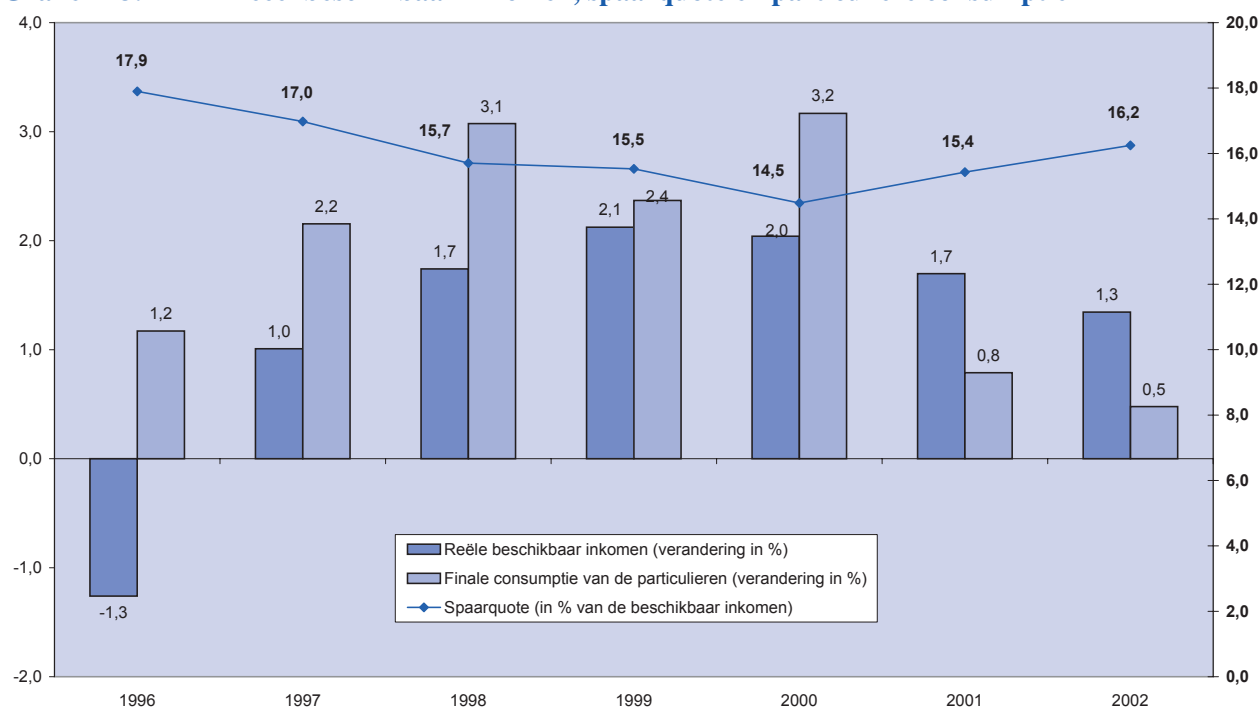
schikbaar inkomen) leiden tot een betekenisvolle stijging van de particuliere consumptie, net als in 1998 en 2000. Wanneer in 2002 het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen enigszins stijgt (1,3% in vergelijking met het jaar voordien), is de verhoging van de spaarquote van diezelfde gezinnen - die wijst op hun onzekerheid wat betreft de toekomst - in tegenspraak met die verhoging, zodat de particuliere consumptie er slechts matig op vooruitgaat.

Tabel 53. Rekeningen van de particulieren

	Miljoenen euros			
	1999	2000	2001	2002
Bruto primaire inkomen	182.469	191.774	200.659	206.203
1. Bruto exploitatieoverschot	15.498	15.956	16.574	16.673
2. Bruto gemengd inkomen (in % van het BBP)	21.934 (9,3)	22.766 (9,2)	22.807 (9,0)	23.039 (8,9)
3. Beloning van werknemers	124.226	129.790	137.166	142.588
Brutolonen en salarissen	92.347	97.253	102.518	106.512
Sociale premies ten laste van de werkgevers (werkelijk en toegerekende) (in % van het BBP)	31.879 (52,7)	32.537 (52,4)	34.648 (54,0)	36.076 (54,8)
4. Inkomen uit vermogen (netto)	20.811	23.262	24.112	23.902
Rente ontvangen	14.790	15.439	15.579	16.384
Rente betaald (-)	5.640	5.660	5.785	5.668
Winstuitkeringen	7.813	9.435	9.916	8.698
Overige	3.847	4.048	4.402	4.489
Secundaire inkomensverdeling	-33.673	-36.047	-38.351	-38.995
1. Sociale uitkeringen (netto, exclusief sociale overdrachten in natura) (in % van BBI) (*)	43.481 (18,4)	44.695 (18,0)	46.953 (18,5)	49.875 (19,2)
2. Lopende overdrachten (netto)	1.916	1.756	2.018	1.861
3. Lopende belastingen op inkomen en vermogen (-)	32.124	34.341	36.151	37.147
4. Sociale premies (netto) (-)	46.947	48.156	51.171	53.584
Ten laste van de werkgevers (werkelijk en toegerekende)	31.759	32.411	34.512	35.928
Ten laste van de werknemers	11.999	12.447	13.252	14.086
Ten laste van zelfstandigen en niet-werkende	3.189	3.298	3.406	3.569
Bruto beschikbaar inkomen	148.795	155.727	162.308	167.207
1. Bruto beschikbaar inkomen	148.795	155.727	162.308	167.207
2. Wijzigingen in de rechten van de particulieren op de pensionfondsen	1.258	1.156	1.536	1.757
3. Consumptieve bestedingen	126.751	134.159	138.565	141.514
4. Bruto beparingen (= 1+2-3) (in % van het BBI) (*)	23.302 (15,5)	22.724 (14,5)	25.279 (15,4)	27.450 (16,2)
5. Kapitaaloverdrachten en aankoop van niet-financiële activa (netto)	81	-131	-658	-502
6. Brutovorming van vaste kapitaal	14.301	15.008	14.732	14.714
Vordervormingenoverschot (= 4+5-6)	9.082	7.585	9.889	12.235
(in % van het BBP)	(3,9)	(3,1)	(3,9)	(4,7)

(*) bruto beschikbaar inkomen.

Bron: INR.

Grafiek 43. Reëel beschikbaar inkomen, spaarquote en particuliere consumptie

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.5.4 De rekeningen van de rest van de wereld

De rekening van de rest van de wereld is opgemaakt uit het standpunt van die laatste ten opzichte van ons land.

Daardoor komt de traditionele crediteurpositie van België vergeleken met de rest van de wereld, uitgedrukt vanuit het standpunt van het buitenland, in die rekening negatief over.

Zowel de resultaten van de verrichtingen inzake goederen en diensten (een overschot van 9,5 miljard euro) als de primaire inkomsten (een overschot van 5,9 miljard euro voor de inkomsten van de loontrekkenden zoals de eigendomsinkomsten) vallen in het voordeel uit van ons land, zodat het saldo van de rekening van de lopende verrichtingen met het buitenland positief is voor België en in 2002, 5,1 % van het BBP vertegenwoordigde.

Tabel 54. Rekeningen van de rest van de wereld

	Miljoenen euros			
	1999	2000	2001	2002
Rekening van de primaire inkomens van het buitenland	-4.858	-4.641	-4.207	-5.955
1. Beloning van de werknemers (netto)	-2.916	-2.951	-3.118	-3.245
Lonen ontvangen	869	958	1.089	1.204
Lonen betaald	3.785	3.910	4.207	4.449
2. Nettobelastingen op productie en invoer	1.329	1.701	1.743	1.545
Belastingen op productie en invoer	2.186	2.395	2.477	2.256
Subsidies (-)	858	694	734	711
3. Nettoinkomen uit vermogen (netto)	-3.270	-3.391	-2.832	-4.255
Inkomen ontvangen	22.712	25.856	30.171	28.864
Inkomen betaald (-)	25.983	29.247	33.004	33.120
Lopende overdracht van het buitenland	2.459	2.264	2.185	2.244
1. Sociale premies	749	627	796	708
2. Sociale uitkeringen exclusief sociale overdrachten (netto)	188	78	-9	41
3. Andere lopende overdrachten (netto)	1.651	1.755	1.540	1.685
4. Lopende belastingen op de inkomen en vermogen (-)	129	195	142	190
Rekening voor goederen- en dienstentransacties van het buitenland	-10.218	-7.600	-8.151	-9.476
1. Invoer	168.235	204.399	209.648	208.545
2. Uitvoer (-)	178.453	211.999	217.799	218.020
Saldo van de lopende transacties	-12.617	-9.977	-10.173	-13.186
(in % van het BBP België)	(-5,4)	(-4,0)	(-4,0)	(-5,1)
Kapitaalrekening (*)	-66	260	327	374
Kapitaaloverdrachten ontvangen	421	792	682	665
Kapitaaloverdrachten betaald (-)	454	609	316	350
Saldo aan-en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	33,7	-77,4	38,5	-58,7
Voorderingstekort	-12.683	-9.716	-9.846	-12.813
(in % van het BBP België)	(-5,4)	(-3,9)	(-3,9)	(-4,9)

(*) met inbegrip van aanschaffingen min afstand van niet-geproduceerde niet-financiële activa.

Bron: INR, volgens voorstelling NBB.

II.6 Europese structurele indicatoren

Tijdens de Europese Raad van Lissabon, die plaatsvond op 23 en 24 maart 2000, stelde de Europese Unie zich als ambitieus doel in het volgende decennium de meest competitieve kenniseconomie ter wereld te worden, die ertoe in staat is een duurzame economische groei te ontwikkelen samen met een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering van de werkgelegenheid en een grotere sociale samenhang.

Daartoe moet een volledig en ambitieus tienjarenprogramma van hervormingen van de arbeids-, kapitaal- en goederenmarkten worden toegepast en moet de geïnduceerde vooruitgang ervan worden gemeten.

In dat kader van de Lissabonstrategie vergaderde de Europese Raad in Brussel op 25 en 26 maart 2004 ter gelegenheid van zijn vierde jaarlijkse voorjaarsbijeenkomst; de Raad boog zich daar over de verwezenlijkingen van de Europese Unie op economisch en sociaal vlak en inzake leefmilieu.

Dit onderzoek gebeurde voor de eerste maal op basis van de beperkte lijst van de 14 structurele indicatoren betreffende de volgende thema's :

1. Algemene economische toestand
2. Tewerkstelling
3. Innovatie en onderzoek
4. Economische hervorming
5. Sociale samenhang
6. Milieu¹¹.

Deze beperkte lijst werd opgemaakt in overleg met de Raad. Zij maakt een beknoptere presentatie en betere evaluatie van de bereikte resultaten in vergelijking met de doelstellingen van Lissabon mogelijk. Gelet op de recente rationalisering van de in het ruimere kader van de Lissabonstrategie vastgelegde procedures wordt de lijst gedurende drie jaar bevroren.

De Lentetop 2004 leidde de Europese Unie binnen in het vijfde jaar van de toepassing van de Lissabonstrategie. Deze strategie biedt oplossingen voor gemeenschappelijke problemen en is bovendien een essentieel instrument om het uitbreidingsproces te ondersteunen en de beste praktijken en ervaringen in de hele Unie te delen.

Conclusies van de Lentetop van Brussel, 25/26 maart 2004

De Europese Raad heeft als hoofdelementen om het Lissabonproces voort te zetten en succesvol te maken de volgende hoofdelementen herkend : ten eerste, het doen toepassen van de op Europees vlak aangenomen maatregelen via de omzetting ervan in de wetgeving van de lidstaten en, ten tweede, het voltooiën van de wetgevende werkzaamheden die voortvloeien uit de Agenda van Lissabon.

Hij heeft de klemtoon gelegd op twee prioriteiten om de noodzaak te doen uitkomen van beleid dat meer groei en banen meebrengt : enerzijds duurzame groei en anderzijds meer en betere banen.

1. Duurzame groei

- i) gezond structureel macro-economisch klimaat
  - de EU moet haar potentiële groei verwezenlijken door meer naar buiten open te staan en door het proces van interne hervormingen te versnellen
  - de lidstaten moeten een gezonde budgettaire positie behouden in overeenstemming met het Stabiliteits- en Groeipact
  - de Raad vraagt de lidstaten nadrukkelijk ervoor te waken dat de overheidsfinanciën op lange termijn draaglijk blijven. Dit dient inzonderheid te gebeuren, enerzijds door beperking van de overheidsschuld en de hervorming van het stelsel van de gezondheidszorgen en de pensioenen en anderzijds door bevordering van de werkgelegenheid, rekening houdend met het probleem van de veroudering van de bevolking.

ii) concurrentievermogen en innovatie

de Raad herkent vier prioriteiten om het concurrentievermogen van de Europese ondernemingen te versterken :

¹¹ Dit gebied werd toegevoegd naar aanleiding van de Europese Raden van Stockholm en Göteborg.

- de interne markt aanvullen
  - betere regulering
  - onderzoek en ontwikkeling stimuleren
  - betere werking van de instellingen.
- iii) centrale rol van de sociale samenhang
- de strategieën tegen sociale uitsluiting en voor armoedebestrijding versterken.
- iv) het variabele milieu
- productie en consumptie bevorderen die het milieu eerbiedigen
  - de energiedoeltreffendheid verbeteren en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen aanmoedigen
  - het Protocol van Kyoto naleven
  - het Actieplan van de milieutechnologieën uitvoeren en zorgen voor het snel implementeren ervan.

2. Meer en betere banen

Dit is volgens de bewoordingen zelf van de Raad de dringendste bekommernis vóór de volgende Lentetop.

In het kader van de globale tewerkstellingsstrategie, het Kok-rapport en de Grote oriënteringen van het economisch beleid (GOEB), worden de lidstaten verzocht hun aandacht te vestigen op vier uitdagingen op structureel gebied : het aanpassingsvermogen, meer mensen aantrekken naar de arbeidsmarkt, de arbeidskwaliteit verbeteren en investeren in human resources om de doelstellingen van Lissabon te bereiken.

Een ander aspect heeft betrekking op het vrije verkeer van de werknemers om de mobiliteit te bevorderen. Het gaat in de eerste plaats om de Europese Verzekeringskaart evenals om de onderlinge

erkenning van de kwalificaties in de Europese Unie waarover tegen juni 2004 een politiek akkoord moet worden bereikt.

Richtlijn 1408/71 moet bijgevolg worden herzien en gemoderniseerd om de procedure van erkenning van de sociale-zekerheidsrechten van de werknemers die zich in de Unie verplaatsen, te vereenvoudigen.

3. Partnerschap opbouwen om te hervormen

De sociale partners, de burgerlijke maatschappij en de overheid bij de hervorming betrekken om het Lissabonproces opnieuw dynamiek te geven.

De Lentetop 2005

Op de volgende lentetop zal de Raad in de helft van het Lissabonproces een evaluatie doen vanuit het oogpunt van de bekomen resultaten en de uitbreiding.

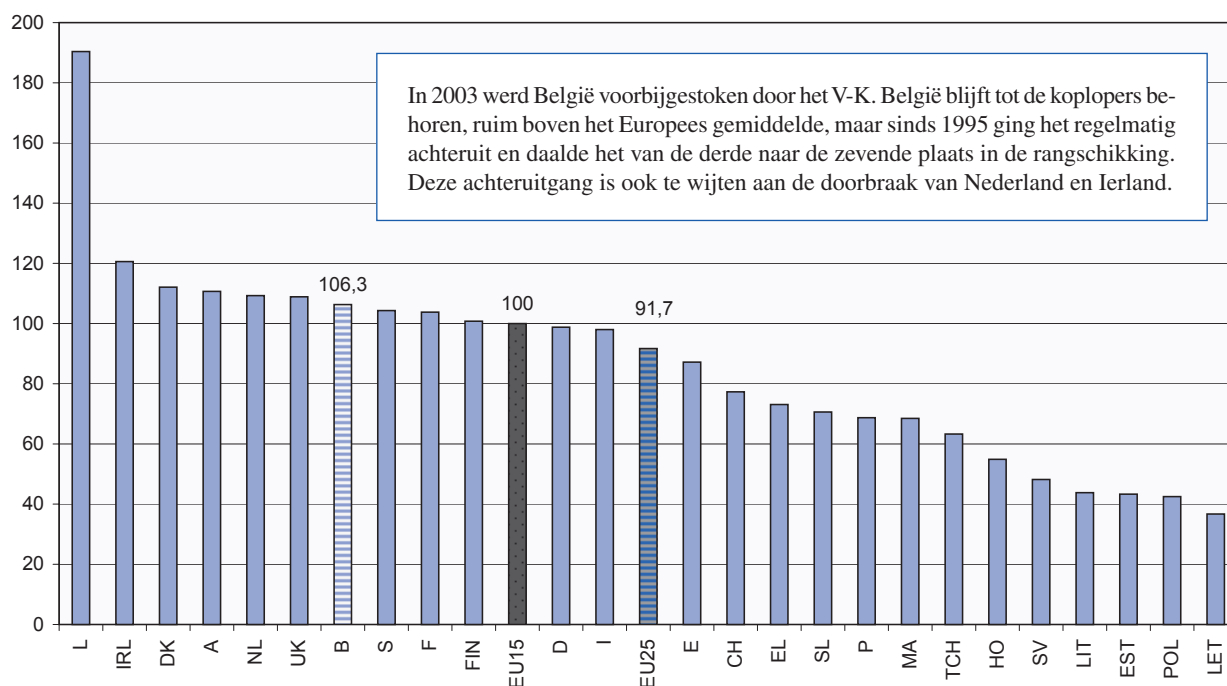
Het engagement van België voor de toepassing van de in Lissabon bepaalde strategie is zeer groot; dit proces beïnvloedt dan ook in ruime mate de Belgische aanpak van het economisch, het sociaal en het milieubeleid.

Het geheel van de in aanmerking genomen indicatoren heeft reeds zijn nut bewezen om de vooruitgang van de economische hervorming in Europa te onderzoeken. Het is dus aanbevolen de grootste zorg te besteden aan hun productie en het gebruik ervan te intensiveren om het nationale, regionale of overige beleid in ons land te evalueren.

Wij stellen hier een selectie voor van die indicatoren met het doel de Belgische positie te situeren, niet alleen ten opzichte van zijn directe burens en partners in de Europese Unie, maar ook ten opzichte van de nieuwe lidstaten van de uitgebreide Unie (sedert mei 2004).

II.6.1 Indicatoren van het algemeen economisch klimaat

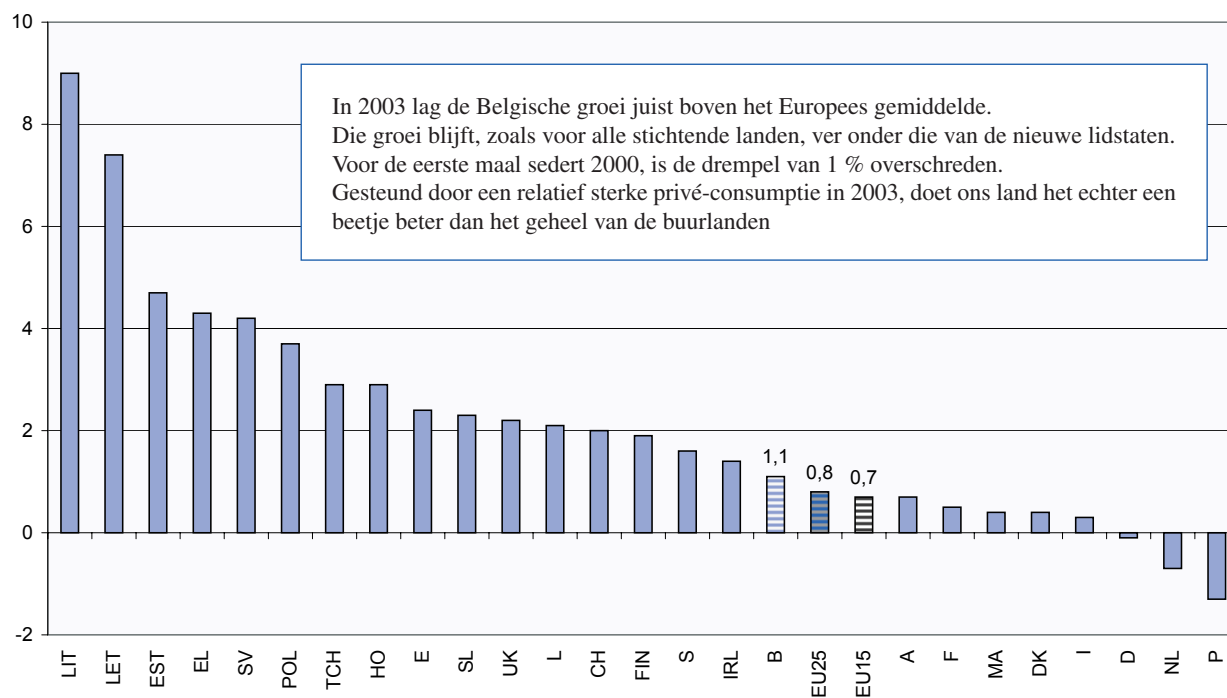
Grafiek 44. BBP per inwoner (KKS, EU15=100) in 2003(p)

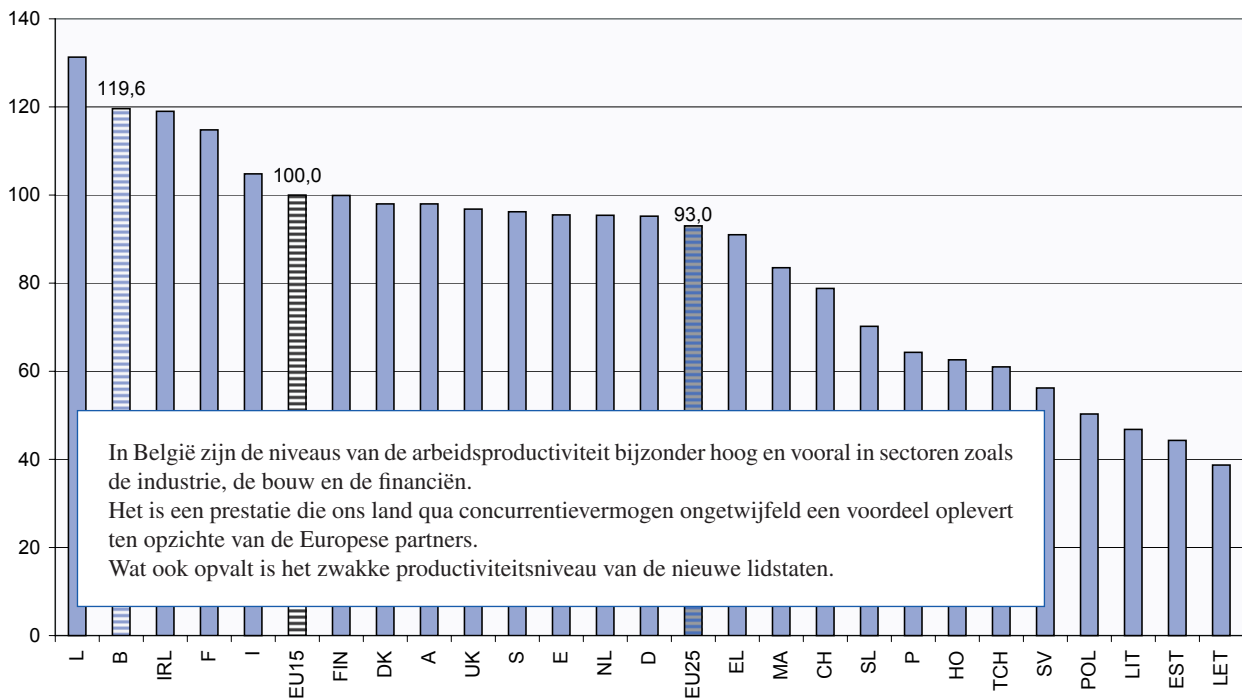
(p) : voorlopig

Bron : Eurostat.

Grafiek 45. BBP-groei in vaste prijzen in 2003

Bron : Eurostat.

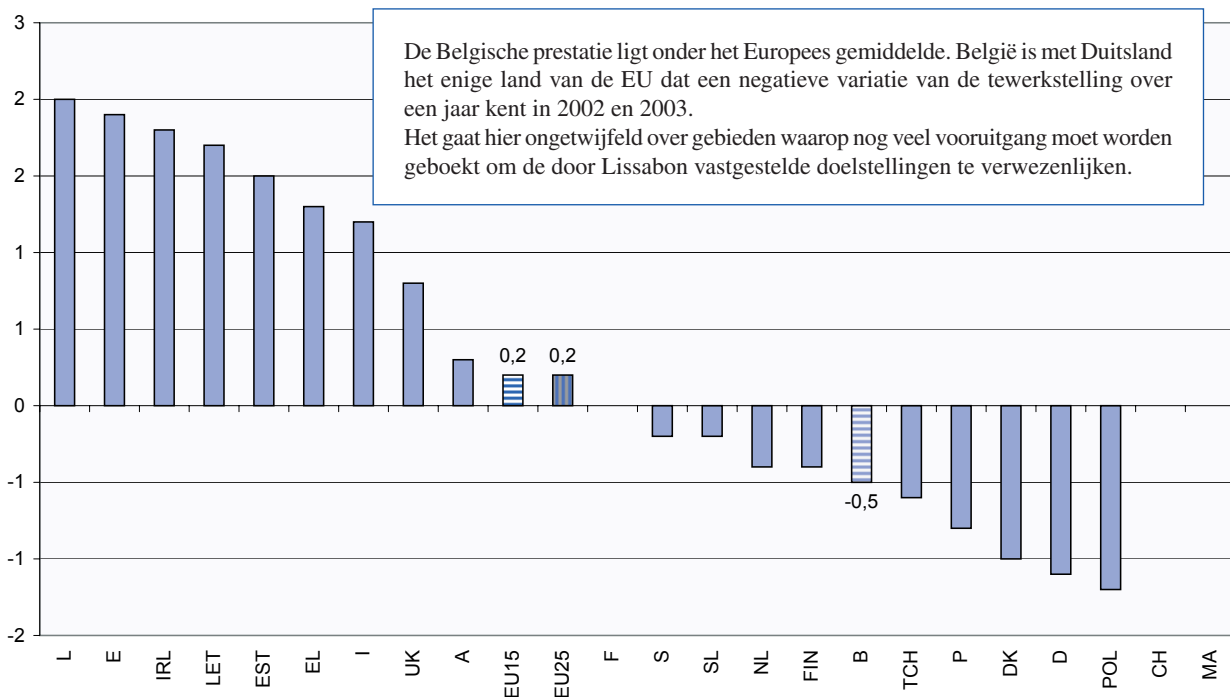
Grafiek 46. Productiviteit van de arbeidskrachten in 2003(p)

(p) : voorlopig

Bron : Eurostat.

Grafiek 47. Groei van de totale geharmoniseerde tewerkstelling in 2003

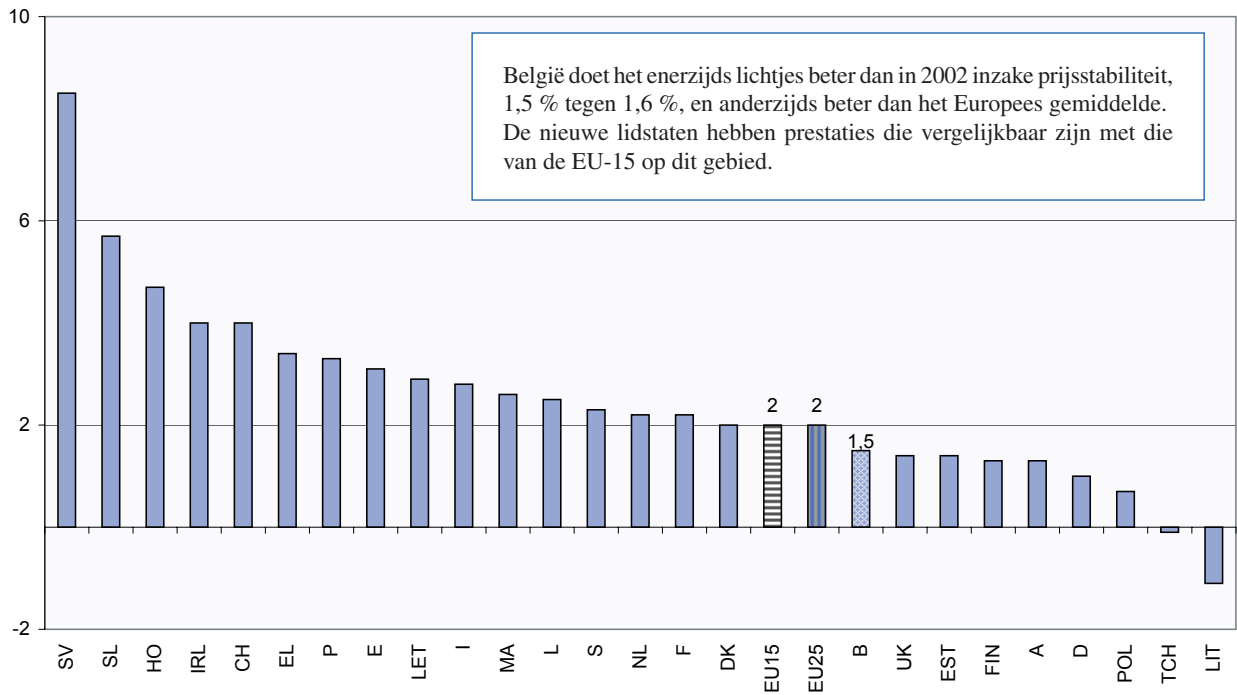
(in %, t/t-1)

Bron : Eurostat.

Grafiek 48. Inflatiepercentage in 2003

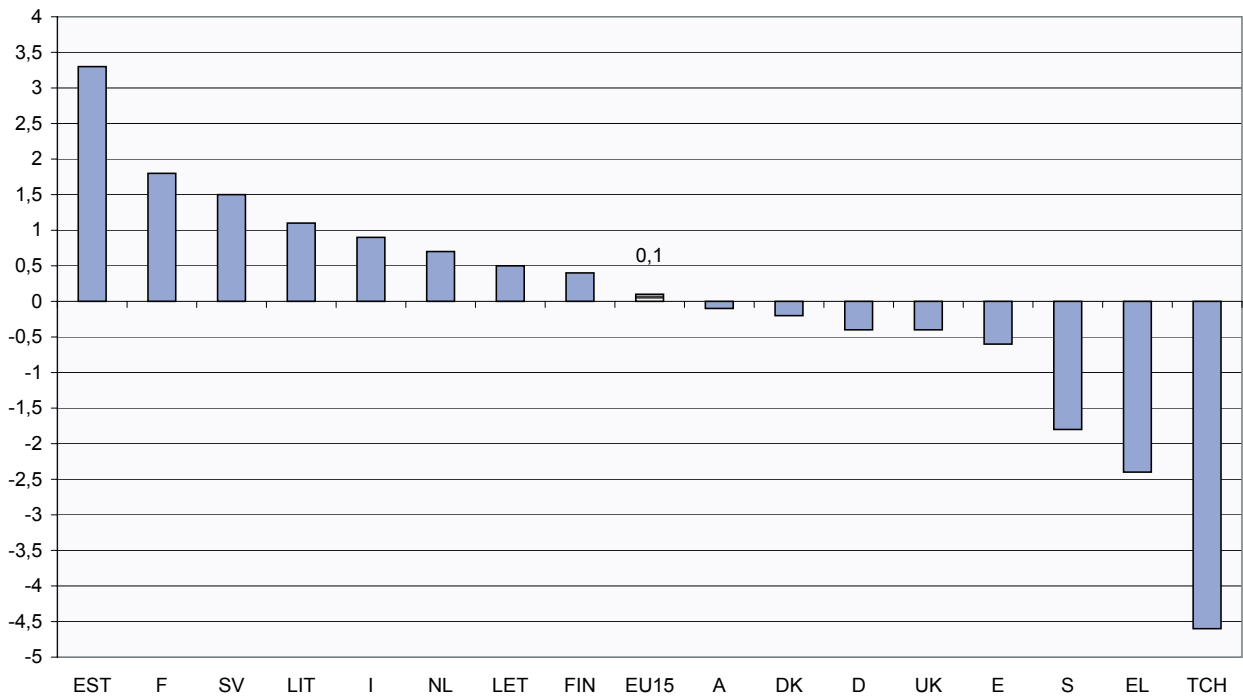
(jaarlijkse wijziging in %)

Bron : Eurostat.

Grafiek 49. Groei van de loonkosten per eenheid in 2003

(in %)

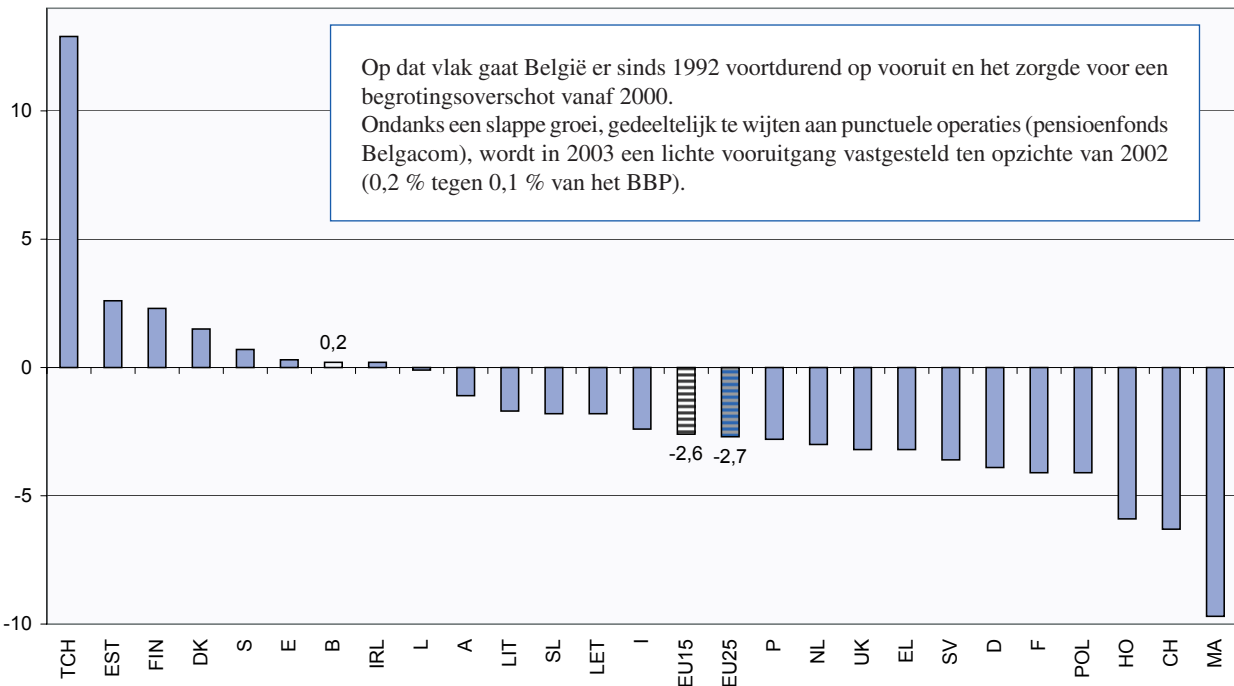

Het gegeven voor België is niet beschikbaar.

Bron : Eurostat.

Grafiek 50. Overheidssaldo – Netto financieringsbehoeften/-capaciteit van de geconsolideerde sector van de openbare besturen in 2003

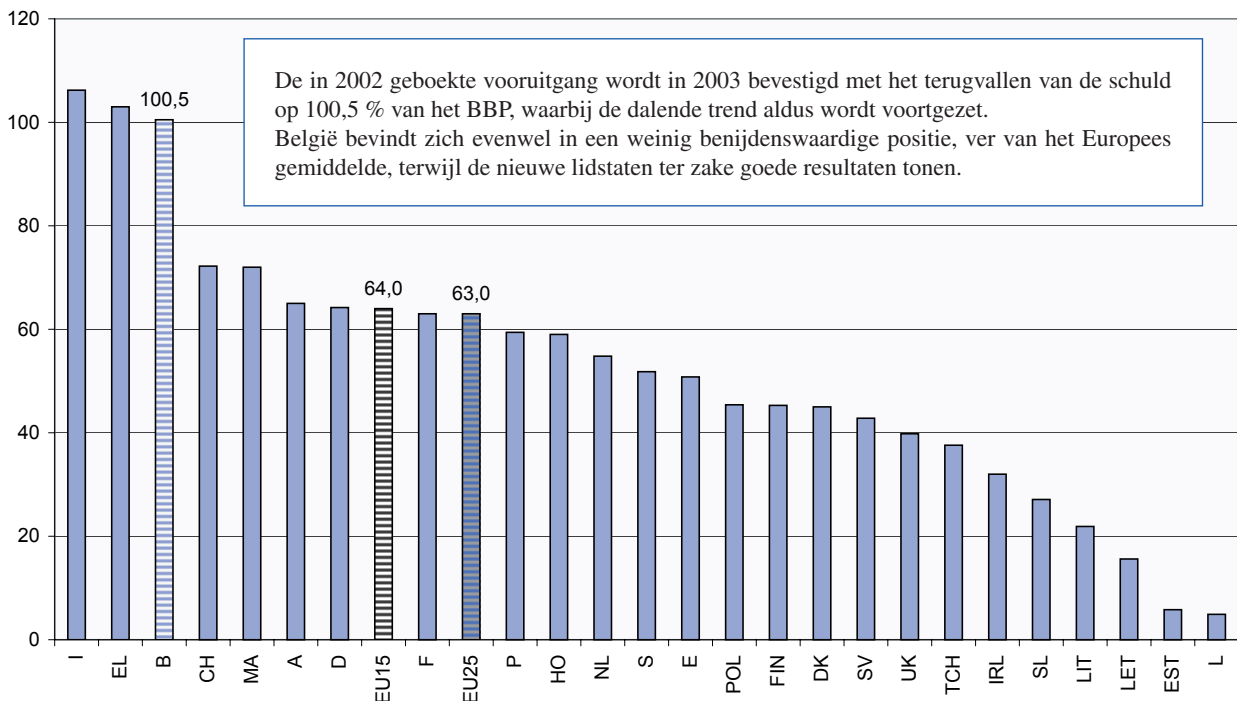
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 51. Geconsolideerde brutoschuld van de openbare besturen in 2002

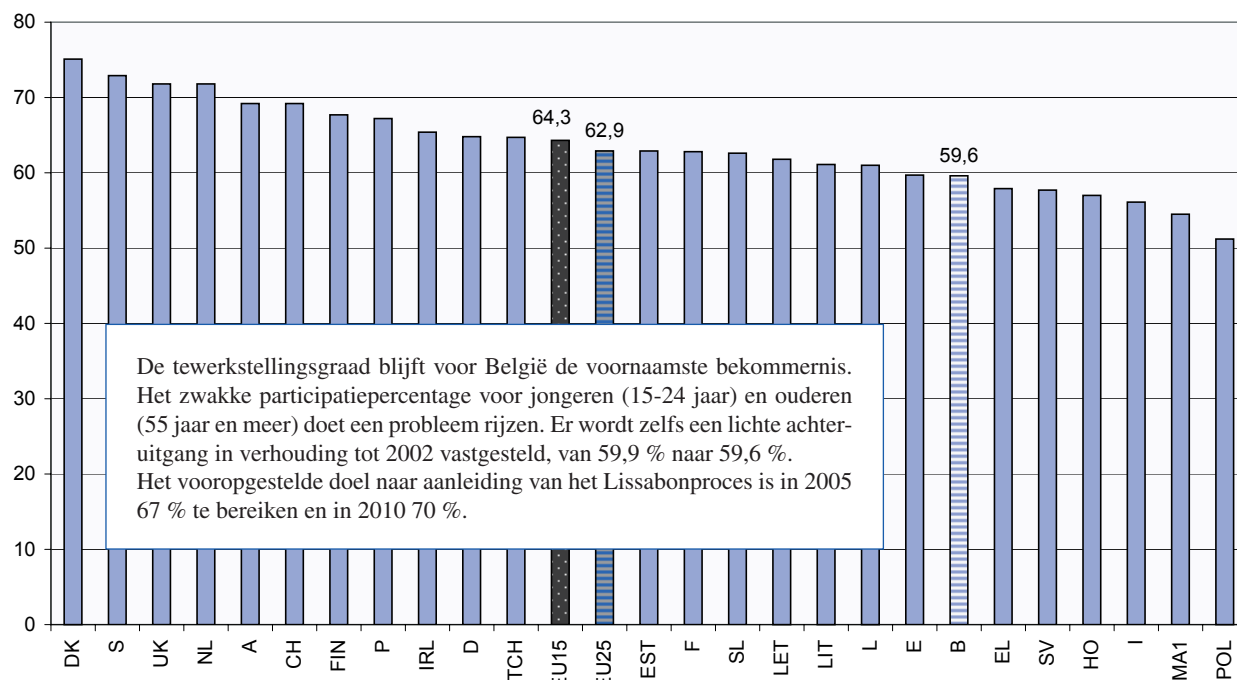
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

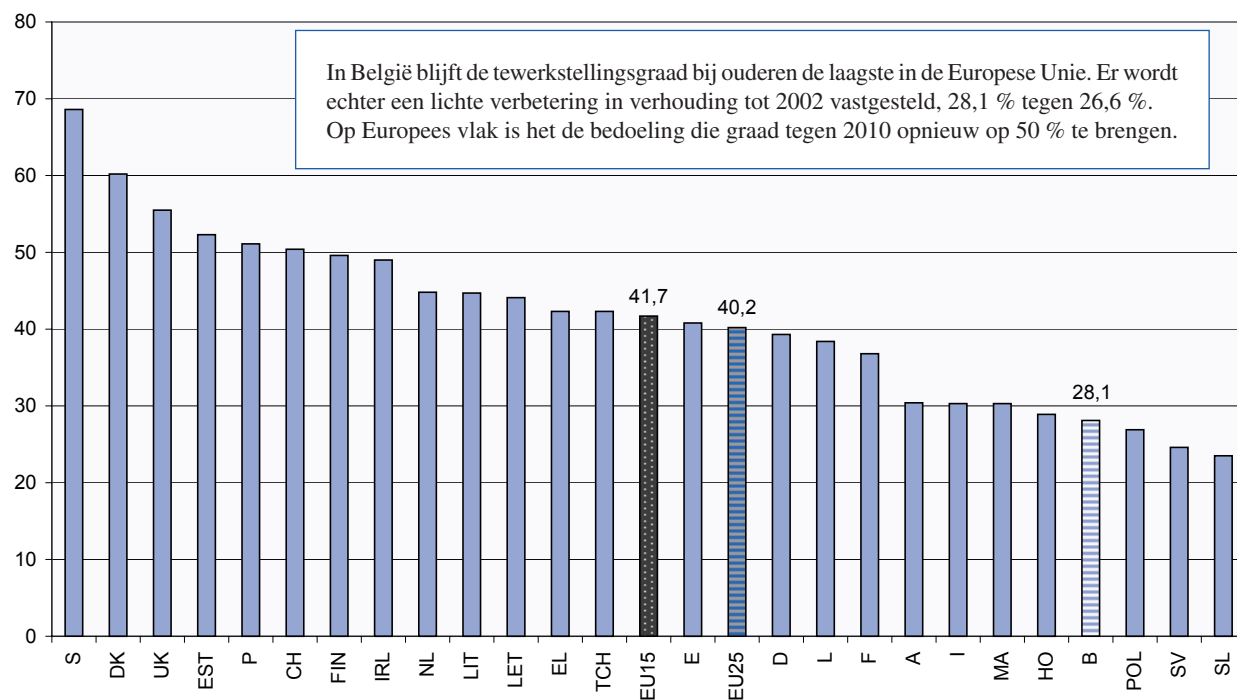
II.6.2 Tewerkstelling

Grafiek 52. Tewerkstellingsgraad (15-64 jaar in % van de bevolking van dezelfde leeftijd) in 2003

Bron : Eurostat.

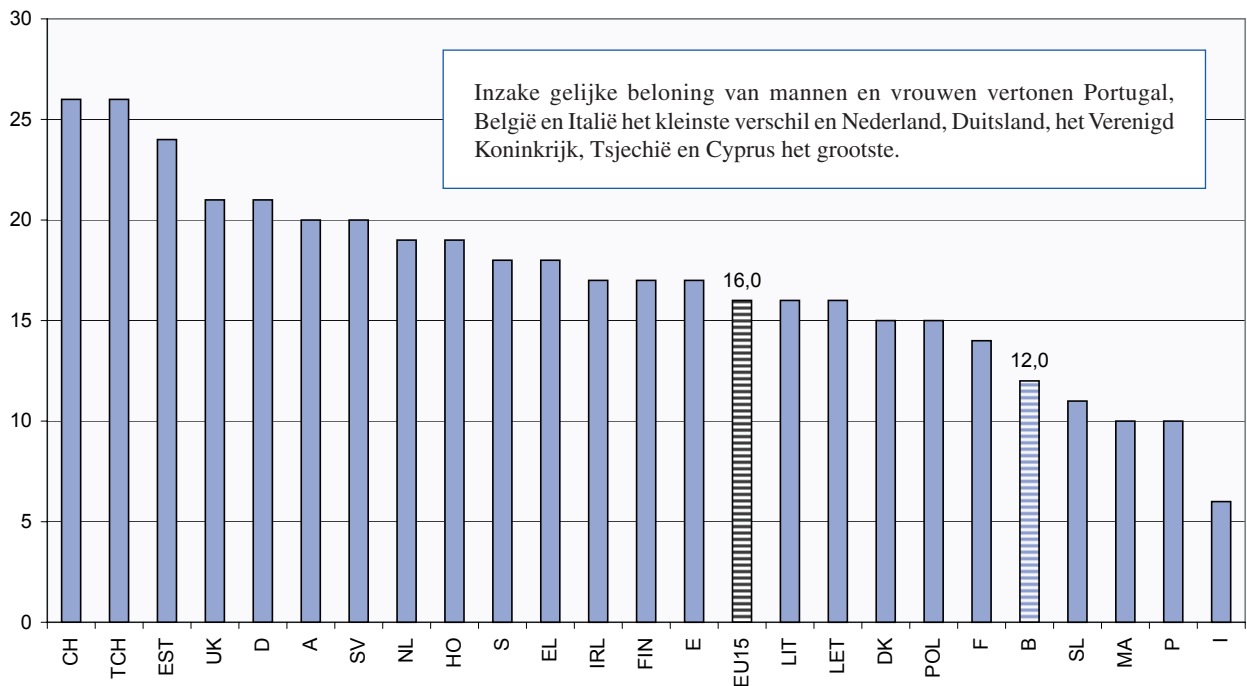
Grafiek 53. Tewerkstellingsgraad van ouderen (55-64 jaar in % van de bevolking van dezelfde leeftijd) in 2003

Bron : Eurostat.

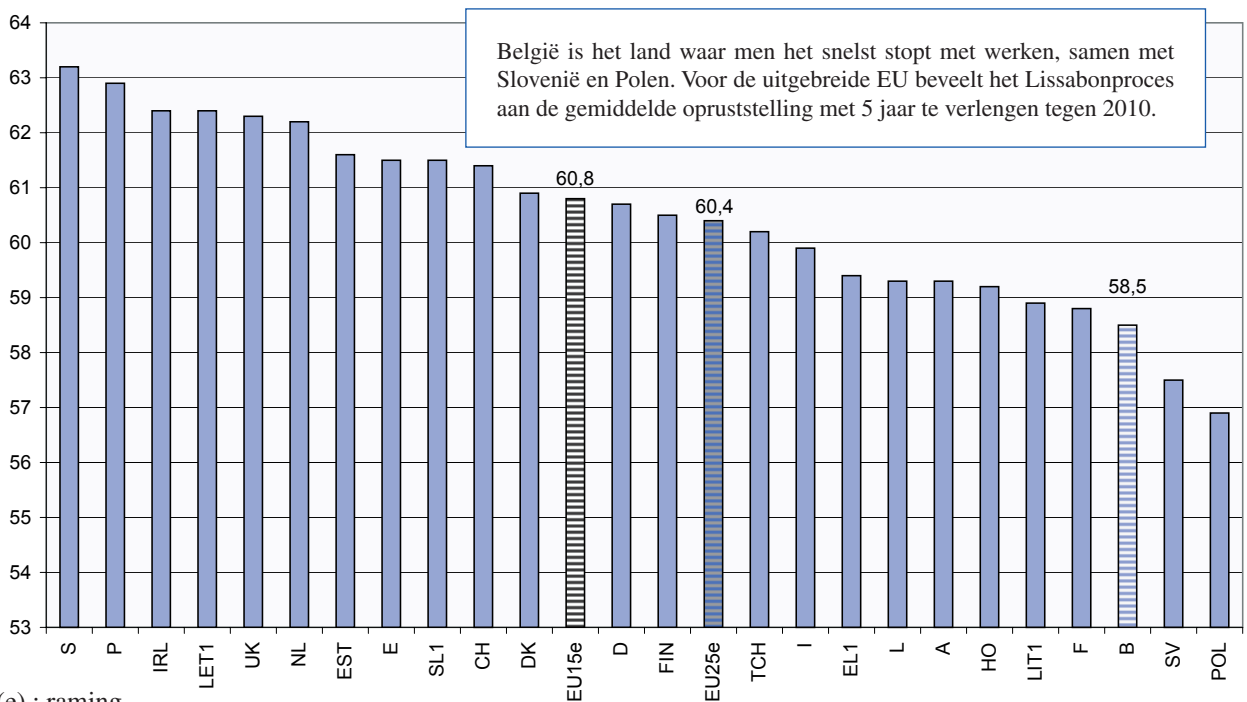

Grafiek 54. Loonverschil tussen mannen en vrouwen in 2001 (niet gezuiverd)
(in % van die van de mannen)

Bron : Eurostat.

Grafiek 55. Gemiddelde leeftijd van het uitstappen uit de arbeidsmarkt-totaal in 2002

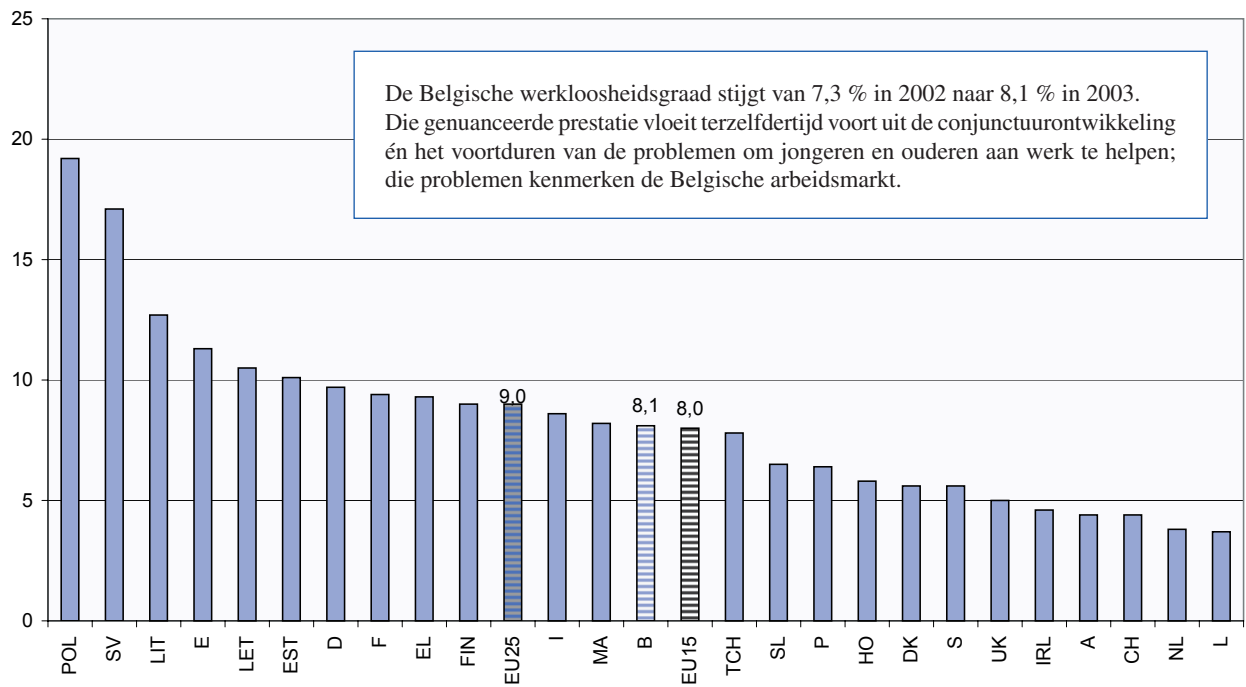
(e) : raming.

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron : Eurostat.

Grafiek 56. Totale werkloosheidsgraad in 2003

(in % van de beroepsbevolking)

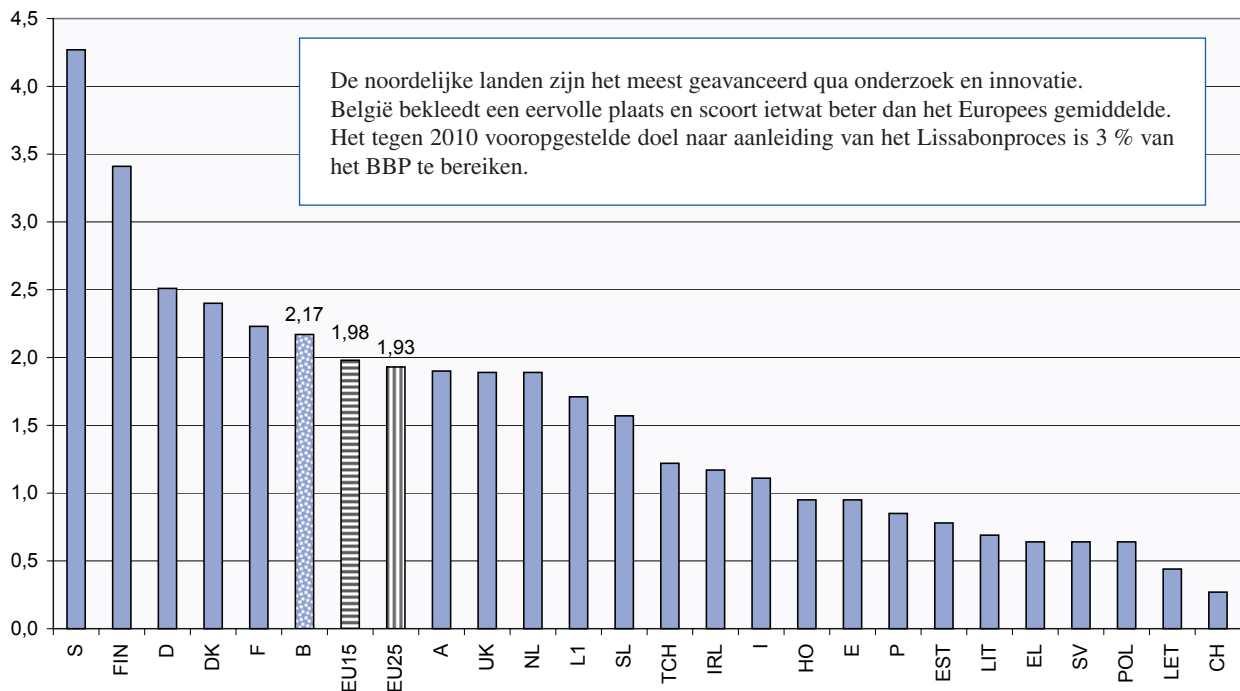

Bron : Eurostat.

II.6.3 Innovatie en onderzoek

Grafiek 57. Bruto binnenlandse uitgave R&D (DIRD) in 2001

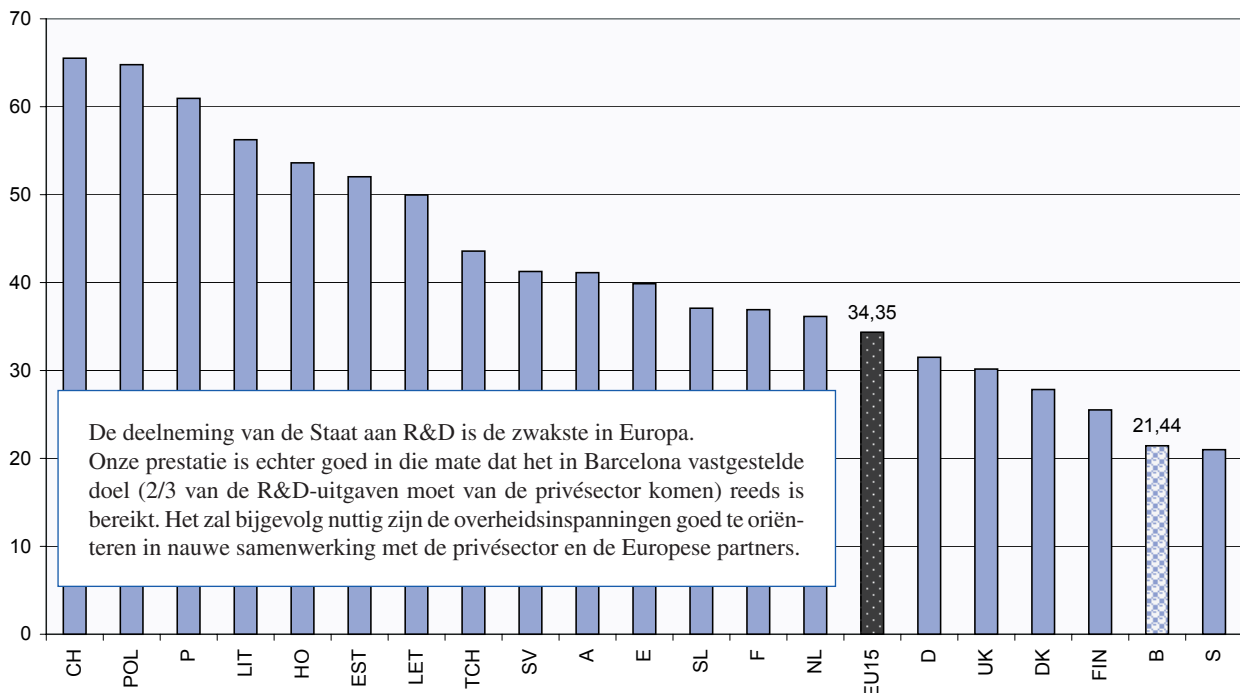
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 58. DIRD per financieringsbron - Staat - 2001

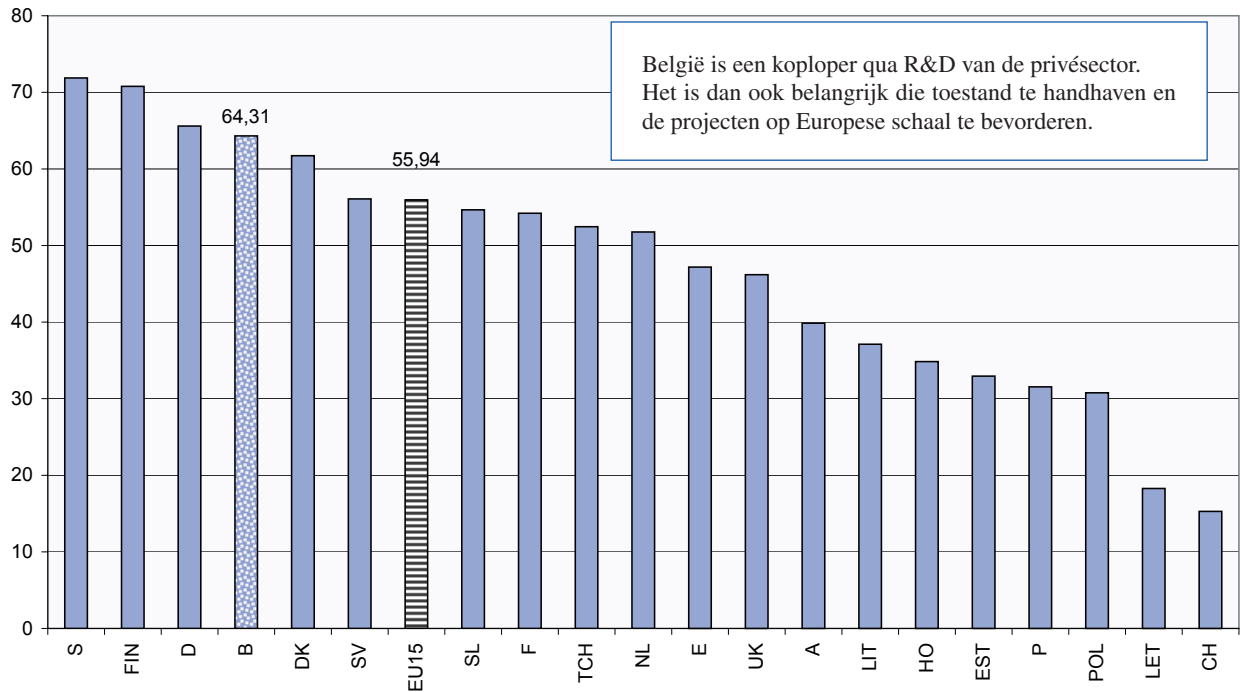
(in % van het totaal)

Bron : Eurostat.

Grafiek 59. DIRD per financieringsbron - Industrie - 2001

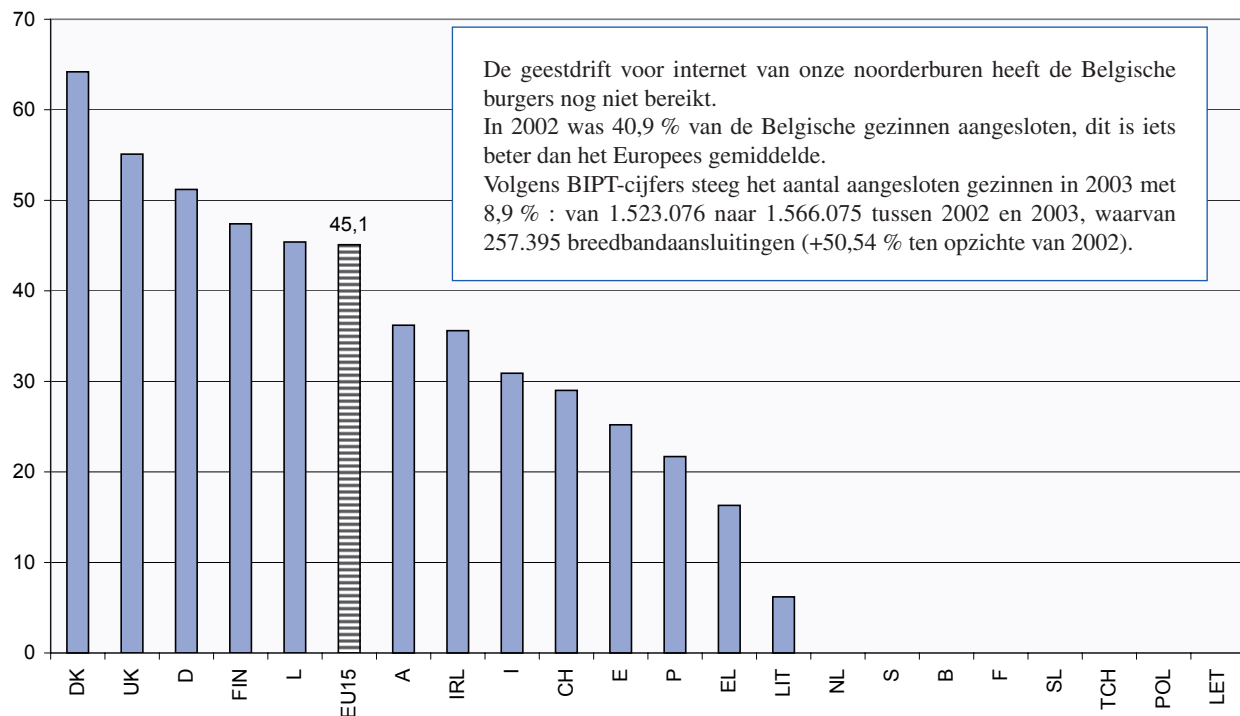
(in % van het totaal)

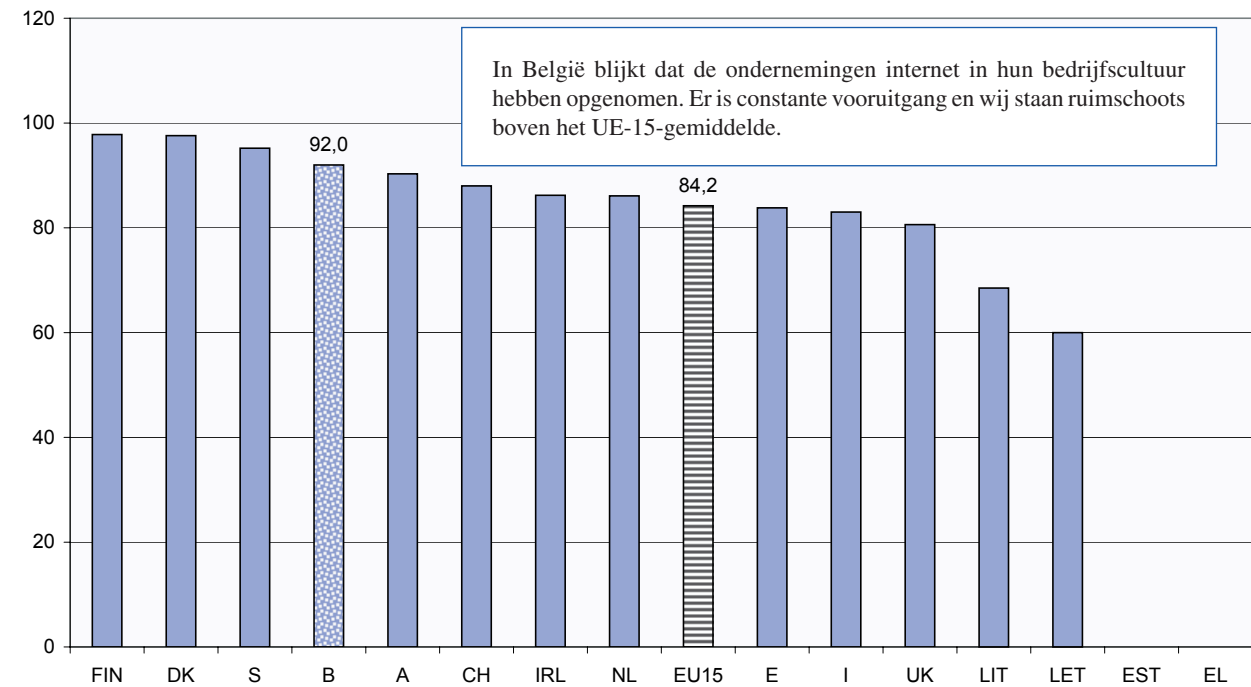
Bron : Eurostat.

Grafiek 60. Graad van internettoegang - gezinnen - 2003

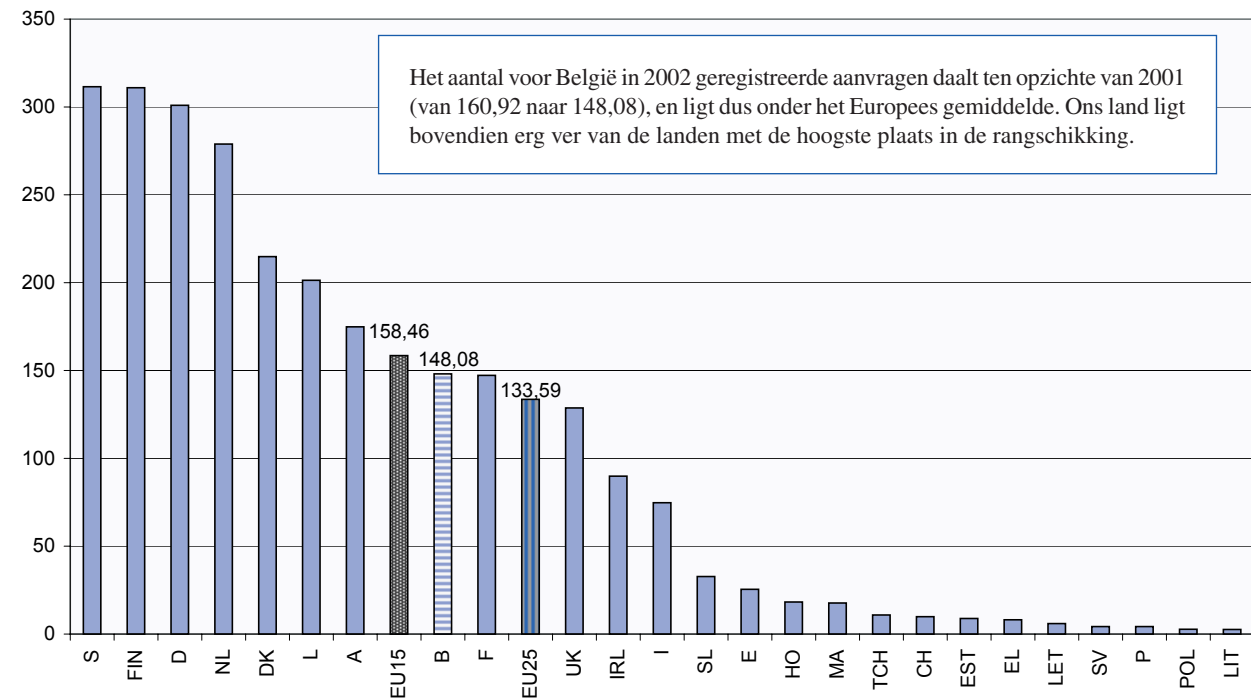
(% van de gezinnen met toegang op hun woonplaats)

Bron : Eurostat.

Grafiek 61. Graad van internettoegang - ondernemingen - 2003**(% van de ondernemingen met toegang tot het internet)**

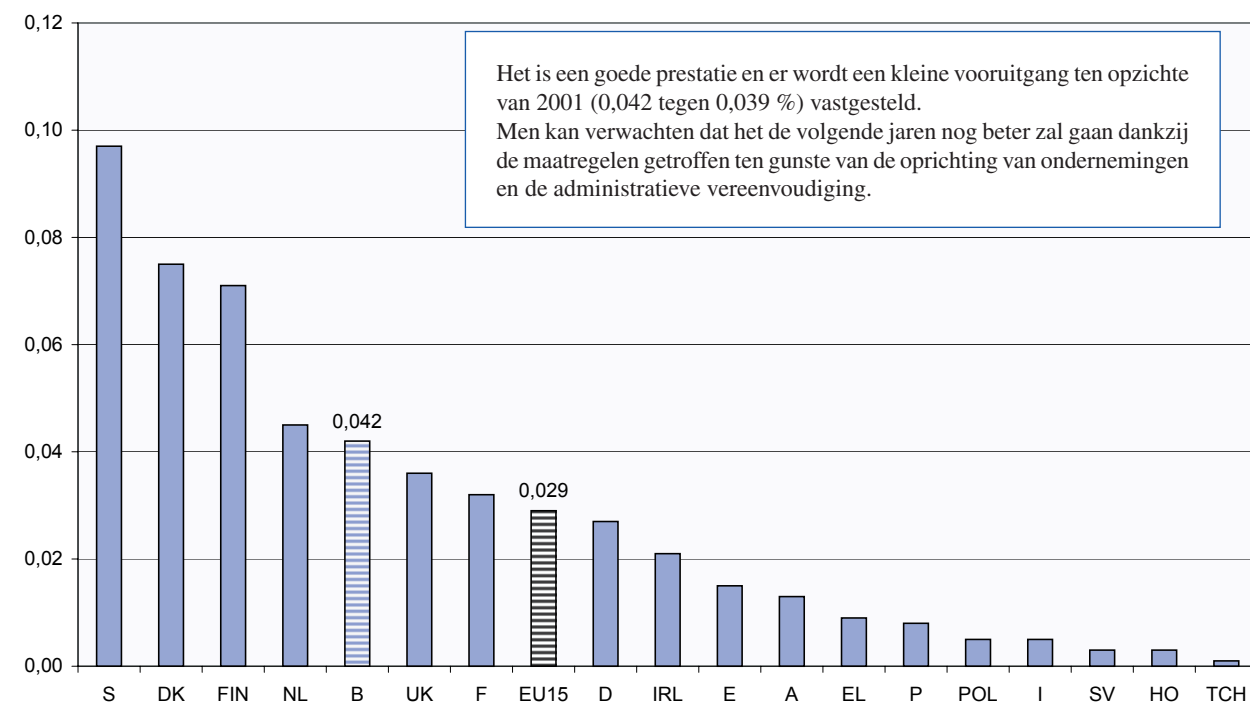
Bron : Eurostat.

Grafiek 62. EOB-octrooien (Europees Octrooibureau) - 2002**(aantal aanvragen per miljoen inwoners)**

Bron : Eurostat.

Grafiek 63. Investerings in risicokapitaal : voorafgaande fase - 2002

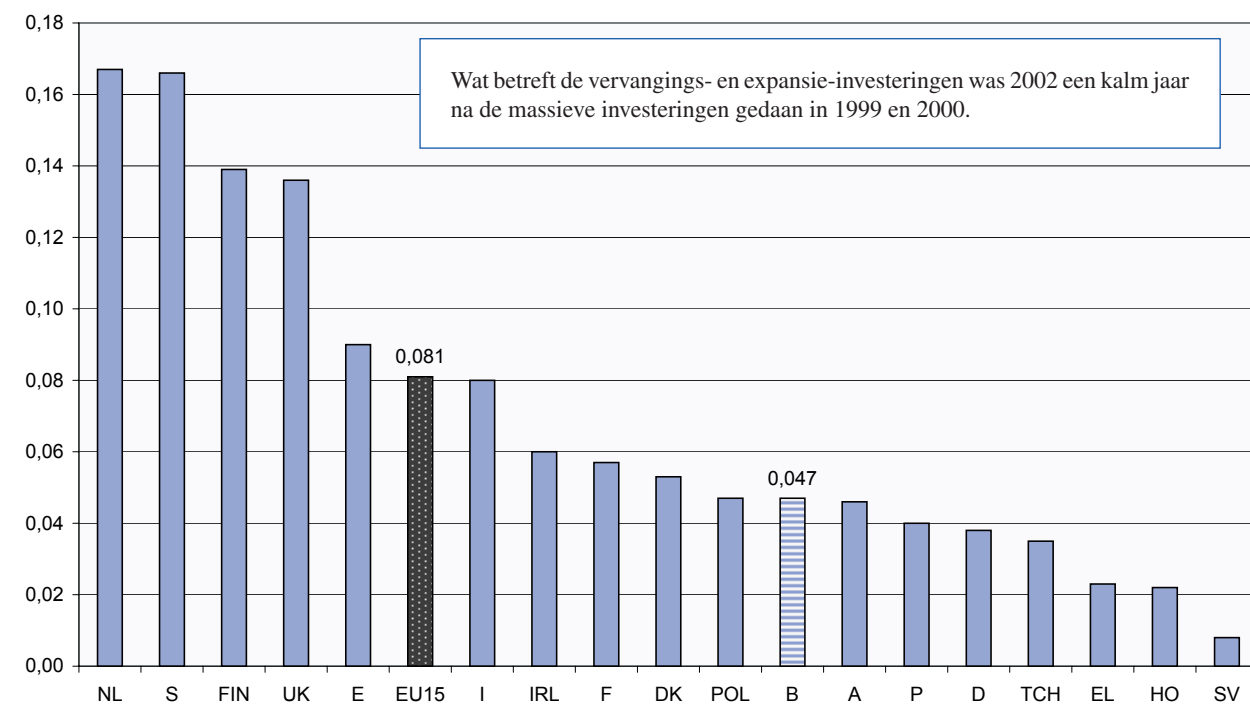
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat

Grafiek 64. Investerings in risicokapitaal : uitbreiding en vervanging - 2002

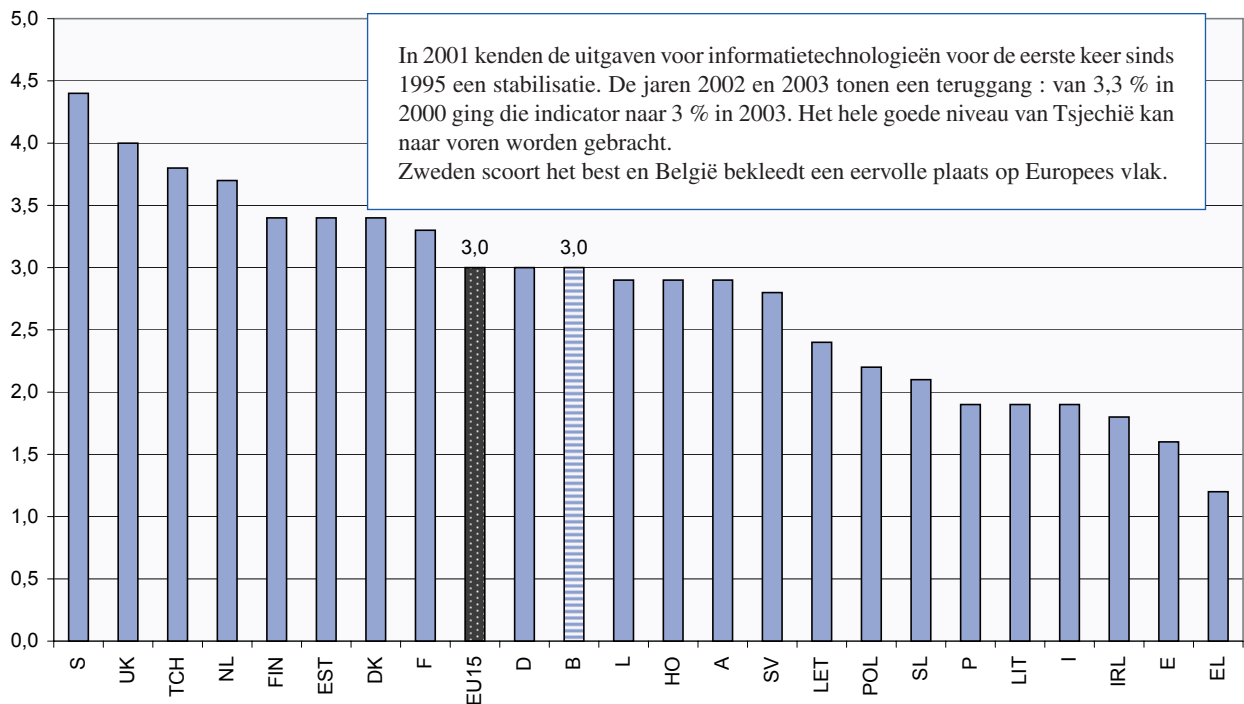
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 65. Uitgaven voor Informatietechnologieën in 2003

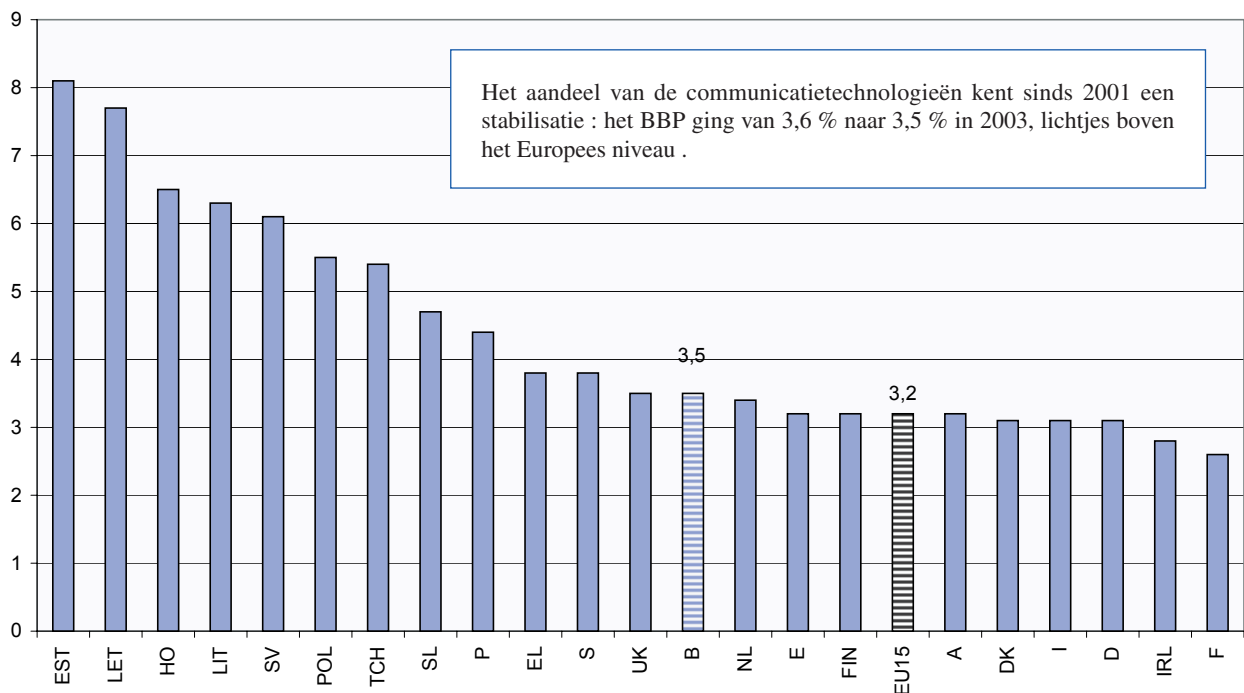
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 66. Uitgaven voor Informatietechnologieën in 2003

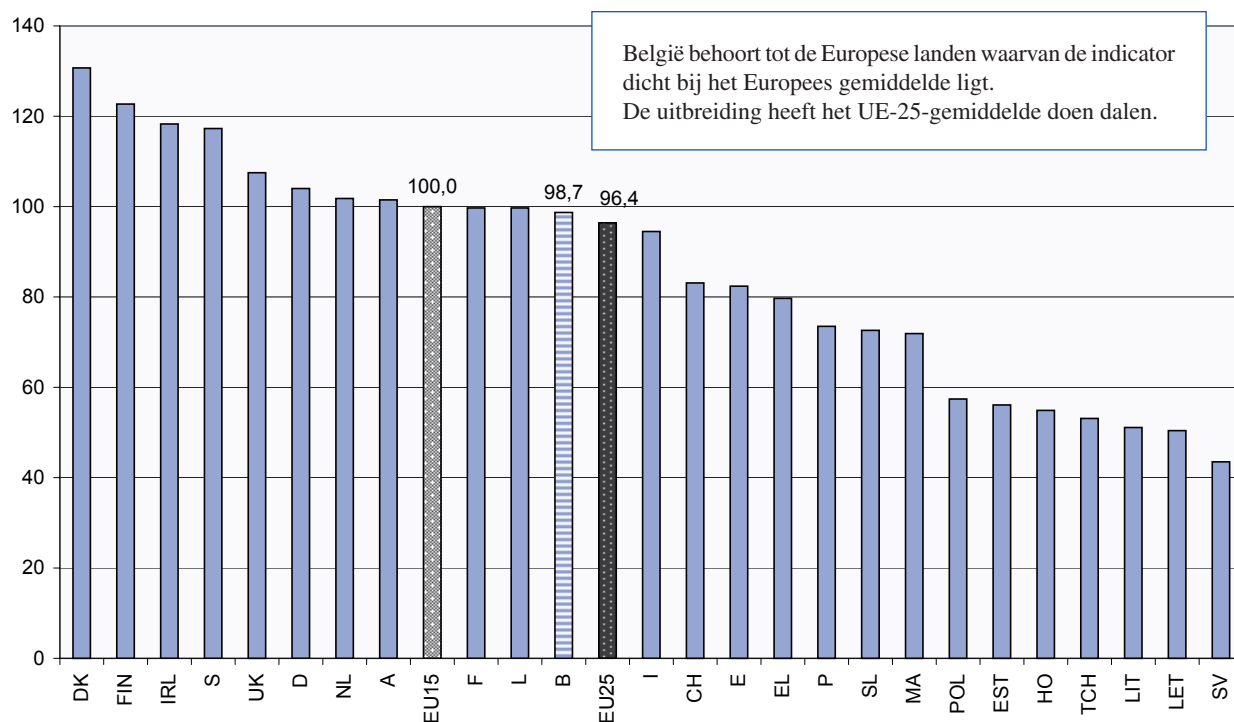
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

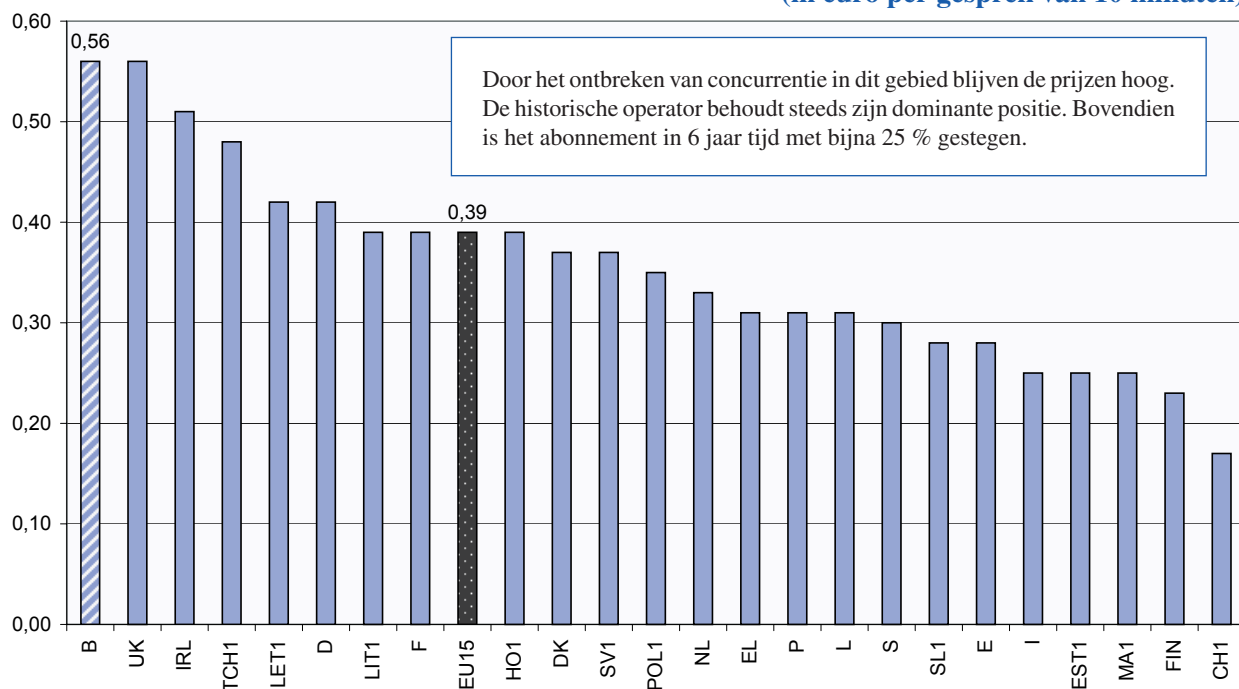
II.6.4 Economische hervorming

Grafiek 67. Vergeleken prijzen van het eindverbruik van de gezinnen met inbegrip van indirecte belastingen (EU15 = 100) in 2002

Bron : Eurostat.

Grafiek 68. Telecommunicatietarieven – lokale gesprekken in 2003
(voor B, DK en L, nationaal gesprek = lokaal gesprek)
(in euro per gesprek van 10 minuten)

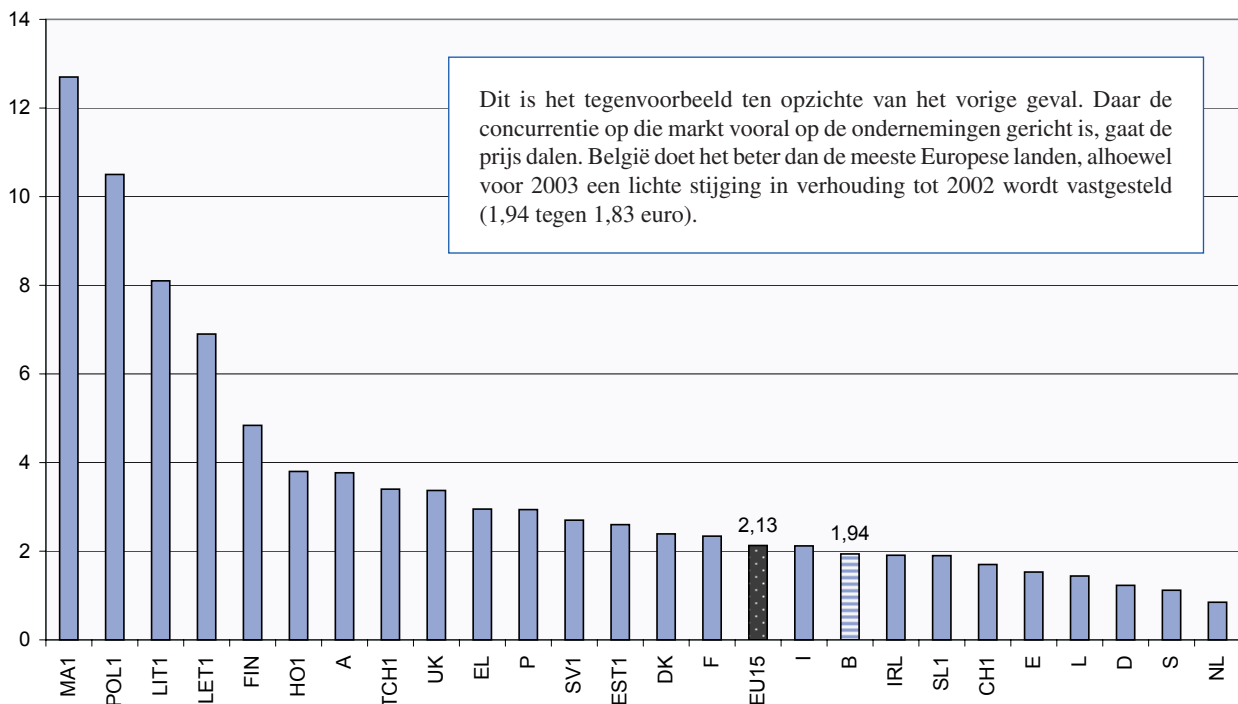

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2002.

Bron : Eurostat.

Grafiek 69. Netwerkindustrie : telecommunicatietarieven – verbinding met de VS in 2003
(in euro per gesprek van 10 minuten)

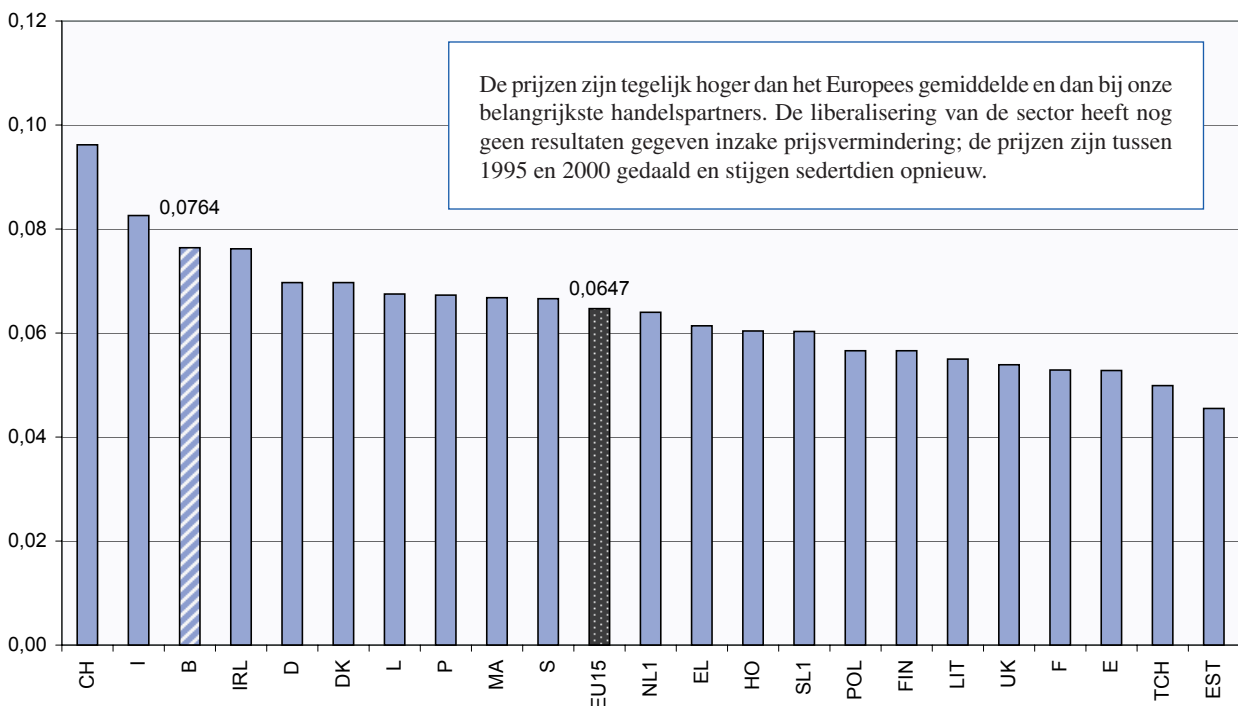

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2002.

Bron : Eurostat.

Grafiek 70 : Elektricitetsprijs – industriële gebruikers in 2003

(prijs in euro per kWh)

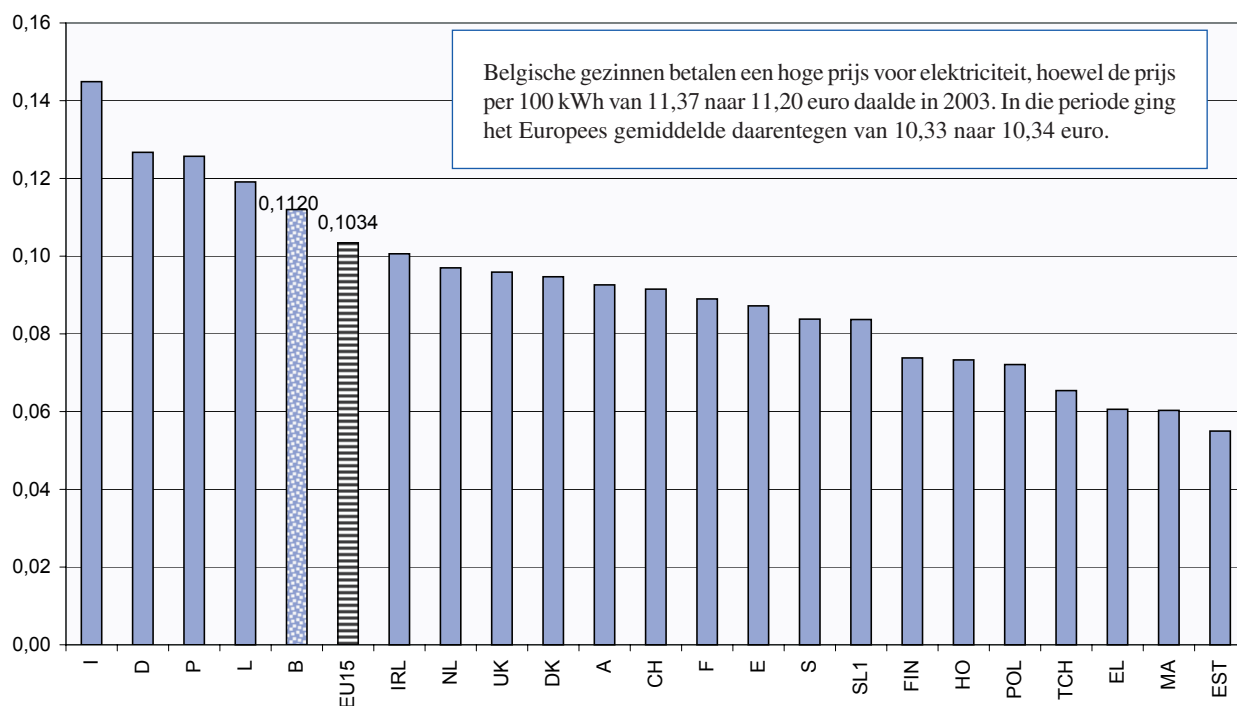

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron : Eurostat.

Grafiek 71. Elektriteitsprijs – gezinnen in 2003

(prijs in euro per kWh)

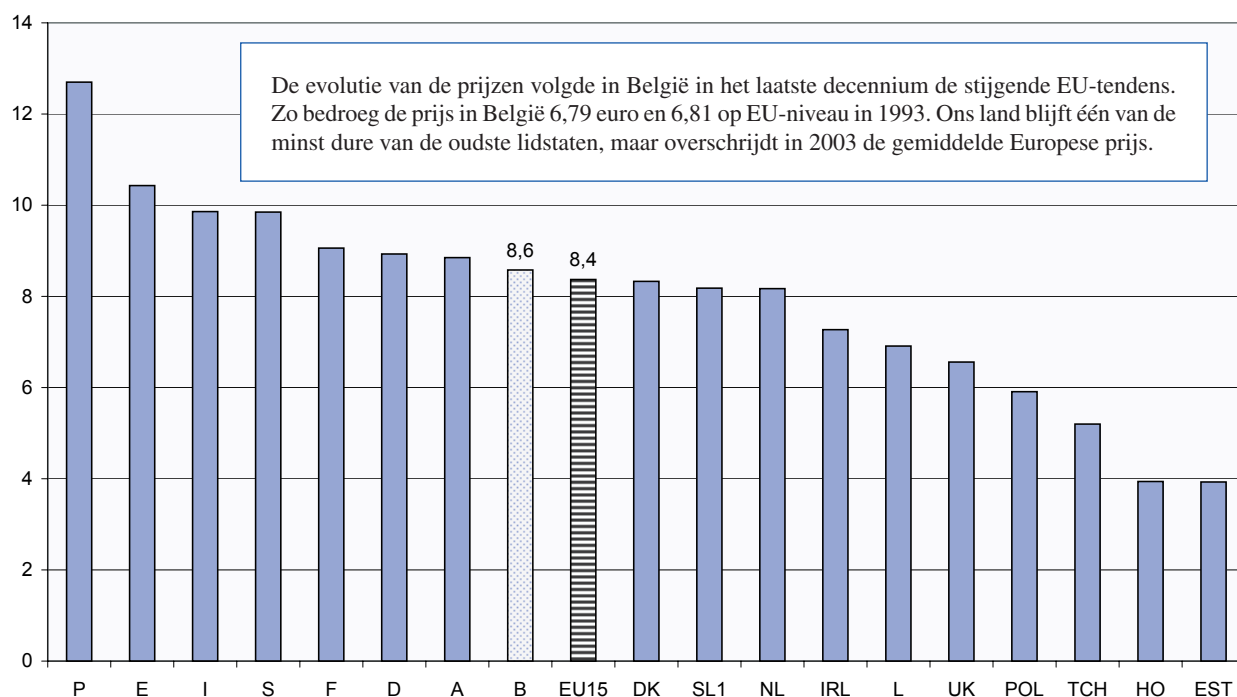

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron : Eurostat.

Grafiek 72. Gasprijs – gezinnen in 2003

(prijs in euro per gigajoule)

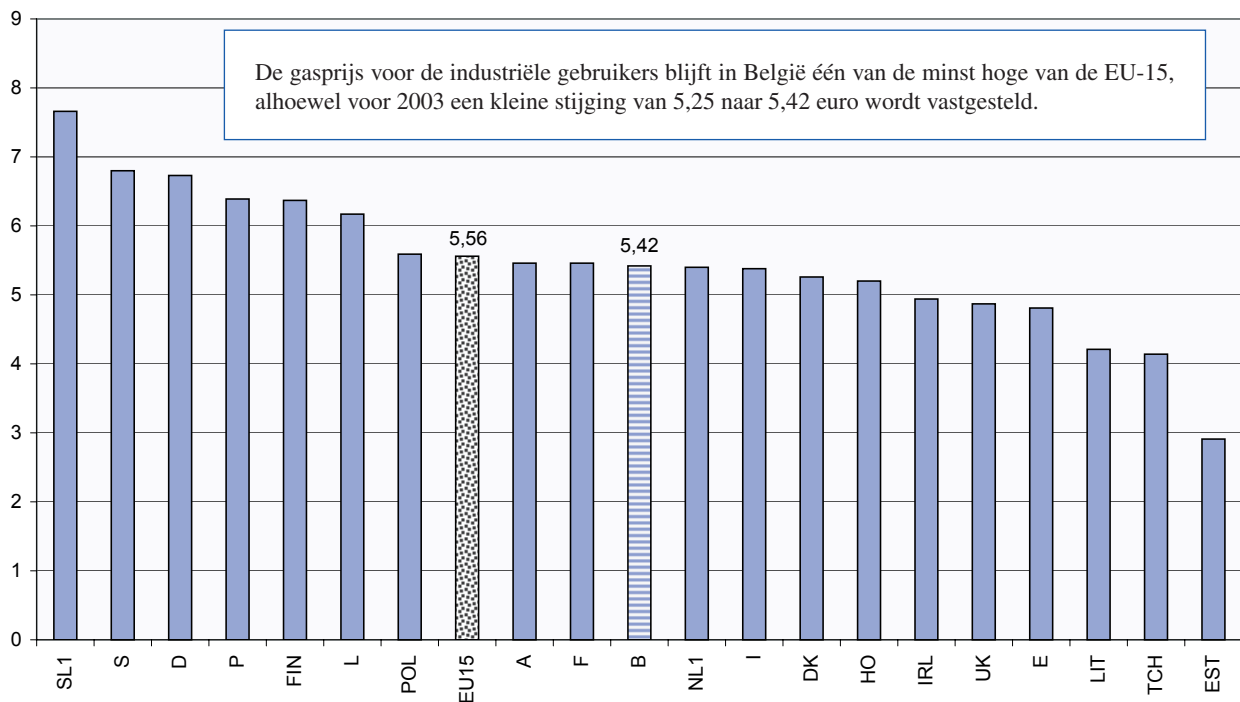

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron : Eurostat.

Grafiek 73. Gasprijs – industriële gebruikers in 2003

(prijs in euro per gigajoule)

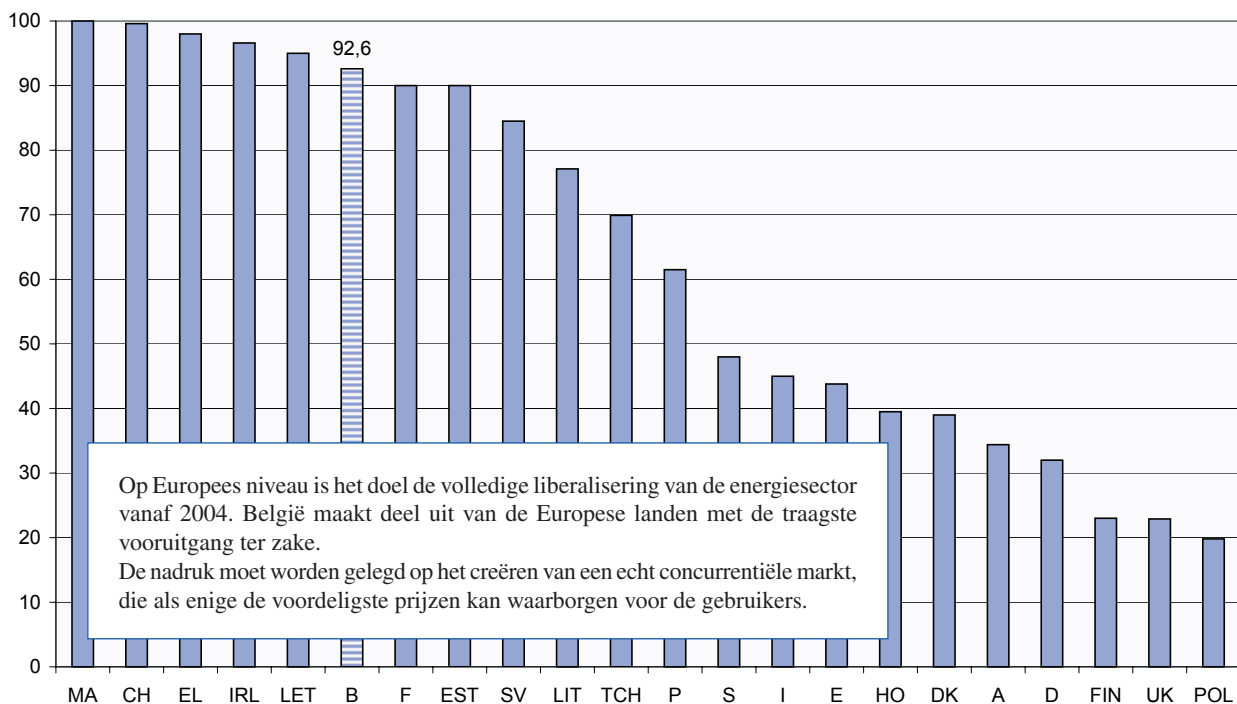

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron : Eurostat.

Grafiek 74. Marktaandeel van de grootste elektriciteitsproducent in 2001

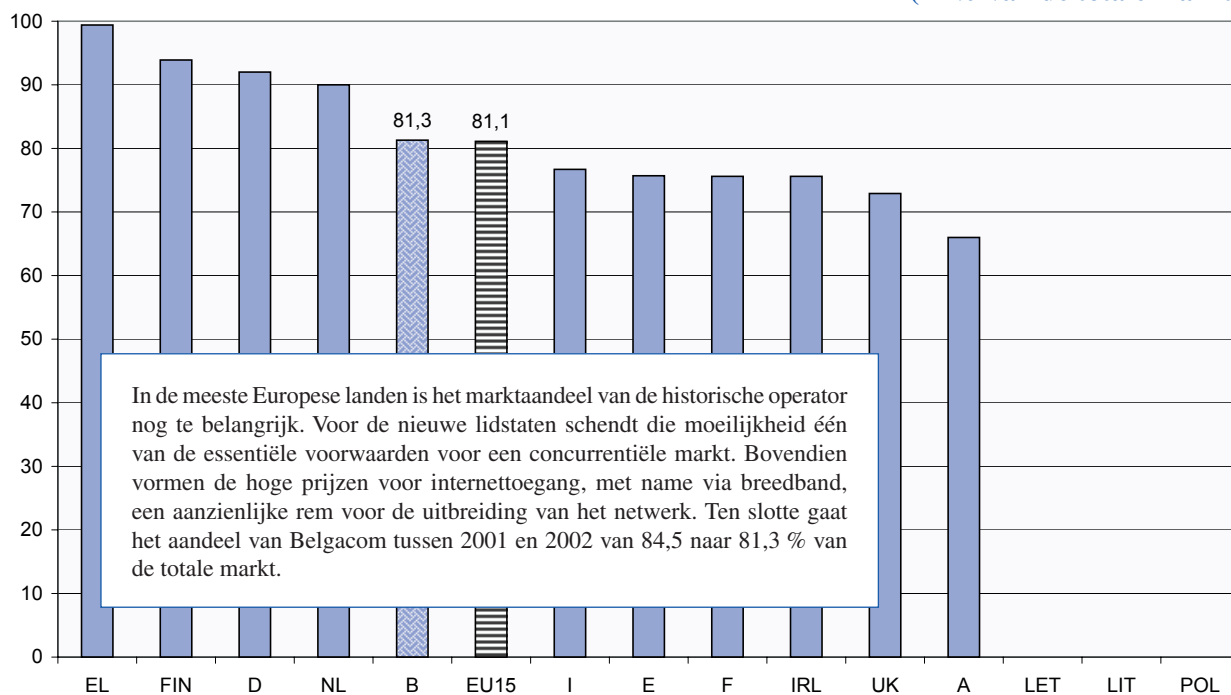
(in % van de totale markt)

Bron : Eurostat.

Grafiek 75. Marktaandeel van de historische operator in vaste telecommunicatie – lokale gesprekken - in 2002

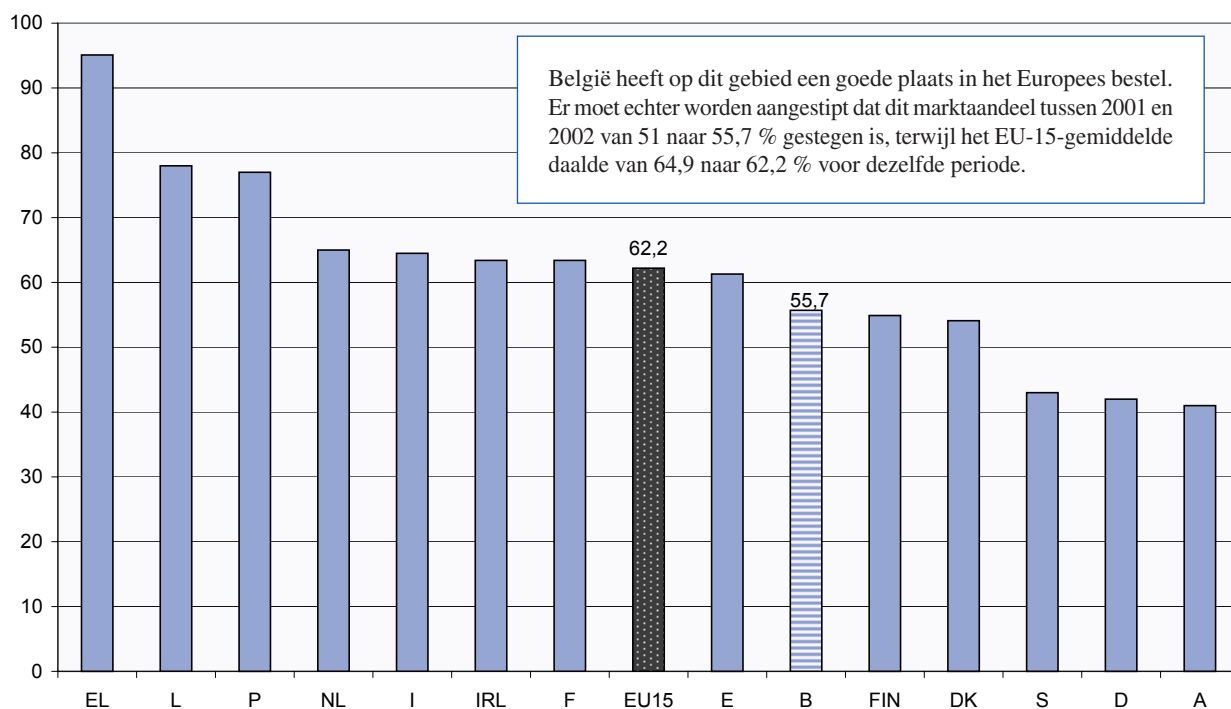
(in % van de totale markt)

Bron : Eurostat

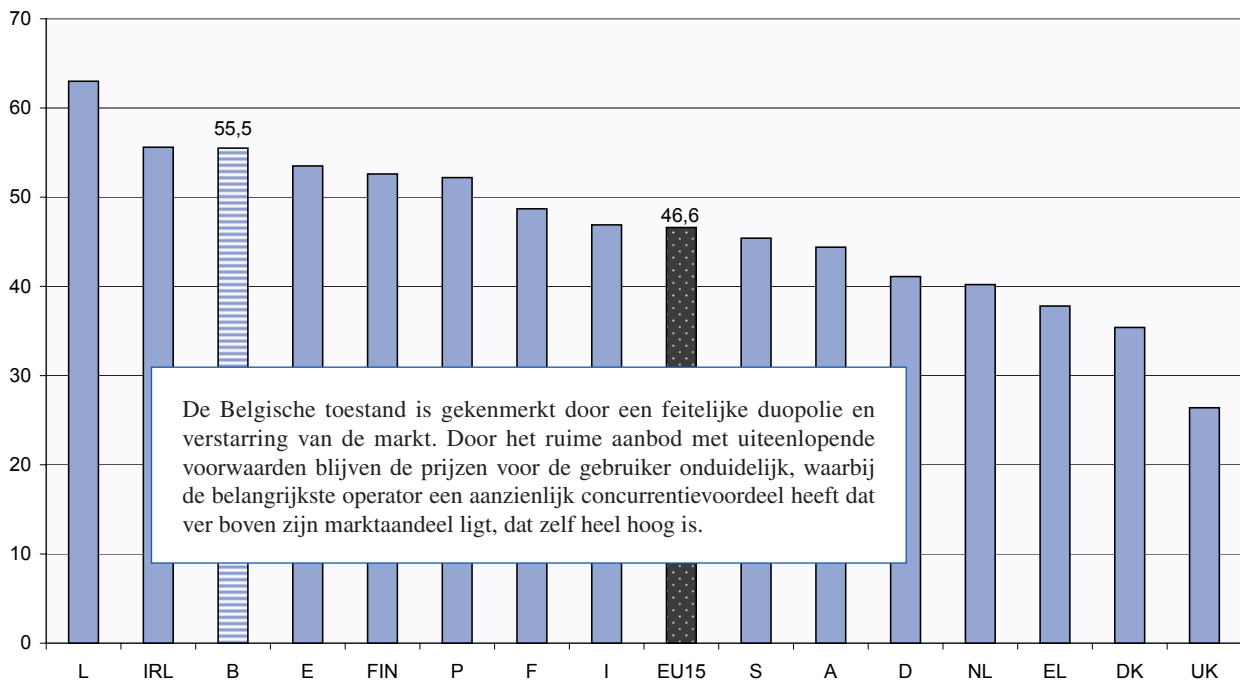
Grafiek 76. Marktaandeel van de historische operator in vaste telecommunicatie – internationale gesprekken - in 2002

(in % van de totale markt)

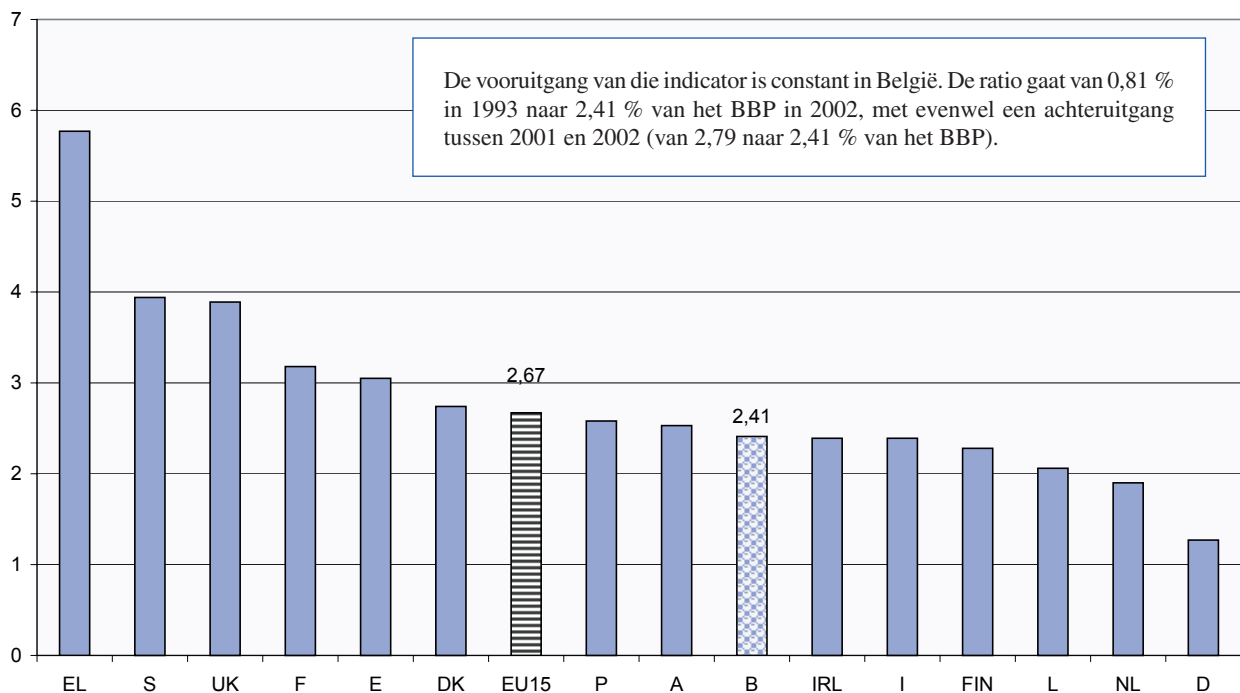
Bron : Eurostat.

Grafiek 77. Marktaandeel van de belangrijkste operator in mobiele telecommunicatie in 2003 (in % van de totale markt)

Bron : Eurostat.

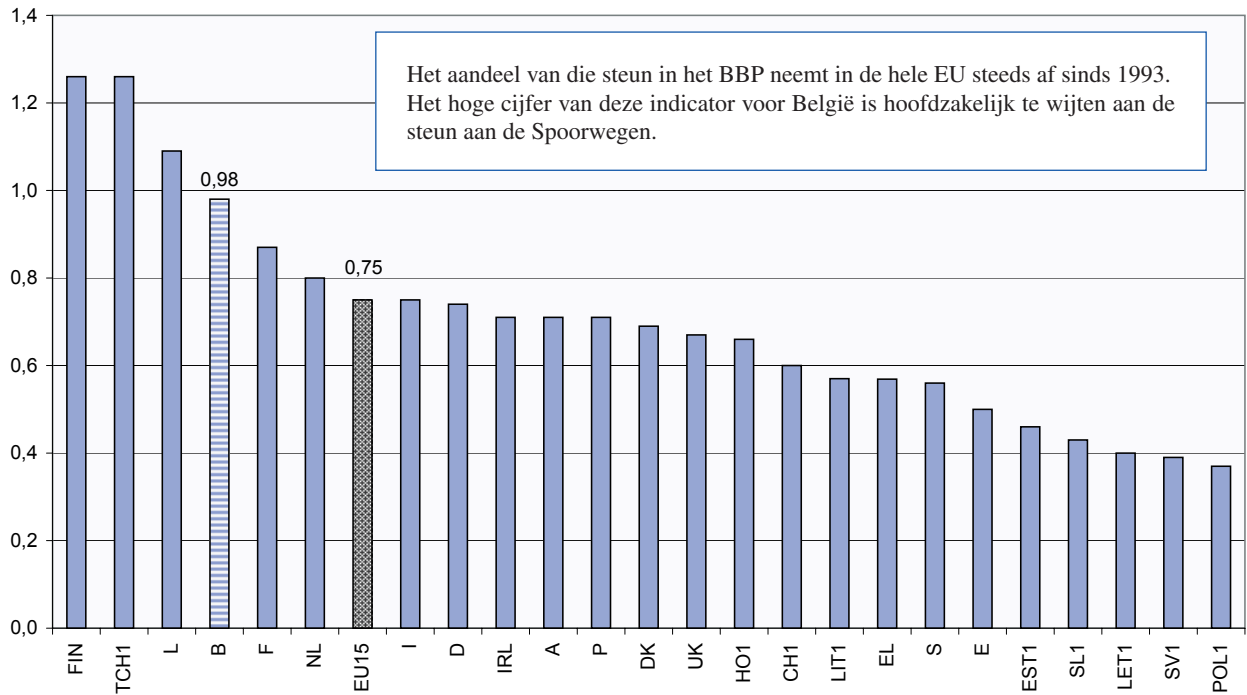
Grafiek 78. Overheidsopdrachten – Waarde van de opdrachten die volgens de in 2002 ingestelde procedure werden gegund (in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 79. Sectorspecifieke en ad hoc staatssteun in 2001

(in % van het BBP)

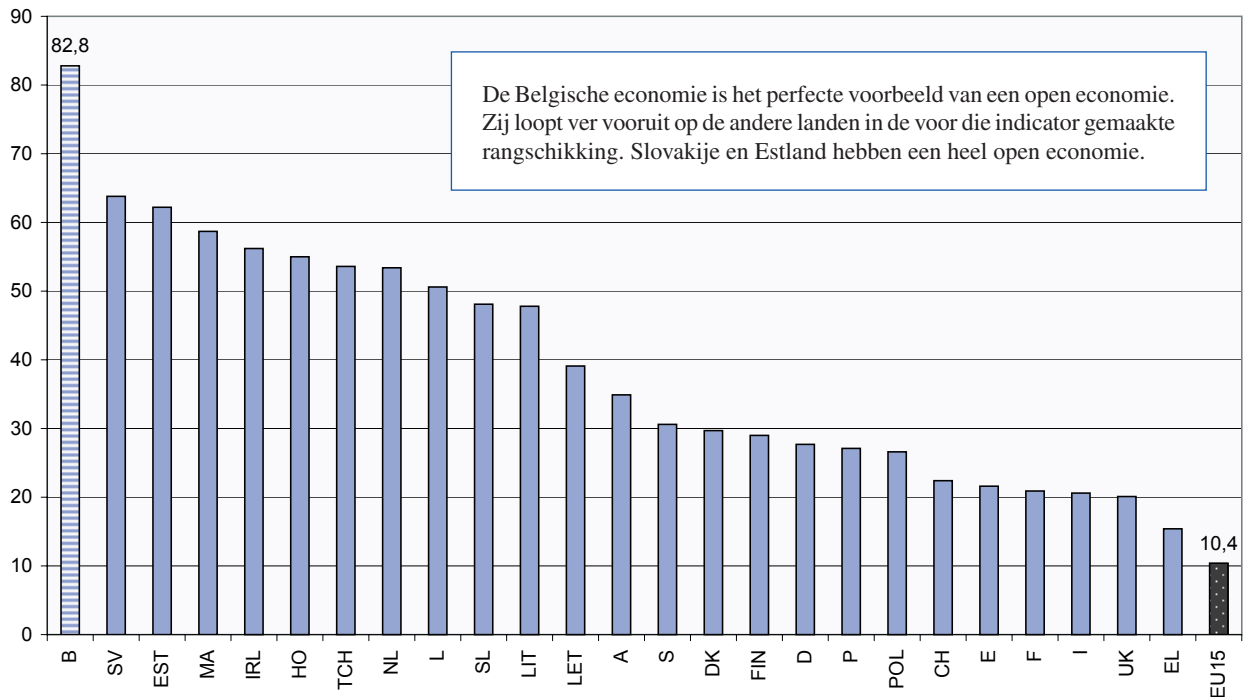

(1) : de gegevens hebben betrekking op het jaar 2000.

Bron : Eurostat.

Grafiek 80. Integratie van de goederenhandel : gemiddelde waarde van de uitvoer en invoer van goederen in 2002

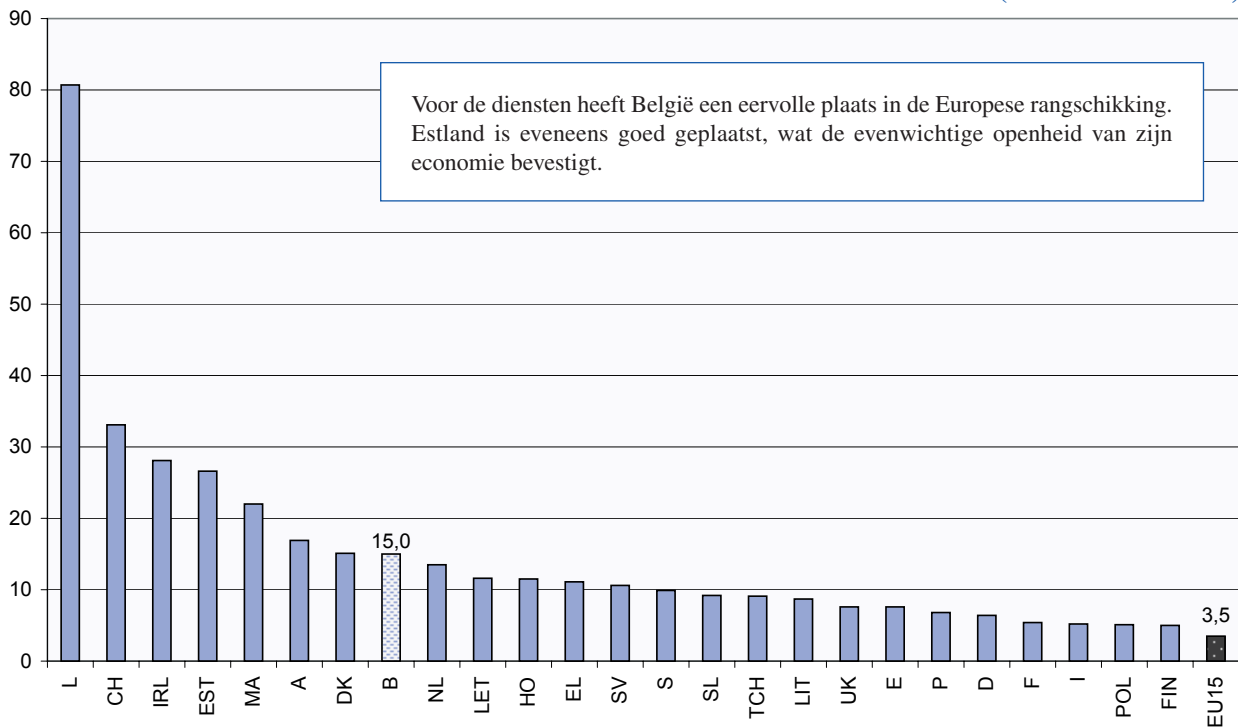
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 81. Integratie van de dienstenhandel : gemiddelde waarde van de uitvoer en invoer van diensten in 2002

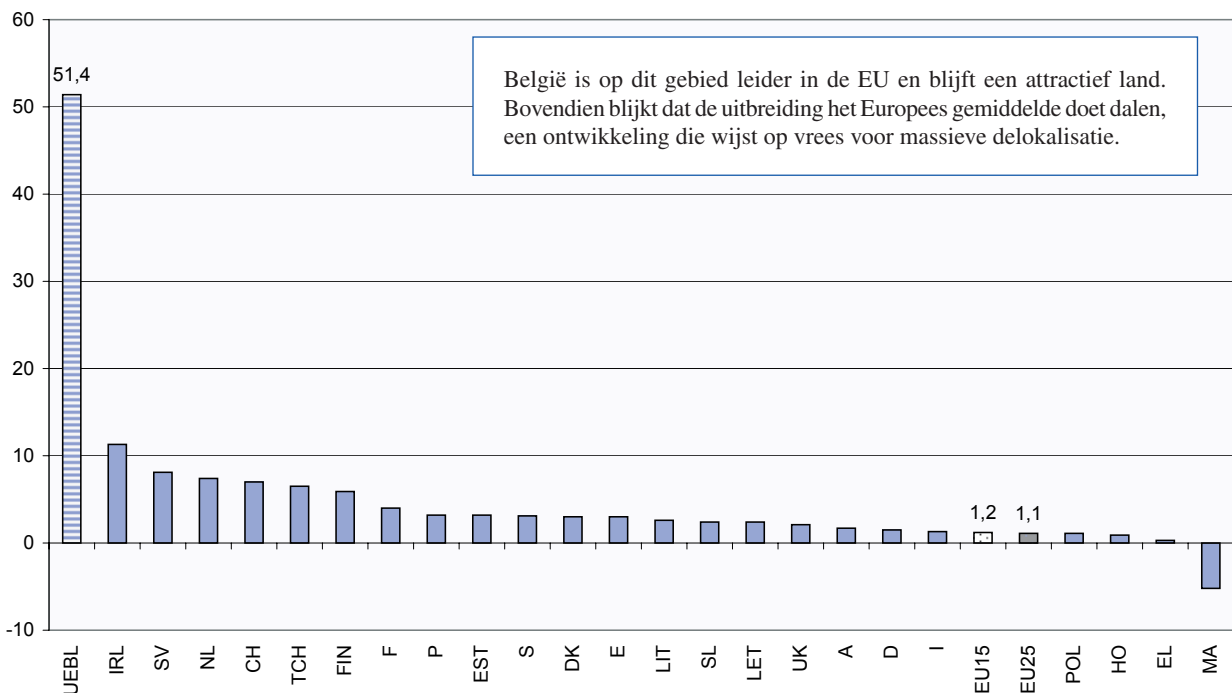
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 82. Intensiteit van de directe buitenlandse investeringen : gemiddelde waarde van de uit- en ingaande DBI in 2002

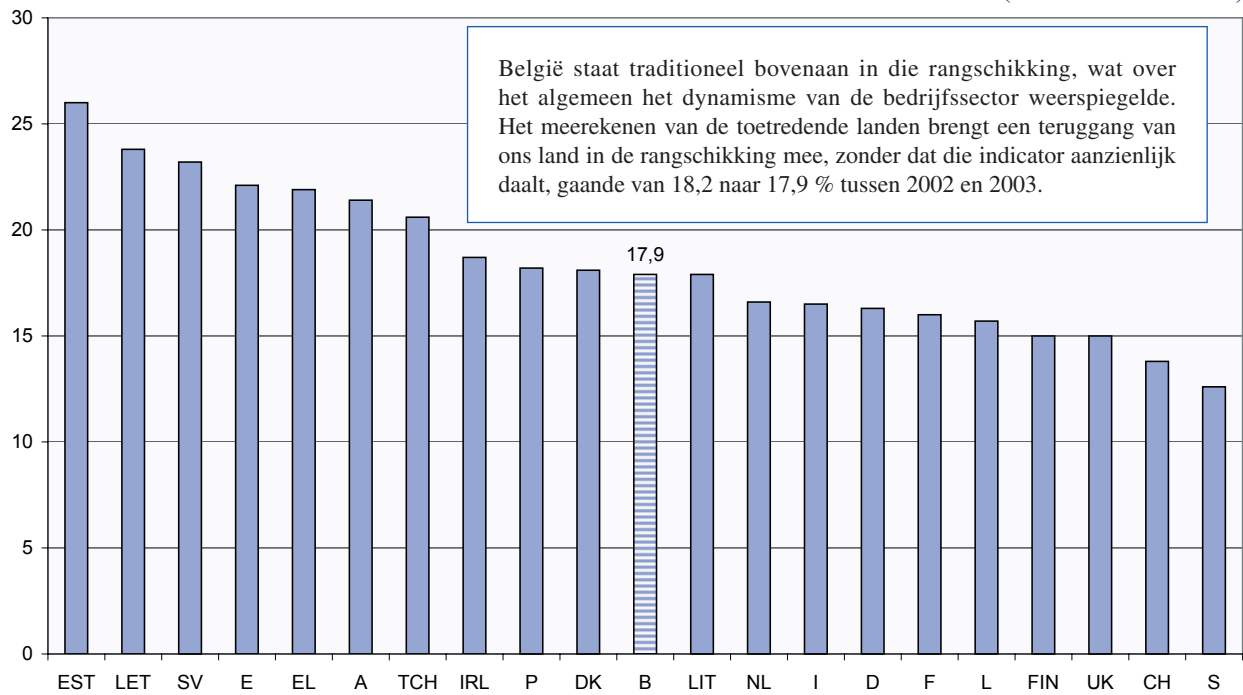
(in % van het BBP)

Bron : Eurostat.

Grafiek 83. Investerings in de ondernemingen - Bruto vaste kapitaalvorming door de privé-sector in 2003

(in % van het BBP)

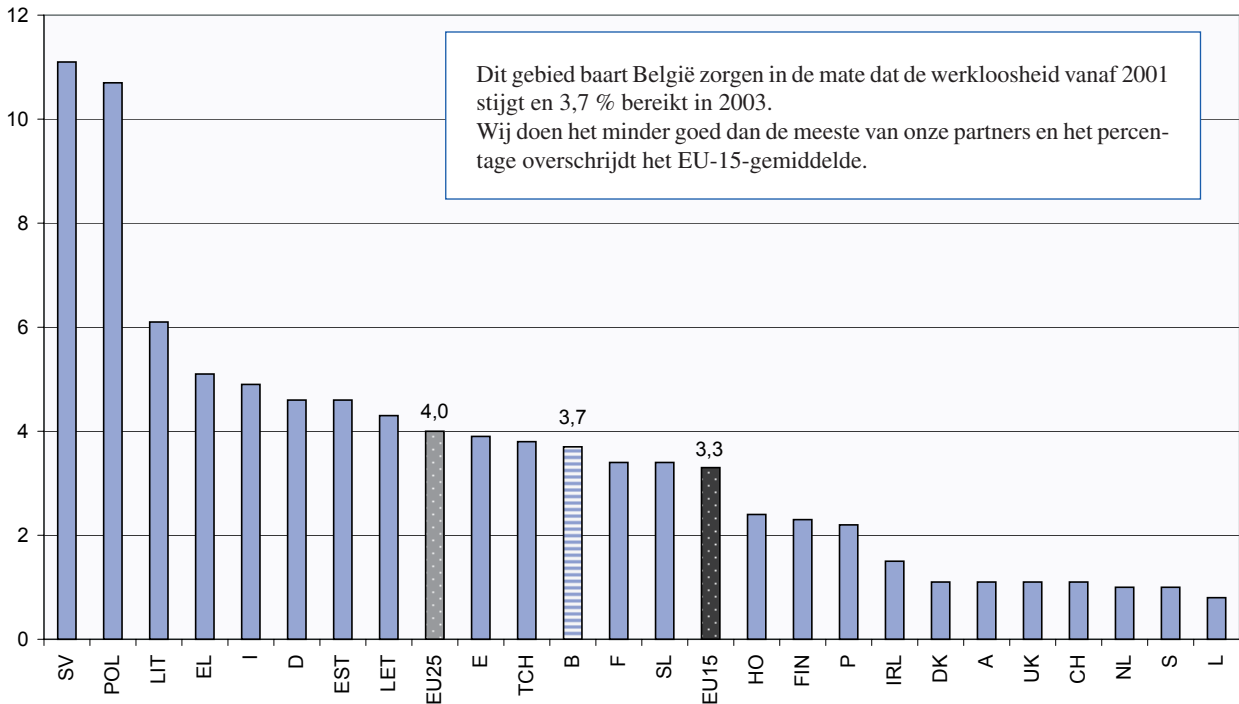

Bron : Eurostat.

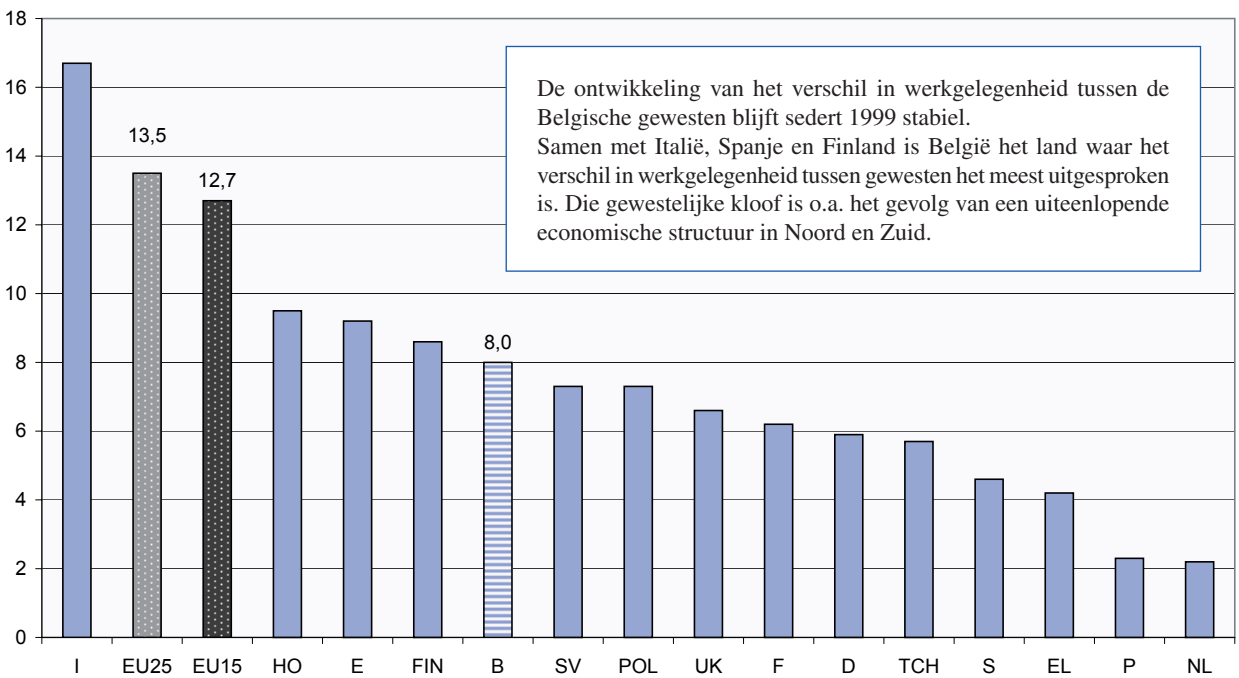
II.6.5 Sociale samenhang

Grafiek 84. Langdurige werkloosheid (meer dan 12 maanden in % van de beroepsbevolking) in 2003

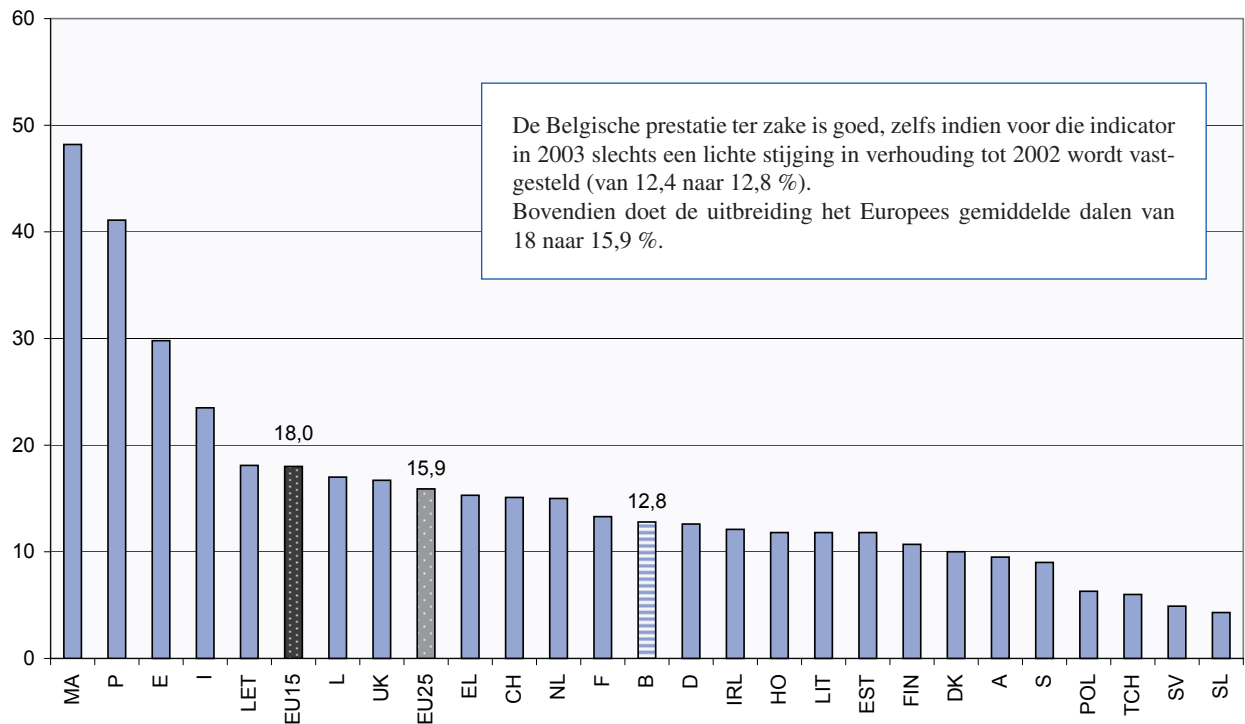
Bron : Eurostat.

Grafiek 85. Versnippering van de gewestelijke werkgelegenheidsgraden - totaal - in 2002 (variatiecoëfficiënt van de werkgelegenheidsgraad per NUTS2-regio)

Bron : Eurostat.

Grafiek 86. Jongeren die vroegtijdig de school verlieten in 2003
 (verhouding van personen tussen 18-24 jaar waarvan het studieniveau het lager secundair onderwijs niet overtreft en die geen enkele opleiding of studie volgen)

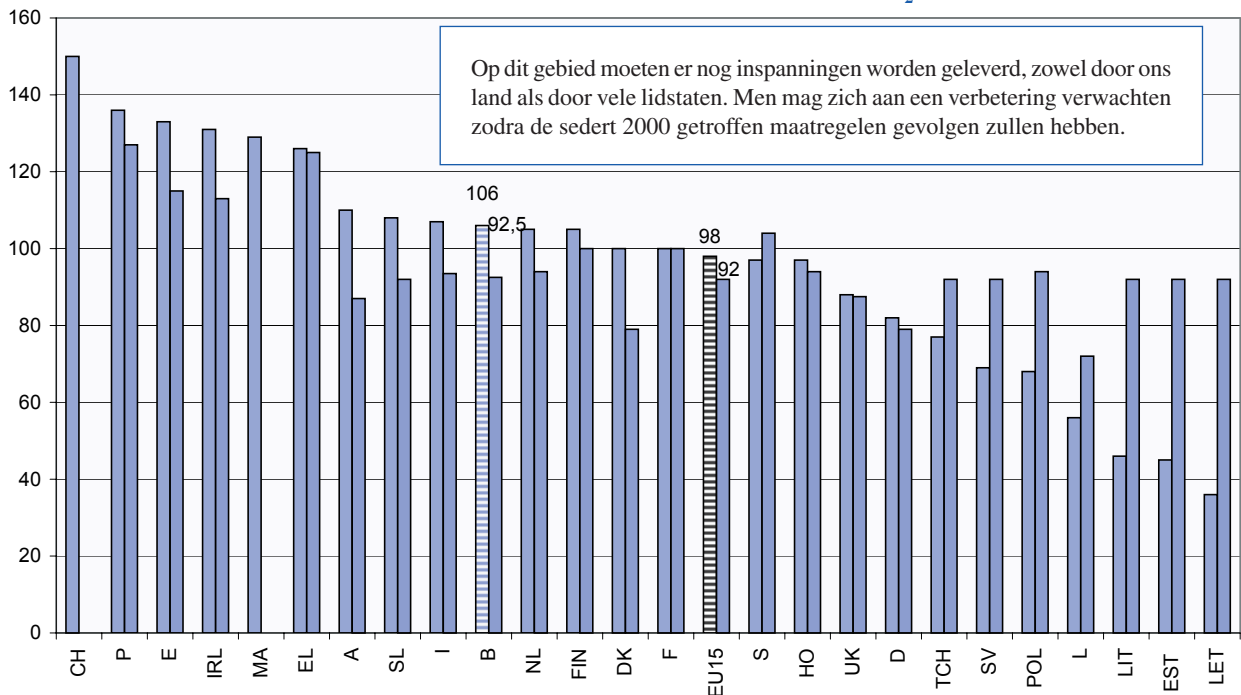

Bron : Eurostat.

II.6.6 Leefmilieu

Grafiek 87. Totale uitstoot van broeikasgassen in 2001

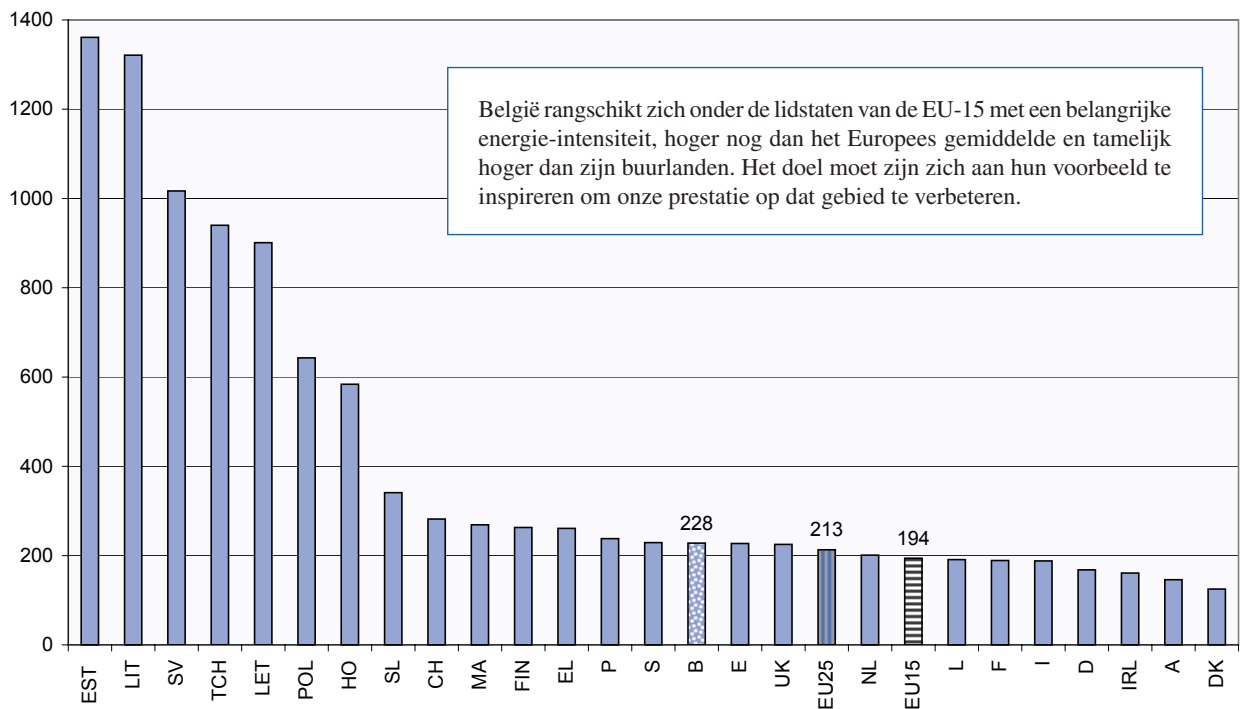
(in het rood de doelen voor 2008-2012, in CO₂-equivalenten, 1990 = 100)

Bron : Eurostat.

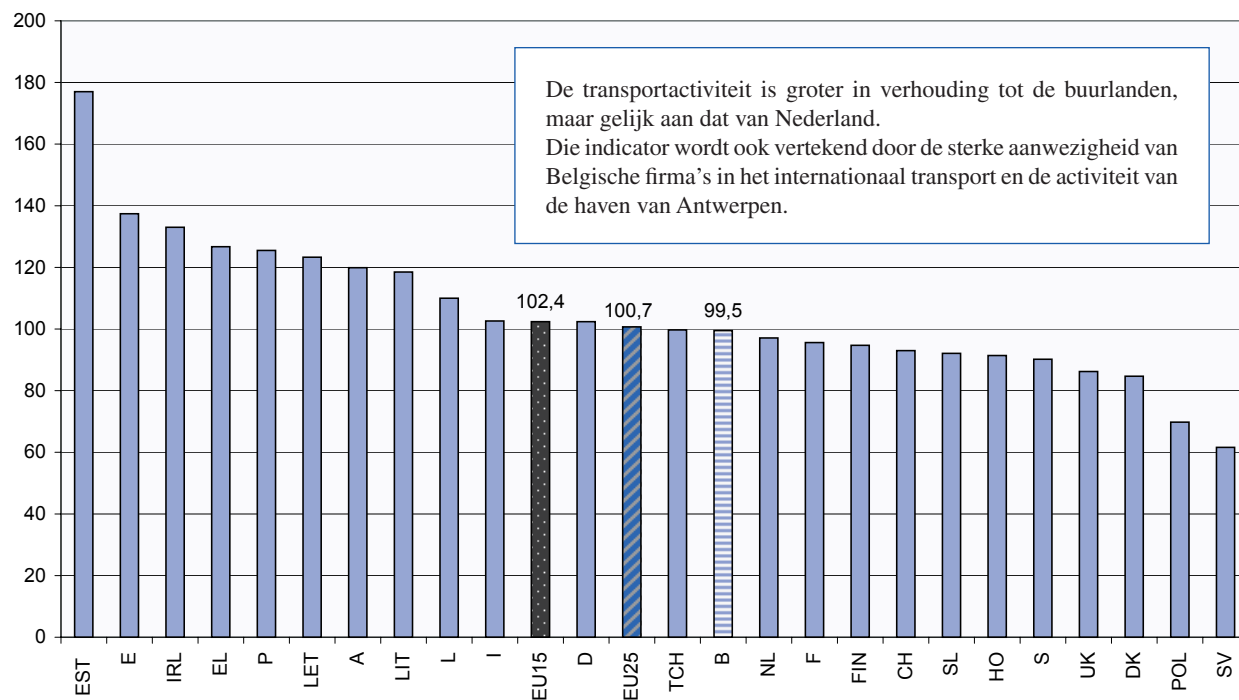
Grafiek 88. Energie-intensiteit van de economie : Bruto binnenlands verbruik gedeeld door het BBP - 2001

(in kgep per 1.000 euro, 1995 = 100)

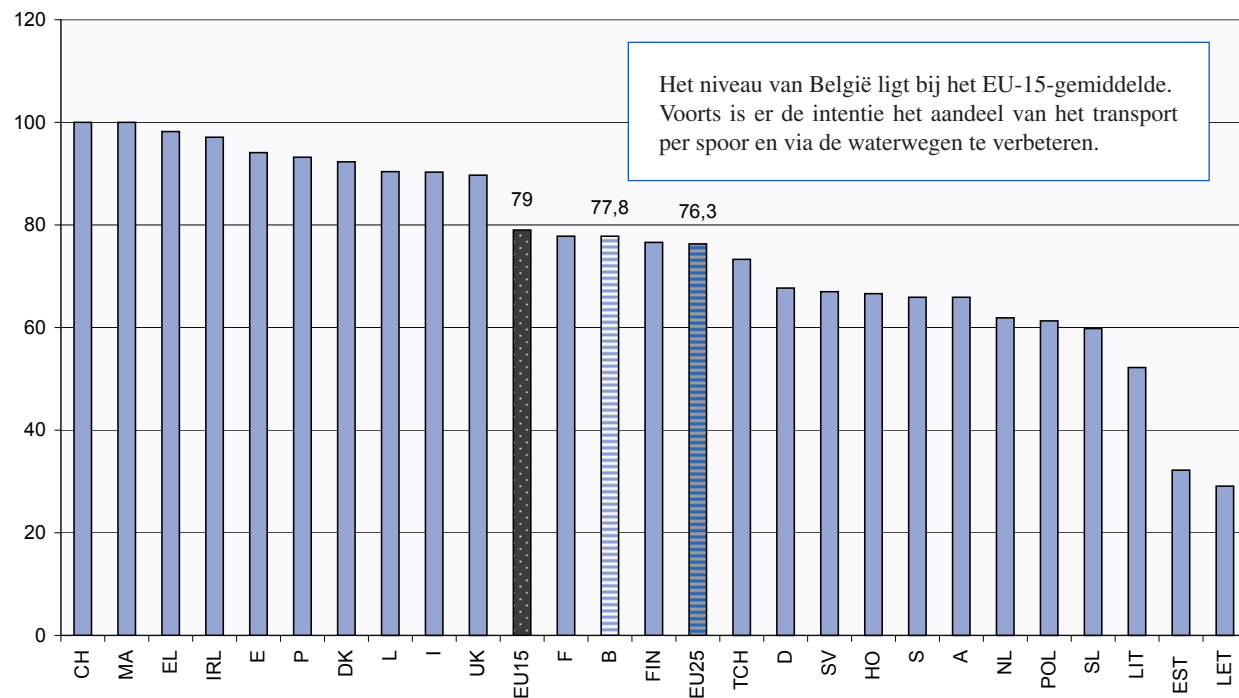
Bron : Eurostat.

Grafiek 89. Volume van het binnenlands vrachtvervoer ten opzichte van het BBP - 2002
(berekend in ton per km, 1995 = 100)

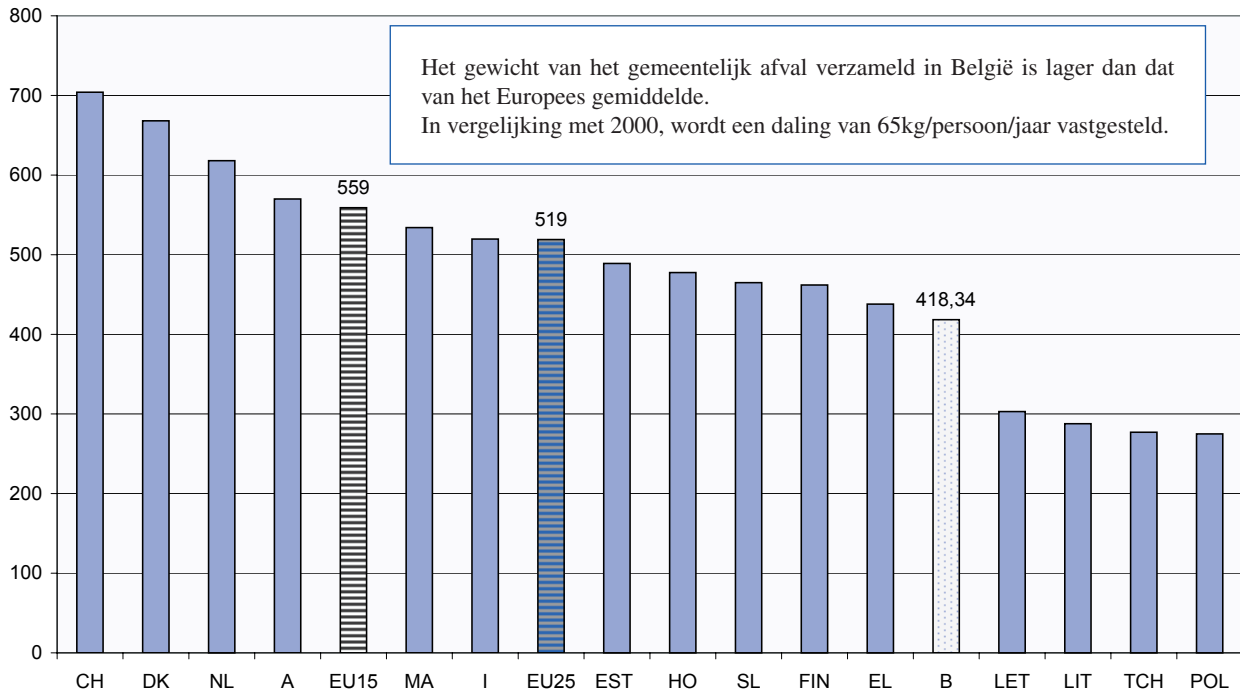

Bron : Eurostat.

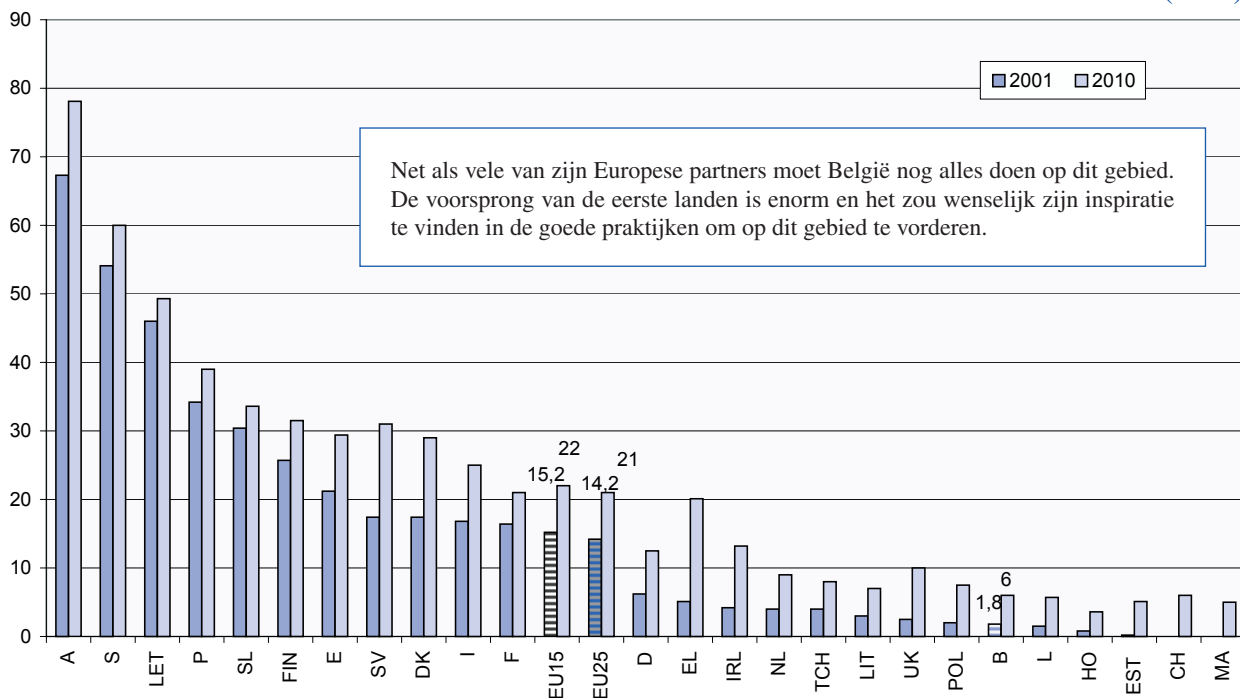
Grafiek 90. Aandeel van het vrachttransport langs de weg in het totale binnenlands vrachtvervoer (weg, -spoor -en waterwegen) in 2002
(in ton per km en in %)

Bron : Eurostat.

Grafiek 91. Verzameld gemeentelijk afval in 2002**(in kg/persoon/jaar)**

Bron : Eurostat.

Grafiek 92. Aandeel van de hernieuwbare energiebronnen - elektriciteit geproduceerd opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen in verhouding tot de totale elektriciteitsconsumptie in 2001**(in %)**

Bron : Eurostat.